CORNELII NEPOTIS VITAE.

Printed in Germany

Nepos, Cornelius

CORNELII NEPOTIS

VITAE.

EDIDIT

GEORGIUS AENOTHEUS KOCH.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLV.

DE CORNELII NEPOTIS VITA ET SCRIPTIS.

Cornelius Nepos[1], ortus ex illustri gente Cornelia, patriam habuit regionem Italiae septentrionalem, quae Romanis dicebatur Gallia citerior s. Cisalpina, quare a Plinio[2] in universum nominatur Padi accola, ab Ausonio[3] Gallus. Hac autem ambigua Plinii Ausoniique appellatione factum est, ut multi multa ad natalem eius locum adcuratius definiendum suspicarentur, quamquam omnes sine ulla probabilitatis specie. Sic, ut paucis rem absolvam, alii[4] eum Hostiliae natum esse, in vico Veronensi, alii[5] eum Parmensem, alii Novocomensem, alii Mediolanensem[6] fuisse volunt. Paullo certius de tempore, quo vixerit, iudicari potest, si quidem cum auctor ipse passim in opere suo tum alii scriptores data opportunitate nonnulla protulerunt, quae adprime spectant ad illud exquirendum. Nam Ciceronis quidem familiaris vocatur Gellio[7], ipsumque Ciceronem cum eo literarum habuisse commercium probabile est.[8] Deinde aequalem eum fuisse T. Pomponii Attici[9] ex praefatione Vitarum manifestum est, qua Attico adeo inscripsit librum suum, et ex alio loco,[10] quo se de Catonis vita et moribus plura in eo libro persecutum esse scribit, quem separatim de eo fecerit rogatu T. Pomponii Attici. Item amicitia usus est Catulli, poetae nobilissimi.[11] Denique Cn. Pompeii et C. Iulii Caesaris tempora attigit, quoniam ipse mentionem iniecit interfecti Caesaris,[12] Atticum autem Caesarem inter ac Pompeium ortis dissidiis neutri se adiunxisse profitetur.[13] Itaque cum Ciceronem ab a. 106 ad 43 a. Chr. n., Atticum, cui se superstitem fuisse declarat,[14] ab a. 110 ad 33, Catullum poetam ab a. 86 ad 45 vixisse, Caesarem autem a. 44 occisum esse recte statuerimus, ex istorum hominum rerumque inter se instituta comparatione concedamus oportet, Nepotis aetatem incidisse in a. 80 ad 28 a. Chr. n.[15] Natus igitur libera

---

1 Praenomen *Caii* (C.), quod qui praefigeret primus videtur fuisse Gifanius, omni caret librorum auctoritate. Cf. Mureti Epist. III, 7.

2 Hist. nat. III, 18.

3 Epist. 24.

4 Ut Onuphrius Panvinius, et ipse Veronensis, Antiqq. Veronens. lib. VI. p. 145 „Constantissimo civitatis nostrae testimonio Cornelium Nepotem, virum doctissimum et antiquitatum omnium peritissimum, Veronensem fuisse traditur, cui in summa curia cum reliquis Veronensibus illustribus etiam statua posita est ex publica auctoritate. Ortus in vico Veronensium Hostilia. Pius quoque papa II. in Asiae descriptione eum Veronensem aperte fuisse scribit. Ad hunc Catullus opus suum misit tanquam civem suum: *quoi dono lepidum novum libellum.*" Cf. I. G. Vossius de hist. Lat. I, 14. Rankius de C. N. vita et scriptis p. 7.

5 Rezzonicus in Disquisitt. Plin. t. II. p. 58 sqq., cuius verba repetenda curavit Gierigius ad Plin. Epist. t. I. p. 463 sqq.

6 Lieberkuehnius-Pollmannianus Quaest. crit. p. 8.

7 Noct. Att. XV, 28.

8 Epist. ad Att. XVI, 5, 5 *Nepotis epistolam exspecto. Cupidus ille meorum? qui ea, quibus maxime γαυριῶ, legenda non putet.* Cf. Suet. Caes. c. 55. Macrob. Sat. II, 1. Ammian. Marcell. XXVI, 1. Priscianus VIII, 4. t. I. p. 370 ed. Krehl.

9 Cf. Vit. Attici 21 sq.

10 Vit. Catonis 3, 5.

11 Is quidem primum carmen putatur dedicasse Nepoti his verbis:

quoi dono lepidum novum libellum
arido modo pumice expolitum?
Corneli, tibi, namque tu solebas
meas esse aliquid putare nugas,
iam tum quum ausus es unus Italorum
omne aevum tribus explicare chartis
doctis, Iuppiter, et laboriosis.

12 Vit. Attici 8, 1.

13 ibid. 7, 1.

14 ibid. 19, 1.

15 Sic fere Rankius p. 15. Et iam G. H. Vossius de hist. Lat. I, 1 eum et ante Caesaris dictaturam et eo dictatore et post eum, Titzius (Prooem. ad ed. Nep. p. 22.) usque ad a. 27 a. Chr. n., Heldius (Proleg. ad Vit. Att.

quidem sed ad exitium ruente re publica moribusque in deterius mutatis vidit cruentissima civium contra cives bella, vidit turbas atque caedes Marianas et Sullanas, Catilinae scelus, Clodii furores, Caesaris dominationem, prosperos Octaviani successus et longius aetate provectus M. Antonii interitum.

Minus nobis cognitum est perspectumque, quibus parentibus ortus sit et quomodo educatus. Tamen ex totius vitae eius rationibus, quantum eas persequi licet, haud inepte colligas, eum nobili, fortassis equestri loco natum atque omnibus fere iis artibus et disciplinis institutum esse, quibus illis temporibus ingenui Romanorum pueri institui solebant,[16] quare eum non solum popularibus historicis, verum etiam Graecis scriptoribus, ut qui Graeci sermonis peritus esset, insignem operam praestitisse dubitari vix potest. His studiis adiunxit, id quod historiae scribendae consilium requirebat, simul adcuratiorem quandam legum atque institutorum maiorum, item rei militaris notitiam. Nimirum omnino verisimile est, a patre filium iam puerili aetate Romam ductum esse, ibique deinde eum totam fere vitam consumpsisse in optimis artium literarumque studiis, maximopere in iis, quae ad historiam tractandam spectarent, excitatum et adiutum usu et consuetudine, quae inter ipsum intercedebat et Atticum, cuius adeo domesticis rebus propter familiaritatem saepe se interfuisse ait.[17] Patrem autem locupletem fuisse et opulentum vel ex eo potest colligi, quod filio Romae licuit esse remoto a publicis muneribus honestissimoque frui otio.

Ut erat Nepos summa morum integritate ac suavitate, quod praeter aliud luculentum testimonium[18] haud scio an familiaritas cum Cicerone et Attico contracta maxime nobis comprobet, ita philosophiae favebat, quatenus recte vivendi disciplinam continet, ut revera stoicorum placita secutus esse putandus sit. Nam philosophiam omnino omnem ei fuisse contemptui vereor ut recte sibi persuaserint homines quidam docti propter Lactantii iudicium.[19] Neque ea scripta Ciceronis, quae Nepos legenda non putavit,[20] philosophica accipienda esse, quod Heusingerus voluit cum Popma, sed poetica recentiores viri docti bene intellexerunt.[21]

Otiosum tempus, quo ipsum propter munerum vacationem abundasse supra ostendimus, collocavit in scribendis historiis. Atque ex iis quidem, quae scripsit, temporum ratione habita, quibus scripsit, primum locum obtinent Chronica,[22] quorum tribus libris cum exterarum gentium tum Graecorum atque Romanorum res maxime memorabiles videtur amplexus esse.[23] Nonnulli, quibus accensendus est Rankius,[24] eum ligata oratione in iis usum esse contendunt, quod aperte et Catullus[25] nugas suas cum illius doctis et laboriosis chartis comparaverit et Ausonius ea ad instituendos pueros commendaverit. Quod utut est, in eo omnes fere consentiunt, Chronica illa circiter a. 50 a. Chr. n. absoluta esse, quamquam ex vaga Hieronymi Chron. Euseb. notatione ad annum Olymp. 185, 1 = 40 a. Chr. n., *Cor-*

---

p. 11.) ad extrema Octaviani tempora vixisse statuunt. Ceterum de mortis genere nihil prorsus compertum habemus, nam a Callisthene liberto venenis eum corruptum obiisse merum est commentum I. A. Fabricii (Biblioth. lat. t. I. p. 101 ed. Ernesti), qui male perspexit locum Plutarchi in Lucullo c. 43.

16 Cf. Vit. Attici 1, 1.

17 ibid. 13, 7.

18 Plinii Epist. V, 3, 6.

19 de div. instit. III, 15, 10, ubi Nepotem Ciceroni scripsisse diserte memorat ea, quae fragmentorum p. 97 ed. nostrae tertio posuimus loco.

20 Vid. supra adnot. 8.

21 Cf. Rinckius ap. Roth. p. L.

22 Vid. Gellius N. A. XVII, 21. Solini Polyhist. 1. et 40.

23 Ita fere Luetkenhusius p. 29 et Heldius Proleg. p. 13.

24 de C. N. vita et script. p. 37.

25 Vid. adnot. 11.

nelius Nepos, scriptor historicus, clarus habetur, vix certi quidquam lucramur.

Sequuntur Exemplorum libri tres, cum laude commemorati a Charisio grammatico et Gellio,[26] quibus veterum populorum instituta atque mores descripsit. Hos libros non diversos fuisse ab opere de viris illustribus suspicatur Rankius.[27]

Uberius atque copiosius porro composuisse eum constat Vitas Catonis et Ciceronis, unde illam Catonis vitam, qualem nunc habemus, in compendium eum redegisse et in librum de historicis Latinis recepisse recte existimant. Epistolas eum scripsisse supra iam indicavimus: praeterea geographica quaedam exaravit. Horum autem scriptorum praeter paucissima fragmenta nihil ad nostram pervenit aetatem.

Amplissimum vero atque praestantissimum opus illud haberi debet, quod de viris illustribus inscripsit et Attico suo dicavit, evulgatum illud circiter a. 34 a. Chr. n. Atque hoc quidem opus certe sedecim libris constitisse satis idoneus auctor est Charisius grammaticus, atque ex ipsorum veterum testimoniis indiciisque probabiliter coniicere licet, totum illud has fere singulas partes comprehendisse: I. de regibus exterarum gentium. II. de regibus Romanorum. III. de excellentibus ducibus exterarum gentium. IV. de excellentibus ducibus Romanorum. V. de iuris consultis Graecis. VI. de iuris consultis Romanis. VII. de oratoribus Graecis. VIII. de oratoribus Romanis. IX. de poetis Graecis. X. de poetis Latinis. XI. de historicis Graecis. XII. de historicis Latinis. XIII. de philosophis Graecis. XIV. de philosophis Latinis. XV. de grammaticis Graecis. XVI. de grammaticis Latinis.

Huius operis ex libro de historicis Latinis desumptae sunt vitae Catonis maioris et Attici, cui posteriori vitae mortuo Attico auctor nonnulla adiecit.[29] Ad eundem librum spectant fragmenta duo priora, quae ed. nostrae adiecimus p. 96 sq. Ex toto hoc librorum complexu integer servatus est liber de excellentibus ducibus exterarum gentium. In adornando eo duplex illud consilium, quod Horatius[30] poetarum proprium esse dicit, egregie exsecutus est, namque id maximopere egit, ut Graecorum atque Romanorum et virtutibus et vitiis depingendis et inter se conferendis[31] suos ipsius cives, qui rudes essent Graecarum literarum,[32] ad frugalitatem, morum sanctitatem, veritatis studium, patriae amorem, alia, quae bona habentur atque honesta, excitaret et erigeret.[33] Quare pristinam rei publicae formam ac praestantiam ante oculos ponens commendat,[34] improbos mores vituperat, honestos laudat,[35] nec cuiquam inde mirum videbitur, quod passim suum de rebus hominibusque iudicium interposuit[36] et graves quasdam sententias intexuit.[37] Scribendi genus est tenue

---

26 Charis. I. p. 119 ed. Putsch. Gell. N. A. VII, 18, 11.

27 de C. N. vita et script. p. 33.

28 I. p. 113. II; p. 114 et 195 ed. Putsch. Cf. Gell. N. A. XI, 8. Macrob. Saturn. Prooem. extr. Servius ad Virg. Aen. I, 372. *C. N. in eo libro, qui vita illustrium* (add. *virorum*) *inscribitur.*

29 Vit. Att. 19, 1.

30 Art. poet. 333 *aut prodesse volunt aut delectare poetae.*

31 Cf. Hann. 13, 4. Verissime C. G. Schellius: *Welche alte klass. Autoren soll man auf Schul. lesen* t. 1. p. 191., *immer weiss C. N. die Züge des Menschen vor denen des Helden und Staatsmannes hervorzuheben, u. er versteht es, seinen Lebensbeschreibungen ein wahrhaft menschliches Interesse zu geben, das auch schon eine Jugendseele anzieht.*"

32 Pelop. 1, 1. coll. Epam. 1 — 3. Praef. 1—7.

33 Cf. Epam. 1, 3. Pelop. 1, 1. Thrasyb. 2, 3. 3, 1. Att. 19, 1. Multos istis temporibus fortius pro libertate loqui quam pugnare solitos fuisse ipse exprobrat Thrasyb. 2, 4.

34 Cf. Milt. 6. coll. 3, 6. 8, 3. Eum. 8, 2. coll. 3, 4. Phoc. 2, 2. Dion. 5, 2. Ages. 4, 2. Thras. 2, 4. Epam. 10, 3. Cat. 2, 3.

35 Att. 13, 4. 17, 3. Ages. 4, 2. 3.

36 Milt. 3, 7. Arist. 2, 3. Chabr. 3, 3. Pelop. 3, 1. Dat. 5, 4 et 11 extr.

37 Dion. 5, 5. Timol. 4 extr. Chabr. 4 extr.

illud, quod veteres dicebant,[38] simplicitate, perspicuitate, brevi verborum ambitu atque comprehensione conspicuum; oratio mire nos afficit nativa quadam elegantia atque venustate.[39] Insunt tamen nonnulla, quae aurea aetas respuat,[40] praeterquam quod inusitata quadam et negligentiore verborum compositione et continuatione, unde crebra est anacoluthiae figura, simplicitas illa turbatur.[41] Magis etiam, et iure quidem, vituperatur, quod in enarrandis rebus gestis res cum rebus, homines cum hominibus haud raro commutaverit,[42] quorum errorum aliqua pars etsi ducibus, quos secutus est, culpae dari poterit, tamen satis bona pars ipsi scriptori imputari debet, qui plus curae ac diligentiae in tractando et exornando argumento quam in rebus temporibusque rite notandis videtur collocasse.[43] Fontes autem, ex quibus sua hausit, ipse nominat Thucydidem, Xenophontem, Theopompum, Dinonem, Timaeum, Polybium, dubiae fidei auctores Sosilum et Silenum, et, qui solo nomine innotuit, Sulpicium Blithonem, denique annalem Attici, alios haud dubie consulto praetermittens. Prolixe de his fontibus disputaverunt I. I. Hisely Delph. 1827, R. H. E. Wichers Groening. 1828 et Ekkerus in Nov. Act. Traiect. P. 3.

Iam vero de Vitarum genuino auctore earumque pristina forma etiamnunc acerrima agitatur quaestio, cuius modo summam propter angustos huius scriptionis terminos referre placet. Videlicet in omnibus fere codicibus nomen Aemilii Probi, quem Theodosii temporibus vixisse putant, tamquam veri auctoris adscriptum legitur, in aliquibus codd. cum epigrammate quodam per se satis obscuro et paene inepto, in uno codice cum nomine Cornelii Nepotis mire iunctum, quare primum Hier. Magius istum ipsum Aemilium Probum auctorem praedicare totumque Vitarum libellum ad Theodosianam aetatem detrudere conatur, praesertim cum et dicendi genus, quod supra tetigimus, multa habeat, quae eodem aperte ducant. Haec argumenta externa et interna verbosa disputatione deinde exposuit Guil. Frid. Rinckius,[44] cuius sententiam impugnavit I. Kohen.[45] Alii materiam Vitarum antiquam quidem esse contendunt, sed in compendium redactam atque in scholarum usum exornatam ab epitomatore quodam, sive is fuit Probus sive alius. Haec opinio a Casp. Barthio[46] prolata patronos nacta est C. F. Baehrium,[47] F. Nissenium,[48] alios. Atque similem in modum iudicaverunt H. Meyerus,[49] qui compendium illud ab ignoto ho-

---

38 Cic. orat. 10, 20. Quint. XII, 10, 58 sqq. Cf. Kallenbach: *Ueber Geschichtserzählung* (Quedl. 1836) p. 26 sq.

39 Secundum propterea a Cicerone locum ei tribuisse Ruhnkenium narrat Wyttenbachius in vita Ruhnk. p. 75 coll. 138. ed. Frotsch. (Frib. 1846). Cf. Muret. Var. Lect. VII, 1.

40 Ea tamen, quae vel maxime offenderent, iure nunc aut emendata sunt, velut prorsus vitiosa illa verbi *celandi* structura Alcib. 5, 2 itemque *pugnari coepit* Epam. 10, 3, aut vindicata, quo referas *verum est* seq. *ut*, quod ipse Cicero semel iterumque dixit, v. Seyffert ad Lael. p. 78 et 362, deinde *abstinere se* Att. 22, 3, quod invenias ap. Tacit. de orat. 40.

41 Recte de his iudicat Nipperdeius p. XXXIV sq. ed. mai., iniquius Bernhardyus in *Grundriss d. röm. Litt.* p. 540, 497 ed. sec.

42 *Quod Romano scriptori elegantissimo toties accidisse nollem.* Verba sunt Valckenarii ad Theocr. Adoniaz. p. 276 C. = 102 ed. Heindorf.

43 Post Reinesium, Petavium, alios A. Matthiae breviter disseruit de erroribus quibusdam Nepotis Altenb. 1819. Errores suo quosque loco omnes consignavit Nipperdeius in edit. mai.

44 *Saggio di un esame critico per restituire ad Emilio Probo il libro de vita* cet. Venet. 1818, quam disputationem theodisce interpretatus est D. Hermannus Lips. 1819, postmodo latino sermone ipse Rinckius retractavit in Prolegomenis edit. Rothii praemissis p. I — CLXII. Cf. Peck in *Jahrb. f. Philol.* Suppl. t. X. p. 73—98.

45 *Considerazioni sul Saggio di un esame critico* cet. Mediol. 1819.

46 Advers. XXIV, 18.

47 *Gesch. d. röm. Lit.* §. 208 (185).

48 *De vitis, quae vulgo C. N. nomine circumferuntur*, Rendsb. 1839.

49 *Zeitschr. f. Alterthumswiss.* a. 1835. num. 130.

mine seculo secundo post Chr. n. factum esse arbitratur, et G. Bernhardyus.[50] Neque defuerunt, qui totam hanc controversiam in medio relinquere satius putarent, in his F. A. Wolfius,[51] Heldius,[52] ut alios omittam. Contra vitarum, quales nunc habemus, legitimum auctorem esse Nepotem, istum vero Probum, et ipsum haud dubie personatum, eas modo cum aliis eiusdem argumenti opusculis in unum confudisse corpus, multi felicissimo successu demonstrare studuerunt, in primis I. Chr. Daehnius,[53] Alph. Walickius,[54] G. E. F. Lieberkuehnius-Pollmannianus,[55] I. Th. Luetkenhusius,[56] C. F. Rankius,[57] N. Madvigius,[58] quibus equidem accedens non possum quin Madvigii verba prorsus mea faciam: „Cornelium esse vitarum scriptorem mihi non eripitur, in quo nec ullum vestigium inferioris aetatis rerum aut cogitandi rationis deprehendo nec ullam notam sermonis temporum Theodosianorum, in quorum cognitionem paullo diligentius vellem se insinuassent, qui nuperrime etiam de Probo tantopere adseverarunt; tum autem Cornelii simplicitatem et minus politum dicendi genus et quodammodo quotidiano propius non cum Ciceronis exculta elegantia comparassent, sed cum iis notis familiaris et quotidiani generis sermonis, quae extant apud Caesarem, quamquam ipse multo elegantior est, et apud Varronem in rerum rusticarum libris, quatenus antiquarium non agit.“

Libellus ille medio quod dicunt aevo saepissime descriptus est, postquam eum magistri in scholis potissimum ad erudiendos pueros lectitare coeperunt. Itaque magnus adhuc extat codicum numerus in Germania, Italia, Gallia, Hispania, Britannia aliisque terris, qui maximam partem ad seculum decimum quintum pertinent, excepto uno Guelferbytano, qui videtur esse duodecimi. Praestantissimus codex habetur Petri Danielis, Aurelianensis, unde Danielinus vulgo dicitur, qui inde scripturae diversitates summa diligentia excerpsit, postmodo ad finem edit. Francofurt. 1608 typis expressas, nam codex ipse non sine magna rei criticae iactura intercidit. Secundo loco ponendus est Guelferbytanus, quem iam Iac. Fr. Heusingerus contulerat; nec contemnendi sunt Codd. Sangallensis, Leidensis, Vossiani, Marciani, alii. Plura qui cupit, is adeat Rothii dissertationem de numero et auctoritate codicum ad calcem edit. p. 207—257.

Editiones, quae ad conformationem orationis aliquid momenti habent quarumve ratio a nobis habita est in adnot. critica, hae sunt: ed. princeps Venetiis per Nic. Iensonum 1471. Brixiensis 1498. Argentoratensis 1506. Ultraiectina 1542. G. Longolii Colon. 1543. Hier. Magii Basil. 1563. Dionys. Lambini Paris. 1568. Io. Savaronis Paris. 1602. Iani Gebhardi Ien. 1635. I. H. Boecleri Argent. 1640. Io. Andr. Bosii Lips. 1657. Augusti van Staveren Lugd. Bat. 1743 et auctior cura G. H. Bardilii Stuttg. 1820 2 tom. I. M. Heusingeri Isen. 1747. F. N. Titzii Pragae 1823. A. Iau-

---

50 *Grundriss der röm. Litt.* p. 541, 105 ed. sec. *„Der Verfasser hat vielleicht mehr eine Redaction als einen Auszug gemacht.“*

51 qui lepide in Hanhartii *Erinnerung an F. A. W.* (Bas. 1825) p. 92 *„Es ist auch noch die Frage, ob das schmächtige Werkchen, voll der schlimmsten Fehler in Geschichte u. Geographie, von dem berühmten Nepos sei, vor dem Catull einen solchen Bückling machte.“*

52 *Proleg. ad vit. Attici.* Vratisl. 1826.

53 *Disp. de vitis excell. imp.* Cizae 1827.

54 *De Corn. Nepote.* Dorpati 1832.

55 *Quaestiones criticae de auctore vit.* cet. Lips. 1837, denuo in *Vindiciis librorum iniuria suspectorum*, in quibus inest *defensio C. N. contra Aemilium Probum librarium.* Lips. 1844.

56 *Comm. de C. N. vita et scriptis.* Monast. 1838.

57 qui, postquam in *Comm. de C. N. vita et scriptis* (Quedlinb. 1827) Graecorum imperatorum vitas Nepoti abiudicavit, posthac mutata sententia eas omnes tribuit Nepoti teste Lieberkuehnio l. l. p. 66.

58 Opusc. II. p. 123.

manni Monach. 1827. I. Chr. Daehnii Lips. 1827 et Helmstadii 1830. F. S. Feldbauschii Heidelb. 1828. F. A. Ecksteinii Hal. 1841. I. R. Koenii Monast. 1846. R. Klotzii Hanov. 1846. Omnium optime autem meruerunt de emendando Nepote C. L. Rothius (Basil. 1841), C. Beneckius (Berol. 1843) et C. Nipperdeius, qui et maiorem (Lips. 1849) et minorem editionem (ib. 1851) paravit. Cf. I. Freudenberg in *Rhein.-Westphäl. Mus.* a. 1841. fasc. 2. p. 134 sqq. et 1844 p. 302—311. C. F. Baehrius in *Heidelberg. Jahrb.* 1842. p. 98 sqq. H. Heerwagen in *Münchner gel. Anzeig.* a. 1846. num. 28—32. R. Klotzius in *Jahrb. f. Philol. u. Paedag.* a. 1840 vol. XXVIII. p. 460 sqq. a. 1847. vol. XLVI. p. 34—92. Singulos locos diligentius tractarunt C. Nipperdeius in *Spicilegio crit. in C. N.* Lips. 1850. et additis C. Halmii coniecturis A. Fleckeisenius in Schneidew. Phil. t. IV. p. 308—351.

Quam ipse in constituenda scriptoris oratione secutus sim viam, breviter de locis quibusdam deinceps disputata docebunt, in quibus quam respexi Nipperdeii editionem, eam minorem esse monitum velim lectorem.

Praefatio. Hanc inscriptionem ab Longolio primum praefixam plerique libri omittunt. || 4. *ad coenam*, sc. ad oblectandos viros, dedi cum Nipperd. e vestigiis cod. Guelf., in quo scriptura *scenam* super lineam mutata in *cenam*, ut postmodo corr. R. Bentleius ad Phaedri fab. IV, 24, 6. Rothius cum libris *ad scenam*, quem morem Boettigerus (Opusc. lat. p. 333 ed. Sill. cf. eiusd. *Kleine Schrift.* t. I. p. 306 ed. Sill.) defensurus ad mimicas viduarum Laconicarum saltationes in theatris atque ludis sollemnibus putat referri posse. || 8. *tum* alterum inclusimus, Rothius et Nipp. om. In plurimis libris fluctuatur inter *cum* et *tum*.

Miltiades. III, 1. *ipsarum* ex libris dedi, Lamb. *ipsorum*, Nipperd. *suarum*. || 4. *et facile effici posse* cum Rothio et Nipperd. ex librorum vestigiis. Vulgo *id et f.* cet. || V, 1. *valeret* Rothius (in Corr. et Add. p. 258) et Nipperd. cum opt. codd. Daniel., Guelf. et Leid. pro vulg. *valuerit*, quod defendit Haasius ad Reisigii Schol. gramm. p. 549. adnot. 479. || 5. *est his* (*iis*) *nobilius* optimi libri, unde C. Halmius *extitit* em. coll. Ellendt. ad Cic. de or. I. p. 87. || VII, 5. *quoniam* caussam significat ex mente fratris adiectam, quare *posset*, ut Them. 10, 5. Eum. 9, 6. Klotzius aliique *quum* (*quom*) coll. Haasio ad Reisigii Schol. gramm. p. 530. adn. 468. || VIII, 2. *in imperiis magnisque*, i. e. et quidem magnis, ex optimis libris cum Rothio et Nipperd. pro vulg. *magistratibusque*. || 3. *Chersoneso* pro vulg. *Chersonesi* ex optimis libris. Nipp. et Fleckeis. *in* add. || 4. *communitas* Roth. et Nipperd. cum bonis libris, vulg. *comitas*, cf. Madvig. ad Cic. de fin. p. 280.

Themistocles. I, 1. memorabilis est lectio codd. Guelf., Voss. et Sang. *emundata* pro *emendata*, recepta a Rothio. || 2. *est ordiendus* Rothius et Nipperd. ex pluribus libris bonis, quibus tamen obsequi dubitavimus. || Ibid. *Acarnanam* cum omnibus fere libris (nisi quod variant inter *Acharnanam*, *Acarnaniam* et sim.) et Rothio retinuimus. *Halicarnassiam* Nipp. || II, 3. *quae effecta* Roth. et Nipperd. cum optimis libris, vulg. *qua*. || IV, 2. extr. fortassis ante *fore* excidit *ratum* propter antecedens *praeerat*. || VIII, 3. extr. *hosp. fuerat* multi libri, ut non multum recedat Nepos a Thucyd. I, 136 ὄντα αὐτῷ οὐ φίλον. Cf. Sintenis ad Plutarchi Them. p. 154 (Lips. 1832). *erat* cum Roth. et Nipperd. ex Daniel. et Guelf. retinendum putavi. || 6. *escendit* Roth. et Nipperd. cum Daniel., Leid. et Voss. Reliqui libri *ascendit*, quod unice probat Doederlinus Synon. t. IV. p. 61. || IX, 2. *hominum Grai.* Roth. (in Corr. et Add. p. 259) cum Gud. et Voss. A et C, vulgo *omnium*. || X, 4. *statua in foro Magn.* cum Nipperd., qui singularis numerus haud dubie latet in

corrupta scriptura cod. Marciani A *statuat vero Magn.* A Thucydide quoque I, 138. unum modo μνημεῖον, a Plutarcho Them. c. 32 τάφος λαμπρὸς memoratur, quamquam haec parum faciunt ad stabiliendam illam lectionem. Rothius cum reliquis libris et scriptis et editis *statuae.*

Pausanias. I, 3. *sed primum in eo reprehensus, quod, cum* cet. cum optimis libris tuentur Rothius et Nipperd., qui post verbum *dedisse* plenam interpunctionem exhibentes scriptorem subito mutata structura negligentius orationem continuasse censent, quam legitime debuisset ita conformare: *quod, cum ... posuisset, epigramma scripsit* vel *scripsisset.* Talem vero anacoluthiam in tanta enunciati brevitate vix excusaveris, quare cum Heusingero minori facta incisione post *dedisse* hunc verboruum nexum restituere satius habui: *sed primum in eo est reprehensus, quod, cum ex praeda ... dedisse, hos versus Lac. exsculpserunt*, quam rationem pluribus viris doctis nuper comprobatam esse video, quamquam vel sic sententiae ipsius simplicitatem quandam et perspicuitatem desideramus, qualis sit oportet: reprehensus est in eo, quod epigrammate gloriose scripto Lacedaemoniis locum s. caussam dedisset hos versus delendi. Ipsum epigramma Graecum, a Pausania III, 8, 1 Simonidi vindicatum (cf. Schneidewini Delect. poes. Gr. p. 418) in medium protulit Thucydides I, 134 *Ἑλλάνων ἀρχαγὸς ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων Παυσανίας Φοίβῳ μνᾶμ' ἀνέθηκε τόδε*, unde Fleckeisenius ante *donum* excidisse putat *id.* ‖ II, 4. in verbis *se adiuvante te redacturum* pron. *te*, quod a libris abest, nimirum absorptum antecedentis vocabuli terminatione, adieci, quoniam et sententia postulat et Thucydidis locus (I, 128) a scriptore expressus, unde simul apparet, *adiuvante te* connectenda esse. ‖ III, 4. *cum clava* recte Nipp. ex subsidiis codd. Daniel., Guelf., Schott., in quibus *lava*, quo et *lana* codd. Sangall., Leid., Voss. utriusque ducit. Marcianus, Kil., Boecl., Cantabr., colleg. Rom. et ed. Argent. *lancea*, ed. Ultrai. et Veneta (a. 1471) ex Aldo *scytala* auctore Thucydide (I, 131), quam scripturam recentiores editores maximam partem amplexi sunt. Sed et alibi Graeca vocabula Latinis ita reddidit Nepos, ut ὀστρακισμὸν testarum suffragiis Them. 8, 1. Arist. 1, 2. Cim. 3, 1. ‖ 6. *εἱλῶται*, qui aliis sunt *εἵλωτες*, scripsi cum codd. nonnullis, quamquam in his Graeca vox mendose exarata. Reliqui libri *illotae*, quod ex Daniel. Rothius recepit, *ilotae*, *elotae* et sim., Nipperd. *hilotae.* ‖ IV, 6. *nec* Zumptio Gr. lat. §. 535. in *neve* mutandum videtur coll. Thras. 3, 1. 2. Epam. 1, 1. et Handii Tursell. t. IV. p. 120. ‖ V, 2. *eum* ante *sequebantur* addidi ex Daniel. cum Nipperd. ‖ *Delphici*, sc. oraculi (cf. Index s. v.) omnes libri, Lambinus *dei Delphici* auctore Cic. de leg. I, 22, 58 extr.

Cimon. I, 1. *Atheniensibus* omnes libri praeter unum Kil., qui *Atheniensium.* ‖ II, 5. *qua* ex Magii ed. recepi cum Nipperd., Rothius cum libris *quae.* ‖ IV, 2. *aliquem offensum fortuna* cave explices: cui fortuna adversa s. inimica esset, nam tum exspectamus *et minus bene vest.*, cum *fortuna* h. l. nihil aliud sit quam *forte* s. *fortuito* (quod posuit Nipp.), ad Graecorum exemplum ἐκ τύχης ap. Plut. Cic. p. 883 e. Aelian. V. H. 2, 13 extr. et κατά τινα τύχην ap. Plut. Quaest. Graec. 298 e.

Lysander. I, 1. *in Peloponnesios*, quae verba Nipperd. eiecit, cod. colleg. Rom. et quattuor vett. editiones, *adversus Pel.* cod. Haenel., Vat., Kil. et Voss. B. Reliqui omittunt praepositionem. ‖ II, 2. *proinde ac si* [*non*] ed. Ultrai. A libris, quos secuti sunt Roth. et Nipperd., abest negatio.

Alcibiad. II, 1. *Graeca lingua loquentium* cum Heusingero et Nipp. coll. Milt. 2, 3. Dion. 1, 5. Libri et inde Roth. *Graecae linguae eloquentia.* ‖ Ibid. *reminisci*, quod omnes li-

bri habent, retinui cum Rothio et Doederlino Synon. lat. t. I. p. 170 sq. *eminisci* Heusing., cf. Mueller ad Varr. de ling. lat. 6, 44. Nipp. *comminisci*. || Ibid. *tribueret* cum bonis libris Roth. et Nipperd. || 2. *amore Graecorum* optimi libri pro vulg. *more*. || 3. *odiosa* libri, *odiose* ed. Ultrai., unde Th. Bergkius Mus. Rhen. a. 1849. VII. p. 158 *odiose multa, multa del. iocoseque fecit.* Nipp. *quod licitum est otioso, multa* cet. || Ibid. extr. cap. ex Daniel. et Marc. cum Rothio et Nipperd. dedi *potiora*, i. e. nisi maiores s. graviores res, quas gessit, praestantiores istis haberemus. Vulgo *potioraque*. || III, 2. *Mercurius Andocidis*, sicut *Ἀνδοκίδου Ἑρμῆς* ap. Aeschin. in Tim. §. 125 et Plut. Alcib. c. 21. Libri *Andocides*. || IV, 2. *quo exisset* cum Lamb. et Nipperd. me scripsisse nollem, nam quod libri offerunt *quo si exisset*, optime poterit ita explicari: *quo*, i. e. ut eo tempore, *si exisset, ut absentem*, i. e. utpote s. quippe qui abesset, eum *aggrederentur*. Klotzius *quum ex.*, audacius Fleckeis. *quo classis exisset*. || V, 2. *id Alcibiades d. celari non p.* cum Gesnero ap. Heusing. et Nipperd., libri *Alcibiadi*. || 6. *Asiae*. Nipperd. corr. *Thraciae*. || VI, 3. *persequebantur* cum libris Roth. et Nipperd., *prosequebantur* Savaro ex emend. Mureti. Ibid. *coronis aureis taeniisque* ex emendatione Mureti Var. Lect. XV, 7, quam praedicat Ruhnken ad Tim. Lex. Plat. p. 247 (= 206 ed. meae), cf. Iacobs ad Philostr. Imagg. p. 225. Nipperd. (cf. eius Spicil. crit. Addend. p. 106) cum Westermanno *laureis*, quarum solarum usus in Olympiorum victoria, atque idem error sublatus a I. Lipsio ex Vellei. Pat. II, 40, 4. p. 244 sq. Kritz. || Ibid. *reminisci* cum Daniel. Rothius et Nipperd., ut sit infinitivus qui dicitur historicus, v. Eum. 9, 1. || 4. *in* ante *astu* add. Nipperd. || X, 2. verba *irrita futura* omittunt Roth. et Nipperd. cum melioribus libris, et haud dubie adiecta sunt a librariis male perspecta verbi *enuntiandi* notione et structura. || Ibid. *non tulit* *hoc* plures libri, optimi vero *hunc*, quod a Rothio et Nipperd. receptum et ipse nunc praefero. || XI, 1. correxi *constiterunt*. Daniel. et Gif, *consuerunt*, Voss. A., colleg. Rom. et Aldus *consenserunt*, reliqui *conscierunt*. Vulgo *consentire consuerunt*. Nipperd. *conspirant*.

Thrasybulus. IV, 2. *multa milia iugerum agri*, ut Liv. VI, 13; VIII, 21. Plurimi libri *agri et*. Nipperd. *cum Mit. agri munera ei, multa milia iugerum, darent*.

Dion. I, 2. *quae non minimum commendatur* libri, i. e. quae magnam habet commendationem, quae grata est et accepta, ut Tac. ann. XV, 59 „uxor sola corporis forma commendata“ et Vellei. Pat. II, 29, 2 de Pompeio „fuit hic forma excellens non ea, qua flos commendatur aetatis, sed ex dignitate constantiaque.“ *non minimum* Atticorum est *οὐκ ἐλάχιστον*, ut ap. Liv. XXXIII, 6, 6. Lambinus et Nipperd. *commendat*. || II, 5. verba *ut somno* tamquam spuria expunxit Nipperd., sed aperte voluit Nepos, illum tamquam naturali somno oppressum obiisse. Similiter utrumque iunxit Virg. Aen. I, 680 et Sophocles Oed. T. 65 *εὕδειν ὕπνῳ*. || V, 4. interpunximus cum Nipperd. *classem oper. adversariorum* (sc. ut eam aggrederetur), *ratus* cet., probante Doederlino Synon. lat. t. III. p. 58. Reliqui, in quibus est Rothius, *adversariorum ratus neminem* cet. iungunt. || 5. extr. *Dionysium* pro *Dione* posuit Nipperd. || VI, 3. *qui, quod pr. non concedebat* cod. colleg. Rom. et Voss. A., *quique* Leid., *qui quidem pr.* reliqui. Klotz *quia*, Fleckeis. *qui ei*. || VIII, 3. *coniuratione*, i. e. mutuo iureiurando, optimi libri, reliqui *coniurationem*. || IX, 1. *in concl. edito* libri. Dedericus in *Zeitschr. f. Alterthumswiss.* a. 1835. p. 437 addit *lecto*, Fleckeis. corrigit *abdito*, quod per fenestras traditus esse dicatur gladius §. 6. || 6. *propria* omnes libri praeter unum coll. Rom., qui *propitia*, quod et Longolio in mentem venit.

Iphicrates. I, 4. *appellantur* om-

nes libri et scripti et editi, *appellabantur* coni. Fleckeisenius.

Chabrias. I, 2. post *Agesilaum* aliquid excidisse putant, Rothius *retardavit* vel *decepit* vel simile quid, Klotzius *sic circumvenit*, Fleckeis. *eo frustratus est*, *quod* post *catervis*. Equidem cum Nipperd. aliisque anacoluthiam quandam esse statuo, ut scriptor talem fere nexum animo sibi finxerit: Agesilaum ... progressu prohibuit suosque revocare coegit. || 3. *his statibus in statuis ponendis ut.*, *cum* cet. ed. Ultrai., libri *his stantibus statuis pon. ut.*, *cum* cet. Puteanus pro *cum* maluit *quibus*, Nipperd. cum Scheffero *quomodo*, sed verba *cum victoriam essent adepti* ita cum antecedentibus iungenda sunt: „ut postea athletae ceterique artifices, cum victoriam essent adepti, his statibus (i. e. quibus victoriam essent adepti) .. uterentur", ut ratio, qua illi se fingi voluerint, satis dilucide declaretur. Westermannus ap. Nipperd. (Spicil. crit. Addend. p. 106) *ut p. athletae cet. art. suis statibus in statuis pon. iuberent uti*, *cum* cet., Maur. Hauptius ibid. *ut athl. c. art. in [stantibus] statuis ponendis uterentur eodem statu*, *quo* cet. || III, 3. *quo ei licebat*, sc. abesse (= abisse) recte Nipperd. cum libris. Rinckius et Klotzius *cum ei lic.*, ut in marg. Marc. B. Vulgo *quoad*. || 4. *ab invidia futuros* libri, *afuturos* ed. Ultrai., quod amplectitur Klotzius, cum simplex v. *esse ab* cet. tantummodo de loco dici possit. || IV, 2. *gubernatorem* libri, ut asyndeton statuendum et apodosis quaerenda sit in verbis *ipse sibi p. fuit*. Ed. Ultrai. *gubernatoremque*.

Timotheus. I, 2. *in quo oppugnando* cum pluribus iisdemque optimis libris Rothius et Nipperd., ad seq. *id* referentes („*das, bei dessen Belagerung*"), ut in universum iterum significetur Samos. Quae ratio vereor ne iusto sit impeditior, quare dedi cum reliquis libris *in qua oppugnanda*. || III, 3. *oreretur* cum Guelf. Roth. (in Corr. et Add. p. 260) et Nipperd. Cf. Haasius ad Reisigii Schol. lat. p. 251. adn. 293. Vulgo *oriretur*. || *ut in sua manu esset fortuna* recte explicat Nipperd. de consilio: ut fortuna in sua ipsius (fortunae) manu, i. e. potestate esset, „*damit das Geschick über ihn* (*den Chares*) *dann freiere Hand hätte*." Lambinus *ut si*.

Datames. I, 1. *in militum numero* Nipperd. et Fleckeis. coll. inf. 9, 2. Milt. 3, 2. Att. 1, 4. et Ellendt. ad Cic. de or. II. p. 366. Libri om. *in*. Ed. Ultrai. *e militum numero*. || III, 5. *summa imperii tradita sunt* cum optimis libris Rothius recte opinor, nam summa dicuntur, quae in suo genere sunt maxima et primum locum tenent, unde proprie de honoribus, dignitate et potentia, quibus aliquis reliquos superat, auctore Kritzio ad Vellei. Pat. II, 76, 4. p. 355. Pauci libri *est*, quod recepit Nipperd. || IV, 4. *quae cum speculatur* cum Daniel. Nipperd., vulgo *quem*. || IX, 1. *vitavit* libri, *evitavit* Nipperd. || XI, 3. *pareret* optimi libri, *pararet* vulgo. || Ibid. *impositum* (*impostum*) libri, *infossum* Nipperd. cum Heusingero, quo facile careas.

Epaminondas. I, 1. *priusquam scribamus* Nipperd. cum omnibus libris praeter Guelf., in quo *scribimus* probante Rothio (in Corr. et Add. p. 260). || 4. extr. *omnium* libri, *animi* propter oppositas res gestas Nipperd. cum Koenio coll. Ages. 8, 1. Cic. de fin. IV, 7, 16 et V, 13, 36. || II, 5. *quoad stans* cum Arg., Ultrai. et Ven. Nipperd., *quo adstans* cum libris Rothius et editor Halensis. || III, 4. *fide* libri, *idem* corr. Nipperd., *isdem* (*iisdem*) Maur. Hauptius ap. eund. (Spicil. crit. Addend. p. 106). || Ibid. ad verba *aut virgo am. nubilis* repetendum esse *esset* bene vidit Heusing., quod cum durius videretur Fleckeisenio, correxit *aut esset v. am. n.* Lambinus del. *quae*. || IV, 4. *attulerat* ex Daniel. cum Nipperd. coll. Milt. 3, 4, *attulisset* Rothius cum reliquis libris. || 6. *possemus* omnes libri praeter Guelf., in quo *possimus*, i. e. si liberet, at minime eiusmodi expositione videtur opus esse, cf.

Cic. Tusc. I, 34, 84. de or. I, 9, 38. Salust. Cat. 7, 7. Fleckeis. *possumus.* || Ibid. ad *quorum* ex anteced. *vitam* pertinet. Fleckeisen. mavult *vitas* addere. || V, 3. *revocas* cum Klotzio, edit. Halensi et Nipperd., *evocas* Rothius cum libris, *sevocas* vulgo. || VI, 2. *liberos procreasse* pro vulgari *procreasset* ex Daniel. Rothius et Nipp., i. e. et cum is patrem suum interfecisset, (eum) ex matre liberos procreasse. Cf. Them. 7, 5. Wunder ad Cic. p. Planc. p. 232. || VIII, 2. pro *periculo* Aldus *sepulcro*, quod probat Fleckeis., sed vid. Ind. s. v. || 3. *ausus fuit*, quod omnes libri habent excepto Marc. A., in quo *aus. est*, Nipp. iure retinuit cum Rothio et bene explicuit contra Madvig., qui Opusc. II. p. 223 scribendum esse contendit *aus. fuerat* vel *est.* De indicativo v. Haasius ad Reisigii Schol. lat. p. 386 sq. et Madvig. Opusc. I. p. 189. || IX, 1. *huius caussa* ex libris Rothius et Nipperd. pro vulgato *casu*, quod num in libris quibusdam exstet, dubitari potest. || 3. *emissurum* libri et nuperi editt., *amissurum* ed. Arg. et Ven. Cf. Doederlini Synon. t. III. p. 286. || X, 3. extr. *pugnare coepit* ex codd. vestigiis dedi cum Rothio, in Guelf. *pugnatum est*, in pluribus *pugnavit.* Ed. Ultrai. *pugnari coeptum est*, Aldus *pugnari coepit*, Nipperd. cum Klotzio *pugna coepit.*

Pelopidas. II, 1. verba *sed ut quemque ex proximo fors obtulisset locum*, quae in omnibus libris ita leguntur, sanissima sunt, modo interpungas post *sed*, ut *niterentur* pendeat ex superiori *quo*, et explices *quemque ex proximo locum* ad eam normam, qua dicitur *proximus quisque locus*, quamquam magis ex usu fuisse fateor: *ut cuique ex pr. locum f. obt.* Klotzius *sed ut, quemquem l.... obtulisset, eo* cet. Nipp. cum Madvig. ad Cic. de fin. p. 848 *sed ut, quem ex pr. locum* cet. Ad sententiam cf. Liv. XXII, 5. || 5. extr. *deverterunt* pro *devenerunt* Nipp. de coniectura Lambini. || III, 2. *ab Archino uni ex his, Archiae* ex librorum vestigiis cum Nipp., Aldus *ab Archia hierophante*, Klotzius *ab Archia cognomini eius Archiae.* Cf. Plut. Pelop. 10. || Ibid. *de prof. eorum* cum Nipperd. ex libris. In Daniel. supra lineam *de prof. exulum*, quod recepit Rothius. || IV, 1. *liberandarum Thebarum* libri, quod hoc modo explicandum: hanc sibi propriam laudem peperit Pelopidas, quod liberaret Thebas. Aliter G. T. A. Kruegerus Gramm. lat. §. 488 adn. p. 641. Nipperd. cum Madvig. Epist. crit. ad Orell. p. 137. *liberatarum.*

Agesilaus. I, 3. *fieri*, sc. regem, quod alii temere addere voluerunt, cf. Dedericus *Zeitschr. f. Alterthumswissenschaft* a. 1835. p. 440. || 3. *aucto numero* cum libris, Nipperd. cum Bosio *aucti*, Feldbauschius *addito.* || VIII, 2. ad *homines non beatissimos* facili negotio suppleveris *accubuisse* vel in universum *esse*, quod in cod. Sangall. supra scriptum et Fleckeisenio iudice post *homines* orationi inserendum.

Eumenes. II, 2. pro *commendasse* plenius multi libri iidemque optimi *commisisse vel commendasse*, quattuor tamen, in quibus Leid., et edd. Arg., Ven. et Ultrai. aut *commendasse* aut *commisisse* solum tuentur, quod posterius Nipperd. praetulit. || III, 1. *internicionem* dedi cum Guelf. et Marc., vid. C. E. Ch. Schneider ad Caes. b. G. I, 13, 5. p. 29. Rothius et Nipperd. *internecionem.* || III, 5. ad *prudentissimum* codd. colleg. Rom., Leid. et Voss. A. addunt *consilium*, quod in aliis supra scriptum. Nipperd. *itaque hoc ei visum est prudentissimum, ut* cet. || V, 1. pro *Antigono* Nipperd. cum Staverenio *Antigene*, sed error scriptori ipsi relinquendus, cf. Ind. s. v. || 5. pro *plane* in Guelf. supra scriptum *plene*, quod placet Fleckeisenio. || VII, 2. *administrari* Nipp., deinde idem cum Heusing. *quod effecit.* || VIII, 7. *item* optimi libri, sed supra scriptum in plerisque *iter*, quod editt. receperunt, et praeterea Nipp. *quo habebat.* || IX, 1. *quaerere* optimi libri, *quaeritur* supra scriptum in Voss. et Leid. (et fortasse

Guelf. cf. Roth. in Corr. et Addend. p. 261), unde recepit Nipperd. Cf. Alcib. 6, 3. ‖ 3. *praecipit* Nipperd. cum Lambino, *praecepit* libri. ‖ X, 1. *Hic Eumenes* libri, *Sic Eum.* Heusinger. ‖ XI, 5. post Eumenis verba lacunae signa posui cum Nipperd., qui hanc fere sententiam requiri monet: „Nam cum in proeliis comminus pugnare consuesset, nemo eorum, qui manum cum eo conseruerunt, par ei esse potuit. Id quod mirabilius aspectus eius faciebat."

Phocion. II, 1. *Idem cum ... pervenisset* dedi cum Scioppio et Nipperd. Omnes libri *Eidem* et cod. Sangall. *provenisset*, Lambinus *permansisset.* Fleckeisenius repetito verbo *perveniendi* offensus coni. *Item cum ... pervixisset*, Dedericus in *Zeitschr. f. Alterthumswiss.* a. 1835. p. 447 *Eidem cum ... prospere processisset fortuna.* ‖ III, 3. init. *huc eodem* in plerisque libris supra scriptum, Rothius et Nipperd. cum ipsis libris *hoc eodem.* ‖ IV, 2. *in iudicio* unus Kil., quae Nipperd. cum anteced. iunxit.

Timoleon. III, 4. *obtinere*, sc. posset, cum Nipperd. posui. Libri *obtineret*, quod, cum Timoleon regiae potestatis particeps non esset, reiiciendum.

De regibus. I, 1, *Graecae gentis* multi libri, quamquam optimi *Graeciae;* cf. Alcib. 7, 4, ubi libri ad unum omnes *Graeciae civitatis.* ‖ Ibid. *videantur* ex optimis libris cum Rothio et Nipperd., *videbantur* deteriores. ‖ 3. *Macrochir quoque et Mnemon* optimi libri, *quoque* om. Vat., Voss. B et Kil. *Macrochir cognomine et Mnemon* Nipperd., *Macrochirque et Mnemon* Maur. Hauptius ap. eund. (Spicil. crit. Addend. p. 106).

Hamilcar. I, 5. *in quo* cum ed. Ultrai. et Nipperd., cui *tanta ferocia* est ablativus, coll. Timol. 2, 3. Libri *in qua.* ‖ 6. *Catulus* abest ab optimis libris.

Hannibal. I, 2. *Rom. videtur superare potuisse* Nipperd. cum paucis, sed optimis libris pro vulg. *videretur,* quod Wexius ad Sophocl. Antig. t. II. p. 192 Graecorum more atque exemplis explicat: Rom. superare potuisset, ut videtur. ‖ V, 2. *quo rep. obiecto viso* cum ed. Ultrai. et Iaumanno coll. Cic. Acad. II, 16, 49 „*si tale visum obiectum est.*" Libri *obiectu viso* probante Kritzio, ut videtur, ad Vellei. Pat. II, 107, 1. p. 448. Nauckius Spicil. philol. (Cottbus. 1848) p. 12 sq. *quo rep. obiecto visu*, quod recepit Nipperd. ‖ VI, 1. *filium eius* post *P. Scipionem* addunt plures libri deter., quae omisimus cum Rothio, editore Halensi et Nipp. ‖ VIII, 1. *si f. C. ad b. Ant. spe fiduciaque possent induci* dedi cum Nipperd. Codd. plures, in his colleg. Rom. et Leid., *inducere posset*, Mon. *incitare posset spe fiduciaque.* Optimi libri *ad b. Ant. spe fiduciaque, cui* cet., reliquis verbis supra scriptis. ‖ 3. *in agendo bello* libri, *in gerendo b.* Nipperd. cum Lambino. Cf. Kritz. ad Salust. Iug. 109, 2. C. E. Chr. Schneider ad Caes. b. G. III, 29, 3. p. 292. ‖ 4. in verbis *quo cum mult.* cet. *quo* valde suspectum, quum *proelio* ex anteced. repetendum sit, quod sane durissimum, quare Lambinus *in quo* cet. ‖ IX, 3. *omnes sua p. complet* libri, *omni* Nipp. ‖ 4. *ne ille .. tolleret*, sc. aliquid, quamquam ante de amphoris sermo fuit. ‖ X, 2. *domesticis rebus* ex pluribus libris pro *opibus* Rothius et Nipp. ‖ XI, 6. pro *averterunt* Nipp. *verterunt*, comparans dictionem „*terga vertere.*"

Cato. III, 1. *rei publicae* (*rei p.*) additur in optimis libris, om. Klotz et Nipperd.; deinde *peritus et iuris* cod. Leid. et colleg. Rom.

Atticus. I, 1. *indulgente* addunt omnes libri praeter unum Palatinum, quem secutus est Nipperd. Contra Fleckeisenius hoc genuinum esse censet, alterum *diligente* spurium. ‖ II, 4. *umquam* libri, *iniquam* Nipperd. ex emendatione Gottschalchii. ‖ III, 1. verba *quod nonnulli ita ... alia ascita* supposita esse putat Iaumannus. De re ipsa cf. Cic. p. Balbo 11, 27. ‖ 3. *patriam* libri, *propriam* Nipperd. Cf. Th. Bergkius in Mus. Rhen. a. 1849. VII.

p. 159 sq. *et dominam* Lambinus. ‖ Ibid. extr. *fuit car.* cum Nipperd., *fuerit* libri. ‖ IV, 5. *quem diem* libri, Manutius *quem discedentem*, Scioppius *quem quidem*, quod unice verum existimat Fleckeisenius. ‖ VIII, 1. alii plenam faciunt interpunctionem post *occiso Caesare*, ut deinde apodosin habeamus a verbis *sic M. Bruto usus est* cet. ‖ 5. *dicis caussa* cum Cuiacio et Nipperd. dedi, libri *necis*. ‖ IX, 1. *agitur* libri optimi, pauci iique deteriores *augetur*, Fleckeis. *frangitur*. ‖ 4. *litibus destinaretur* recte Nipperd. cum optimis libris, cum *litibus* (dativo casu) *destinari* idem sit quod *l. peti* s. *vexari*. Cod. Mon. et Haenel. *destineretur*, Voss. A. et C. colleg. Rom. *distineretur*. ‖ 7. *familiaribus* addidi cum Nipp. ‖ X, 5. *coniunctim* plures libri, *coniuncti* Gif., Guelf., Schott., *coniunctum* Petav. et Ottob. Nipp. omisit, *sed ut* explicans: sed ita petiit auxilium, ut cet. ‖ XI, 3. *necessaria* libri praeter Urbinatem, in quo posterior litera *a* ita correcta, ut videri possit *u*, unde Longolius *necessarium*, quod Iaumannus, Nipperd., alii receperunt. ‖ 4. *florente*, sc. eo (Bruto) codd. coll. Rom., Leid. et Voss. C. Cf. Eum. 12, 2. Rothius et Nipperd. cum reliquis libris *florentem*. ‖ 6. *sui quique* scripsi cum Lachmanno ad Lucret. II, 371. p. 94 coll. Heindorf. ad Cic. de nat. deor. p. 147 b, 156 a, 369 b. Madvig. ad Cic. de fin. p. 699 sqq. Libri et scripti et editi *cuique*, ad quod *hominibus* ex dicendi ratione satis nota appositum. ‖ XIII, 2. *plus salis quam sumptus* omnes libri exhibent, in quibus verbis *salem* qui interpretantur ita, ut sit antiquum et singulare quoddam structurae genus (*guter Geschmack, Pikantes*, ut Freundius Lex. lat. t. IV. p. 227 a), hi nimis videntur recedere ab usitata illius vocabuli vi ac potestate, quamquam ἅλες plurali numero illo fere modo Graecis in usu fuisse non ignoro. Equidem ad exemplum Graeci vocabuli ἅλς, quo ex proverbiali dicendi ratione (cf. Hom. Odyss. XVII, 455) res maxime necessariae, quibus homines carere vix possint, significantur, et h. l. accipiendum puto de summa simplicitate, cui apte opponitur sumptus. Consulto autem scriptor hoc ipsum Graecum vocabulum Latine videtur expressisse in vita Attici, quem Graecarum literarum et antiquitatum amantissimum fuisse constat. ‖ XV, 2. *quod semel ann.* libri, Nipperd. *cum* (*quum*). ‖ XVI, 1. *fuerit iucundissimus* ... *vixerit* omnes libri et Rothius, *fuit* ... *vixit* Nipperd. ‖ 3. *desideret* Nipperd. cum quattuor codd., Rothius cum reliquis *desiderat*. ‖ XVII, 1. *cum esset septem et sexag.* dedi e vestigiis codd. praestantissimorum, Nipperd. *annis sept. et sexag.* omisso verbo *esset* cum pluribus codd. et Rothio. ‖ XVIII, 1. *ornavit* libri, Nipperd. cum I. G. Vossio *ordinavit*. ‖ XXI, 3. extr. *fistulae puris* Rothius et Nipp. cum optimis libris, *fistula putris* .. *eruperit* cum pluribus editor Halensis. ‖ 5. *satisfeci* Nipperd. per brevitatem quandam explicat, ut sit: satis feci, ut credatis, me cet. Contra Doederlinus Synon. t. I. p. 170. adn. * anacoluthiam esse statuit Graecis maxime familiarem, ad cuius normam scriptor ex interpositis verbis *ut spero* pendentem fecerit infinitivum. V. Hermann. ad Vig. p. 744, 205 ed. 4. Heindorf. ad Cic. de nat. deor. II, 37, 94. p. 207 sq.

Fragmenta. I, 3. *molestiis desistere* Rothius cum libris, Rutgersius *desistere*, Nipperd. *insistere*. ‖ 4. *deum parentem* libri, *deos parentum* Lobeckius Aglaoph. p. 769.

[PRAEFATIO.]

Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scri- 1
pturae leve et non satis dignum summorum virorum per-
sonis iudicent, cum relatum legent, quis musicam docuerit
Epaminondam, aut in eius virtutibus commemorari, sal-
tasse eum commode scienterque tibiis cantasse. sed hi 2
erunt fere, qui expertes litterarum Graecarum nihil rectum,
nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. hi si didi- 3
cerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed
omnia maiorum institutis iudicari, non admirabuntur, nos
in Graiorum virtutibus exponendis mores eorum secutos.
neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, 4
sororem germanam habere in matrimonio: quippe cum
cives eius eodem uterentur instituto. at id quidem nostris
moribus nefas habetur. laudi in Graecia ducitur adole-
scentulis quam plurimos habere amatores. nulla Lacedae-
moni vidua tam est nobilis, quae non ad coenam eat mer-
cede conducta. magnis in laudibus tota fere fuit Graecia 5
victorem Olympiae citari; in scenam vero prodire ac po-
pulo esse spectaculo nemini in eisdem gentibus fuit tur-
pitudini. quae omnia apud nos partim infamia, partim
humilia atque ab honestate remota ponuntur. contra ea 6
pleraque nostris moribus sunt decora, quae apud illos tur-
pia putantur. quem enim Romanorum pudet uxorem du-
cere in convivium? aut cuius non mater familias primum
locum tenet aedium atque in celebritate versatur? quod 7
multo fit aliter in Graecia. nam neque in convivium ad-
hibetur nisi propinquorum, neque sedet nisi in interiore
parte aedium, quae gynaeconitis appellatur, quo nemo
accedit nisi propinqua cognatione coniunctus. sed hic plura 8
persequi [tum] magnitudo voluminis prohibet, tum festi-
natio, ut ea explicem, quae exorsus sum. quare ad pro-
positum veniemus et in hoc exponemus libro de vita ex-
cellentium imperatorum.

I. MILTIADES.

1 I. Miltiades, Cimonis filius, Atheniensis, cum et anti-
quitate generis et gloria maiorum et sua modestia unus
omnium maxime floreret eaque esset aetate, ut non iam
solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives pos-
sent sui, talem eum futurum, qualem cognitum iudicarunt:
accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellent mit-
2 tere. cuius generis cum magnus numerus esset, et multi
eius demigrationis peterent societatem, ex his delecti Del-
phos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem,
quo potissimum duce uterentur. namque tum Thraces
eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum.
3 his consulentibus nominatim Pythia praecepit, ut Miltia-
dem imperatorem sibi sumerent: id si fecissent, incepta
4 prospera futura. hoc oraculi responso Miltiades cum de-
lecta manu classe Chersonesum profectus cum accessisset
Lemnum et incolas eius insulae sub potestatem redigere
vellet Atheniensium, idque Lemnii sua sponte facerent,
5 postulasset, illi irridentes responderunt, tum id se factu-
ros, cum ille domo navibus proficiscens vento aquilone
venisset Lemnum. hic enim ventus ab septentrionibus
6 oriens adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades
morandi tempus non habens cursum direxit, quo tendebat,
pervenitque Chersonesum.

1 II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disiectis, tota
regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea com-
muniit, multitudinem, quam secum duxerat, in agris col-
2 locavit crebrisque excursionibus locupletavit. neque minus
in ea re prudentia quam felicitate adiutus est. nam cum
virtute militum devicisset hostium exercitus, summa aequi-
tate res constituit atque ipse ibidem manere decrevit.
3 erat enim inter eos dignitate regia, quamvis carebat no-
mine, neque id magis imperio quam iustitia consecutus.
neque eo secius Atheniensibus, a quibus erat profectus,
officia praestabat. quibus rebus fiebat, ut non minus

eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui mise-
rant, quam illorum, cum quibus erat profectus. Cherso- 4
neso tali modo constituta Lemnum revertitur et ex pacto
postulat, ut sibi urbem tradant. illi enim dixerant, cum
vento borea domo profectus eo pervenisset, sese dedituros:
se autem domum Chersonesi habere. Cares, qui tum 5
Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ceciderat,
tamen non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti
resistere ausi non sunt atque ex insula demigrarunt. pari
felicitate ceteras insulas, quae Cyclades nominantur, sub
Atheniensium redegit potestatem.

III. Eisdem temporibus Persarum rex Darius ex Asia 1
in Europam exercitu traiecto Scythis bellum inferre de-
crevit. pontem fecit in Histro flumine, qua copias tra-
duceret. eius pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit
principes, quos secum ex Ionia et Aeolide duxerat; qui-
bus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia.
sic enim facillime putavit se Graeca lingua loquentes, 2
qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si
amicis suis oppida tuenda tradidisset, quibus se oppresso
nulla spes salutis relinqueretur. in hoc fuit tum numero
Miltiades, cui illa custodia crederetur. hic cum crebri 3
afferrent nuntii, male rem gerere Darium premique a
Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a for-
tuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent.
nam si cum his copiis, quas secum transportarat, inter- 4
isset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam
eos, qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persa-
rum futuros dominatione et periculo; et facile effici posse,
ponte enim rescisso regem vel hostium ferro vel inopia
paucis diebus interiturum. ad hoc consilium cum pleri- 5
que accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, ob-
stitit dicens: non idem ipsis, qui summas imperii tenerent,
expedire et multitudini, quod Darii regno ipsorum nite-
retur dominatio; quo exstincto ipsos potestate expulsos
civibus suis poenas daturos. itaque adeo se abhorrere a
ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius, quam con-
firmari regnum Persarum. huius cum sententiam plurimi 6
essent secuti, Miltiades, non dubitans tam multis consciis
ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reli-

quit ac rursus Athenas demigravit. cuius ratio etsi non
valuit, tamen magnopere est laudanda, cum amicior om-
nium libertati quam suae fuerit dominationi.

1 IV. Darius autem, cum ex Europa in Asiam redisset,
hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam pote-
statem, classem quingentarum navium comparavit eique
Datim praefecit et Artaphernem, hisque ducenta peditum,
decem milia equitum dedit, caussam interserens, se ho-
stem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sar-
2 dis expugnassent suaque praesidia interfecissent. illi
praefecti regii classe ad Euboeam appulsa celeriter Ere-
triam ceperunt omnesque eius gentis cives abreptos in
Asiam ad regem miserunt. inde ad Atticam accesserunt
ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. is est
3 ab oppido circiter milia passuum decem. hoc tumultu
Athenienses tam propinquo tamque magno permoti auxi-
lium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt Phidip-
pumque cursorem eius generis, qui hemerodromoe vocan-
tur, Lacedaemonem miserunt, ut nuntiaret, quam celeri
4 opus esset auxilio. domi autem creant decem praetores,
qui exercitui praeessent, in eis Miltiadem. inter quos
magna fuit contentio, utrum moenibus [se] defenderent
5 an obviam irent hostibus acieque decernerent. unus Mil-
tiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra
fierent: id si factum esset, et civibus animum accessurum,
cum viderent, de eorum virtute non desperari, et hostes
eadem re fore tardiores, si animadverterent, audere adver-
sus se tam exiguis copiis dimicare.

1 V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio
fuit praeter Plataeenses. ea mille misit militum. itaque
horum adventu decem milia armatorum completa sunt;
2 quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. quo
factum est, ut plus quam collegae Miltiades valeret. eius
ergo auctoritate impulsi Athenienses copias ex urbe edu-
3 xerunt locoque idoneo castra fecerunt. dein postero die
sub montis radicibus acie regione instructa non apertis-
sima proelium commiserunt. namque arbores multis
locis erant rarae, hoc consilio, ut et montium altitudine
tegerentur et arborum tractu equitatus hostium impedire-
4 tur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non aequum

locum videbat suis, tamen fretus numero copiarum sua-
rum confligere cupiebat, eoque magis, quod, priusquam
Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitraba-
tur. itaque in aciem peditum centum, equitum decem
milia produxit proeliumque commisit. in quo tanto plus 5
virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum
hostium profligarint adeoque perterruerint, ut Persae non
castra, sed naves petierint. qua pugna nihil adhuc est
nobilius. nulla enim umquam tam exigua manus tantas
opes prostravit.

VI. Cuius victoriae non alienum videtur quale prae- 1
mium Miltiadi sit tributum docere, quo facilius intelligi
possit, eandem omnium civitatum esse naturam. ut enim 2
populi Romani honores quondam fuerunt rari et tenues
ob eamque caussam gloriosi, nunc autem effusi atque ob-
soleti, sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. nam- 3
que huic Miltiadi, quia Athenas totamque Graeciam libe-
rarat, talis honos tributus est, in porticu, quae Poecile
vocatur, cum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem
praetorum numero prima eius imago poneretur, isque hor-
taretur milites proeliumque committeret. idem ille popu- 4
lus, posteaquam maius imperium est nactus et largitione
magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio
Phalereo decrevit.

VII. Post hoc proelium classem septuaginta navium 1
Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae
barbaros adiuverant, bello persequeretur. quo imperio
plerasque ad officium redire coëgit, nonnullas vi expu-
gnavit. ex his Parum insulam opibus elatam cum ora- 2
tione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit,
urbem operibus clausit omnique commeatu privavit; dein
vineis ac testudinibus constitutis propius muros accessit.
cum iam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in con- 3
tinenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo
casu, nocturno tempore incensus est. cuius flamma ut
ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in
opinionem, signum a classiariis regis datum. quo factum 4
est, ut et Parii a deditione deterrerentur, et Miltiades,
timens ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae
statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athe-

5 nas magna cum offensione civium suorum rediret. accu-
satus ergo est proditionis, quod, cum Parum expugnare
posset, a rege corruptus infectis rebus discessisset. eo
tempore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido
acceperat. itaque quoniam ipse pro se dicere non posset,
6 verba fecit frater eius Stesagoras. caussa cognita capitis
absolutus pecunia multatus est, eaque lis quinquaginta
talentis aestimata est, quantus in classem sumptus factus
erat. hanc pecuniam quod solvere in praesentia non po-
terat, in vincla publica coniectus est ibique diem obiit
supremum.

1 VIII. Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia
caussa fuit damnationis. namque Athenienses propter
Pisistrati tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat, om-
2 nium civium suorum potentiam extimescebant. Miltiades
multum in imperiis magnisque versatus non videbatur
posse esse privatus, praesertim cum consuetudine ad im-
3 perii cupiditatem trahi videretur. nam [in] Chersoneso
omnes illos quos habitarat annos perpetuam obtinuerat
dominationem tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus.
non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eam-
que potestatem bonitate retinebat. omnes autem et dicun-
tur et habentur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea
4 civitate, quae libertate usa est. sed in Miltiade erat cum
summa humanitas, tum mira communitas, ut nemo tam
humilis esset, cui non ad eum aditus pateret, magna
auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei
militaris maxima. haec populus respiciens maluit eum
innoxium plecti quam se diutius esse in timore.

II. THEMISTOCLES.

1 I. Themistocles, Neocli filius, Atheniensis. huius vitia
ineuntis adolescentiae magnis sunt emendata virtutibus,
adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. sed
2 ab initio est ordiendum. pater eius Neocles generosus fuit.
is uxorem Acarnanam civem duxit, ex qua natus est The-
mistocles. qui cum minus esset probatus parentibus, quod
et liberius vivebat et rem familiarem negligebat, a patre
3 exheredatus est. quae contumelia non fregit eum, sed

erexit. nam cum iudicasset, sine summa industria non
posse eam exstingui, totum se dedidit rei publicae, dili-
gentius amicis famaeque serviens. multum in iudiciis pri-
vatis versabatur, saepe in contionem populi prodibat; nulla
res maior sine eo gerebatur, celeriter, quae opus erant,
reperiebat, facile eadem oratione explicabat. neque minus 4
in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat, quod
et de instantibus, ut ait Thucydides, verissime iudicabat
et de futuris callidissime coniiciebat. quo factum est, ut
brevi tempore illustraretur.

II. Primus autem gradus fuit capessendae rei publicae 1
bello Corcyraeo, ad quod gerendum praetor a populo fa-
ctus non solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempore
ferociorem reddidit civitatem. nam cum pecunia publica, 2
quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotan-
nis interiret, ille persuasit populo, ut ea pecunia classis
centum navium aedificaretur. quae celeriter effecta primum 3
Corcyraeos fregit, deinde maritimos praedones consectando
mare tutum reddidit. in quo cum divitiis ornavit, tum etiam
peritissimos belli navalis fecit Athenienses. id quantae sa- 4
luti fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico.
nam cum Xerxes et mari et terra bellum universae infer-
ret Europae cum tantis copiis, quantas neque ante nec
post ea habuit quisquam: huius enim classis mille et du- 5
centarum navium longarum fuit, quam duo milia onera-
riarum sequebantur, terrestres autem exercitus septingen-
torum peditum, equitum quadringentorum milia fuerunt:
cuius de adventu cum fama in Graeciam esset perlata, et 6
maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam Ma-
rathoniam, miserunt Delphos consultum, quidnam facerent
de rebus suis. deliberantibus Pythia respondit, ut moe-
nibus ligneis se munirent. id responsum quo valeret, cum 7
intelligeret nemo, Themistocles persuasit, consilium esse
Apollinis, ut in naves se suaque conferrent: eum enim a
deo significari murum ligneum. tali consilio probato ad- 8
dunt ad superiores totidem naves triremes suaque omnia,
quae moveri poterant, partim Salamina, partim Troe-
zena deportant; arcem sacerdotibus paucisque maioribus
natu ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum
relinquunt.

1 III. Huius consilium plerisque civitatibus displicebat
et in terra dimicare magis placebat. itaque missi sunt de-
lecti cum Leonida, Lacedaemoniorum rege, qui Thermo-
pylas occuparent longiusque barbaros progredi non pate-
rentur. hi vim hostium non sustinuerunt eoque loco omnes
2 interierunt. at classis communis Graeciae trecentarum na-
vium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud
Artemisium inter Euboeam continentemque terram cum
classiariis regis conflixit. angustias enim Themistocles
3 quaerebat, ne multitudine circumiretur. hic etsi pari proe-
lio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere,
quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum
4 Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. quo
factum est, ut ab Artemisio discederent et exadversum
Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

1 IV. At Xerxes Thermopylis expugnatis protinus ac-
cessit astu idque nullis defendentibus, interfectis sacer-
2 dotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. cuius
flamma perterriti classiarii cum manere non auderent et
plurimi hortarentur, ut domos suas discederent moenibus-
que se defenderent, Themistocles unus restitit et univer-
sos pares esse posse aiebat, dispersos testabatur perituros,
idque Eurybiadi, regi Lacedaemoniorum, qui tum summae
3 imperii praeerat, fore affirmabat. quem cum minus quam
vellet moveret, noctu de servis suis quem habuit fidelis-
simum ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis, adver-
4 sarios eius in fuga esse: qui si discessissent, maiore cum
labore et longinquiore tempore bellum confecturum, cum
singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur,
brevi universos oppressurum. hoc eo valebat, ut ingratis
5 ad depugnandum omnes cogerentur. hac re audita bar-
barus, nihil doli subesse credens, postridie alienissimo
sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto
mari conflixit, ut eius multitudo navium explicari non
potuerit. victus ergo est magis etiam consilio Themistocli
quam armis Graeciae.

1 V. Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat
reliquias copiarum, ut etiamtum his opprimere posset
hostes. iterum ab eodem gradu depulsus est. nam The-
mistocles verens, ne bellare perseveraret, certiorem eum

fecit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur; idque ei persuasit. itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem 2 minus diebus triginta in Asiam reversus est seque a Themistocle non superatum, sed conservatum iudicavit. sic 3 unius viri prudentia Graecia liberata est, Europaeque succubuit Asia. haec altera victoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit, neque minor 1 in pace. cum enim Phalerico portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, huius consilio triplex Piraei portus constitutus est, isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequipararet, utilitate superaret. idem muros Atheniensium restituit praecipuo suo periculo. 2 namque Lacedaemonii caussam idoneam nacti propter barbarorum excursiones, qua negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem habere, ne essent loca munita, quae hostes possiderent, Athenienses aedificantes prohibere sunt conati. hoc longe alio spectabat atque 3 videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonia et Salaminia, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedaemonii, de principatu sibi cum his certamen fore. quare eos quam infir- 4 missimos esse volebant. postquam autem audierunt, muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. his praesentibus desierunt ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. hanc legationem suscepit Themistocles 5 et solus primo profectus est; reliqui legati ut tum exirent, cum satis altitudo muri exstructa videretur, praecepit: interim omnes, servi atque liberi, opus facerent neque ulli loco parcerent, sive sacer, [sive profanus,] sive privatus esset, sive publicus, et undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

VII. Themistocles autem, ut Lacedaemonem venit, 1 adire ad magistratus noluit et dedit operam, ut quam longissime tempus duceret, caussam interponens se collegas exspectare. cum Lacedaemonii quererentur, opus nihilo-

minus fieri eumque in ea re conari fallere, interim reli-
2 qui legati sunt consecuti. a quibus cum audisset, non
multum superesse munitionis, ad ephoros Lacedaemonio-
rum accessit, penes quos summum erat imperium, atque
apud eos contendit, falsa iis esse delata: quare aequum
esse, illos viros bonos nobilesque mittere, quibus fides
haberetur, qui rem explorarent; interea se obsidem reti-
3 nerent. gestus est ei mos, tresque legati functi summis
honoribus Athenas missi sunt. cum his collegas suos
Themistocles iussit proficisci, hisque praedixit, ut ne prius
Lacedaemoniorum legatos dimitterent quam ipse esset re-
4 missus. hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad
magistratum senatumque Lacedaemoniorum adiit et apud
eos liberrime professus est, Athenienses suo consilio, quod
communi iure gentium facere possent, deosque publicos
suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent
defendere, muris saepsisse neque in eo, quod inutile es-
5 set Graeciae, fecisse. nam illorum urbem ut propugnacu-
lum oppositum esse barbaris, apud quam iam bis classes
6 regias fecisse naufragium. Lacedaemonios autem male et
iniuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum
dominationi, quam quod universae Graeciae utile esset.
quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas mi-
serant, se remitterent; aliter illos numquam in patriam
essent recepturi.

1 VIII. Tamen non effugit civium suorum invidiam. nam-
que ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades,
testularum suffragiis e civitate eiectus Argos habitatum
2 concessit. hic cum propter multas eius virtutes magna
cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas mi-
serunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem
3 cum rege Perse ad Graeciam opprimendam fecisset. hoc
crimine absens proditionis damnatus est. id ut audivit,
quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demi-
gravit. ibi cum eius principes animadvertisset timere, ne
propter se bellum his Lacedaemonii et Athenienses indi-
cerent, ad Admetum, Molossum regem, cum quo ei ho-
4 spitium erat, confugit. huc cum venisset, et in praesentia
rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur,
filiam eius parvulam arripuit et cum ea se in sacrarium,

quod summa colebatur caerimonia, coniecit. inde non prius
egressus est, quam rex eum data dextra in fidem recipe-
ret; quam praestitit. nam cum ab Atheniensibus et Lace- 5
daemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit,
monuitque, ut consuleret sibi: difficile enim esse, in tam
propinquo loco tuto eum versari. itaque Pydnam eum de-
duci iussit et quod satis esset praesidii dedit. hic in na- 6
vem omnibus ignotus nautis escendit. quae cum tempe-
state maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat
exercitus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse
pereundum. hac necessitate coactus domino navis, qui
sit, aperit, multa pollicens, si se conservasset. at ille cla- 7
rissimi viri captus misericordia diem noctemque procul ab
insula in salo navem tenuit in ancoris, neque quemquam
ex ea exire passus est. inde Ephesum pervenit ibique
Themistoclem exponit; cui ille pro meritis postea gra-
tiam retulit.

IX. Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe 1
regnante in Asiam transisse. sed ego potissimum Thucy-
didi credo, quod aetate proximus de iis, qui illorum tem-
porum historiam reliquerunt, et eiusdem civitatis fuit. is
autem ait, ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis
epistolam misisse: „Themistocles veni ad te, qui plurima 2
mala hominum Graiorum in domum tuam intuli, quamdiu
mihi necesse fuit, adversum patrem tuum bellare patriam-
que meam defendere. idem multo plura bona feci, post- 3
quam in tuto ipse, et ille in periculo esse coepit. nam cum
in Asiam reverti vellet proelio apud Salamina facto, lit-
teris eum certiorem feci, id agi, ut pons, quem in Helles-
ponto fecerat, dissolveretur atque ab hostibus circumire-
tur, quo nuntio ille periculo est liberatus. nunc autem 4
confugi ad te exagitatus a cuncta Graecia, tuam petens
amicitiam. quam si ero adeptus, non minus me bonum
amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est.
ea autem rogo, ut de iis rebus, quas tecum colloqui volo,
annuum mihi tempus des eoque transacto ad te venire
patiaris."

X. Huius rex animi magnitudinem admirans cupiens- 1
que talem virum sibi conciliari veniam dedit. ille omne
illud tempus litteris sermonique Persarum se dedidit, quibus

adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam ii poterant, qui in Perside erant nati.
2 hic cum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum, magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam
3 rediit domiciliumque Magnesiae sibi constituit. namque hanc urbem ei rex donarat, his quidem verbis: quae ei panem praeberet (ex qua regione quinquaginta talenta quotannis redibant); Lampsacum autem, unde vinum sumeret; Myunta, ex qua opsonium haberet. huius ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus; statua in foro Magne-
4 siae. de cuius morte multimodis apud plerosque scriptum est; sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus, qui illum ait Magnesiae morbo mortuum neque negat fuisse famam, venenum sua sponte sumpsisse, cum se, quae regi de Graecia opprimenda pollicitus esset, prae-
5 stare posse desperaret. idem ossa eius clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditionis esset damnatus, memoriae prodidit.

III. ARISTIDES.

1 I. Aristides, Lysimachi filius, Atheniensis, aequalis fere fuit Themistocli. itaque cum eo de principatu con-
2 tendit: namque obtrectarunt inter se. in his autem cognitum est, quanto antestaret eloquentia innocentiae. quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quem quidem nos audierimus, cognomine Iustus sit appellatus, tamen, a Themistocle collabefactus, testula illa exilio decem annorum multatus
3 est. qui quidem cum intelligeret, reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadvertisset quendam scribentem, ut patria pelleretur, quaesisse ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur
4 tanta poena dignus duceretur. cui ille respondit se ignorare Aristiden, sed sibi non placere, quod tam cupide
5 elaborasset, ut praeter ceteros Iustus appellaretur. hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere

anno quam erat expulsus, populi scito in patriam restitutus est.

II. Interfuit autem pugnae navali apud Salamina, quae 1
facta est prius quam poena liberaretur. idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in proelio, quo Mardonius fusus barbarorumque exercitus interfectus est. neque aliud 2
est ullum huius in re militari illustre factum, quam huius imperii memoria, iustitiae vero et aequitatis et innocentiae multa, in primis quod eius aequitate factum est, cum in communi classe esset Graeciae simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenienses. namque 3
ante id tempus et mari et terra duces erant Lacedaemonii. tum autem et intemperantia Pausaniae et iustitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent et adversus barbaros hos duces deligerent sibi.

III. Quos quo facilius repellerent, si forte bellum re- 1
novare conarentur, ad classes aedificandas exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est qui constitueret, eiusque arbitrio quadringena et sexagena talenta quotannis Delum sunt collata. id enim commune aerarium esse voluerunt. quae omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. hic 2
qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam, cum tantis rebus praefuisset, in tanta paupertate decessit, ut, qui efferretur, vix reliquerit. quo factum est, ut filiae 3
eius publice alerentur et de communi aerario dotibus datis collocarentur. decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV. PAUSANIAS.

I. Pausanias, Lacedaemonius, magnus homo, sed varius 1
in omni genere vitae fuit. nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. huius illustrissimum est proelium apud 2
Plataeas. namque illo duce Mardonius, satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum ducentis milibus peditum, quos viritim legerat, et viginti equitum haud

ita magna manu Graeciae fugatus est, eoque ipse dux
3 cecidit proelio. qua victoria elatus plurima miscere coepit
et maiora concupiscere. sed primum in eo est reprehen-
sus, quod, cum ex praeda tripodem aureum Delphis po-
suisset, epigrammate scripto, in quo erat haec sententia,
suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos, eiusque
4 victoriae ergo Apollini donum dedisse, hos versus Lace-
daemonii exsculpserunt neque aliud scripserunt quam no-
mina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.
1 II. Post id proelium eundem Pausaniam cum classe
communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex
2 his regionibus barbarorum praesidia depelleret. pari feli-
citate in ea re usus elatius se gerere coepit maioresque
appetere res. nam cum Byzantio expugnato cepisset com-
plures Persarum nobiles atque in his nonnullos regis pro-
pinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans, ex vinclis pu-
blicis effugisse, et cum his Gongylum Eretriensem, qui
litteras regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thu-
3 cydides memoriae prodidit: „Pausanias, dux Spartae, quos
Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi
muneri misit, seque tecum affinitate coniungi cupit. quare,
4 si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. id si feceris,
et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam potestatem se
adiuvante te redacturum pollicetur. his de rebus si quid
geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum
5 quo colloquatur.“ rex tot hominum salute tam sibi neces-
sariorum magnopere gavisus confestim cum epistola Ar-
tabazum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat; petit,
ne cui rei parcat ad ea efficienda, quae pollicetur: si per-
6 fecerit, nullius rei a se repulsam laturum. huius Pausanias
voluntate cognita alacrior ad rem gerendam factus in su-
spicionem cecidit Lacedaemoniorum. in quo facto domum
revocatus, accusatus capitis, absolvitur, multatur tamen
pecunia; quam ob caussam ad classem remissus non est.
1 III. At ille post non multo sua sponte ad exercitum
rediit et ibi non callida, sed dementi ratione cogitata pa-
tefecit. non enim mores patrios solum, sed etiam cultum
2 vestitumque mutavit. apparatu regio utebatur, veste Me-
dica; satellites Medi et Aegyptii sequebantur; epulabatur
more Persarum luxuriosius quam, qui aderant, perpeti

possent; aditum petentibus conveniundi non dabat; su- 3
perbe respondebat, crudeliter imperabat. Spartam redire
nolebat. Colonas, qui locus in agro Troade est, se contu-
tulerat; ibi consilia cum patriae tum sibi inimica capiebat.
id postquam Lacedaemonii rescierunt, legatos cum clava 4
ad eum miserunt, in qua more illorum erat scriptum: nisi
domum reverteretur, se capitis eum damnaturos. hoc nun- 5
tio commotus, sperans se etiam tum pecunia et potentia
instans periculum posse depellere, domum rediit. huc ut
venit, ab ephoris in vincla publica est coniectus: licet
enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi. hinc
tamen se expedivit; neque eo magis carebat suspicione.
nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem.
est genus quoddam hominum, quod εἱλῶται vocatur, quo- 6
rum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit ser-
vorumque munere fungitur. hos quoque sollicitare spe
libertatis existimabatur. sed quod harum rerum nullum 7
erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant, de
tali tamque claro viro suspicionibus oportere iudicari et
exspectandum, dum se ipsa res aperiret.

IV. Interim Argilius quidam adolescentulus, quem pue- 1
rum Pausanias amore venereo dilexerat, cum epistolam
ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspicionem ve-
nisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum
redisset, qui super tali caussa eodem missi erant, vincla
epistolae laxavit signoque detracto cognovit, si pertulisset,
sibi esse pereundum. erant in eadem epistola, quae ad ea 2
pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant.
has ille litteras ephoris tradidit. non est praetereunda gra- 3
vitas Lacedaemoniorum hoc loco. nam ne huius quidem
indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent, ne-
que prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indi-
casset. itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt.
fanum Neptuni est Taenari, quod violari nefas putant 4
Graeci. eo ille index confugit in araque consedit. hanc
iuxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si
quis quid loqueretur cum Argilio. huc ex ephoris quidam 5
descenderunt. Pausanias, ut audivit, Argilium confugisse
in aram, perturbatus venit eo. quem cum supplicem dei
videret in ara sedentem, quaerit, 'caussae quid sit tam

repentini consilii. huic ille, quid ex litteris comperisset,
6 aperit. modo magis Pausanias perturbatus orare coepit, ne enuntiaret nec se meritum de illo optime proderet: quodsi eam veniam sibi dedisset tantisque implicatum rebus sublevasset, magno ei praemio futurum.

1 V. His rebus ephori cognitis satius putarunt, in urbe eum comprehendi. quo cum essent profecti, et Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedaemonem reverteretur, in itinere, cum iam in eo esset, ut comprehenderetur, ex vultu cuiusdam ephori, qui eum admoneri cupiebat, insi-
2 dias sibi fieri intellexit. itaque paucis ante gradibus, quam qui eum sequebantur, in aedem Minervae, quae Chalcioecos vocatur, confugit. hinc ne exire posset, statim ephori valvas eius aedis obstruxerunt tectumque sunt demoliti,
3 quo celerius sub divo interiret. dicitur, eo tempore matrem Pausaniae vixisse eamque iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum
4 lapidem ad introitum aedis attulisse. sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit.
5 cuius mortui corpus cum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo ii, qui ad supplicium essent dati, displicuit pluribus, et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus inde posterius Delphici responso erutus atque eodem loco sepultus [est], ubi vitam posuerat.

V. CIMON.

1 I. Cimon, Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adolescentiae. nam cum pater eius litem aestimatam populo solvere non potuisset ob eamque caussam in vinclis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensibus emitti poterat, nisi
2 pecuniam, qua pater multatus erat, solvisset. habebat autem in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinicen, non magis amore quam more ductus. namque
3 Atheniensibus licet eodem patre natas uxores ducere. huius coniugii cupidus Callias quidam, non tam generosus quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si

impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. is cum talem 4
conditionem aspernaretur, Elpinice negavit, se passuram Miltiadis progeniem in vinclis publicis interire, quoniam prohibere posset, seque Calliae nupturam, si ea, quae polliceretur, praestitisset.

II. Tali modo custodia liberatus Cimon celeriter ad 1
principatum pervenit. habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum iuris civilis, tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitibus fuerat versatus. itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. primum imperator apud flumen Strymona magnas 2
copias Thracum fugavit, oppidum Amphipolim constituit eoque decem milia Atheniensium in coloniam misit. idem 3
iterum apud Mycalen Cypriorum et Phoenicum ducentarum navium classem devictam cepit eodemque die pari fortuna in terra usus est. namque hostium navibus captis statim ex classe copias suas eduxit barbarorumque maximam vim uno concursu prostravit. qua victoria magna 4
praeda potitus cum domum reverteretur, quod iam nonnullae insulae propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod con- 5
tumacius se gesserant, vacuefecit, sessores veteres urbe insulaque eiecit, agros civibus divisit. Thasios opulentia fretos suo adventu fregit. his ex manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit, est ornata.

III. Quibus rebus cum unus in civitate maxime flore- 1
ret, incidit in eandem invidiam, quam pater suus ceterique Atheniensium principes. nam testarum suffragiis, quod illi ὀστρακισμὸν vocant, decem annorum exilio multatus est. cuius facti celerius Athenienses quam ipsum poeni- 2
tuit. nam cum ille animo forti invidiae ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent, confestim notae eius virtutis desiderium consecutum est. itaque post annum quintum, quam expulsus erat, in 3
patriam revocatus est. ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans contendere Lacedaemonem, sua sponte est profectus pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. post, neque ita multo, Cyprum 4

cum ducentis navibus imperator missus, cum eius maio-
rem partem insulae devicisset, in morbum implicitus in
oppido Citio est mortuus.

1 IV. Hunc Athenienses non solum in bello, sed etiam
in pace diu desideraverunt. fuit enim tanta liberalitate,
cum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut num-
quam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratia,
ne quis impediretur, quo minus eius rebus, quibus quis-
2 que vellet, frueretur. semper eum pedissequi cum num-
mis sunt secuti, ut, si quis opis eius indigeret, haberet
quod statim daret, ne differendo videretur negare. saepe
cum aliquem offensum fortuna videret minus bene vesti-
3 tum, suum amiculum dedit. quotidie sic coena ei coque-
batur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes devoca-
ret; quod facere nullum diem praetermittebat. nulli fides
eius, nulli opera, nulli res familiaris defuit; multos locu-
pletavit; complures pauperes mortuos, qui unde efferren-
4 tur non reliquissent, suo sumptu extulit. sic se gerendo
minime est mirandum, si et vita eius fuit secura et mors
acerba.

VI. LYSANDER.

1 I. Lysander Lacedaemonius magnam reliquit sui fa-
mam, magis felicitate quam virtute partam. Athenienses
enim [in Peloponnesios] sexto et vicesimo anno bellum
2 gerentes confecisse apparet. neque id qua ratione conse-
cutus sit, latet. non enim virtute sui exercitus, sed immo-
destia factum est adversariorum, qui, quod dicto audien-
tes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris relictis
navibus in hostium venerunt potestatem. quo facto Athe-
3 nienses se Lacedaemoniis dediderunt. hac victoria Lysan-
der elatus, cum antea semper factiosus audaxque fuisset,
sic sibi indulsit, ut eius opera in maximum odium Grae-
4 ciae Lacedaemonii pervenerint. nam cum hanc caussam
Lacedaemonii dictitassent sibi esse belli, ut Atheniensium
impotentem dominationem refringerent, postquam apud
Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil
aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret
potestate, cum id se Lacedaemoniorum caussa facere si-

mularet. namque undique, qui Atheniensium rebus stu- 5
duissent, eiectis decem delegerat in unaquaque civitate,
quibus summum imperium potestatemque omnium rerum
committeret. horum in numerum nemo admittebatur, nisi
qui aut eius hospitio contineretur aut se illius fore pro-
prium fide confirmarat.

II. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus con- 1
stituta ipsius nutu omnia gerebantur. cuius de crudelitate
ac perfidia satis est unam rem exempli gratia proferre, ne
de eodem plura enumerando defatigemus lectores. victor 2
ex Asia cum reverteretur Thasumque devertisset, quod ea
civitas praecipua fide fuerat erga Athenienses, proinde ac
si [non] iidem firmissimi solerent esse amici, qui con-
stantes fuissent inimici, pervertere eam concupivit. vidit 3
autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum, ut Thasii
dilaberentur consulerentque rebus suis. itaque **

III. ** hi decemviralem suam potestatem ab illo con- 1
stitutam sustulerunt. quo dolore incensus iniit consilia re-
ges Lacedaemoniorum tollere. sed sentiebat, id se sine
ope deorum facere non posse, quod Lacedaemonii omnia
ad oracula referre consuerant. primum Delphicum cor- 2
rumpere est conatus. cum id non potuisset, Dodonam
adortus est. hinc quoque repulsus dixit, se vota susce-
pisse, quae Iovi Hammoni solveret, existimans se Afros
facilius corrupturum. hac spe cum profectus esset in Afri- 3
cam, multum eum antistites Iovis fefellerunt. nam non
solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lace-
daemonem miserunt, qui Lysandrum accusarent, quod
sacerdotes fani corrumpere conatus esset. accusatus hoc 4
crimine iudicumque absolutus sententiis, Orchomeniis mis-
sus subsidio occisus est a Thebanis apud Haliartum.
quam vere de eo foret iudicatum, oratio indicio fuit, quae 5
post mortem in domo eius reperta est, in qua suadet La-
cedaemoniis, ut regia potestate dissoluta ex omnibus dux
deligatur ad bellum gerendum, sed scripta, ut deum vide-
retur congruere sententiae, quam ille se habiturum pecunia
fidens non dubitabat. hanc ei scripsisse Cleon Halicar-
nasius dicitur.

IV. Atque hoc loco non est praetereundum factum 1
Pharnabazi, satrapis regis. nam cum Lysander praefectus

classis in bello multa crudeliter avareque fecisset deque
his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit
a Pharnabazo, ut ad ephoros sibi testimonium daret,
quanta sanctitate bellum gessisset sociosque tractasset,
deque ea re accurate scriberet: magnam enim eius aucto-
2 ritatem in ea re futuram. huic ille liberaliter pollicetur;
librum grandem verbis multis conscripsit, in quibus sum-
mis eum fert laudibus. quem cum legisset probassetque,
dum signatur, alterum pari magnitudine, tanta similitu-
dine, ut discerni non posset, signatum subiecit, in quo
3 accuratissime eius avaritiam perfidiamque accusarat. hunc
Lysander, domum cum redisset, postquam de suis rebus
gestis apud maximum magistratum, quae voluerat, dixerat,
testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. hunc
summoto Lysandro cum ephori cognossent, ipsi legendum
dederunt. ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII. ALCIBIADES.

1 I. Alcibiades, Cliniae filius, Atheniensis. in hoc quid na-
tura efficere possit, videtur experta. Constat enim inter
omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse
2 excellentius vel in vitiis vel in virtutibus. natus in am-
plissima civitate summo genere, omnium aetatis suae
multo formosissimus, ad omnes res aptus consiliique ple-
nus. namque imperator fuit summus et mari et terra;
disertus, ut in primis dicendo valeret, quod tanta erat
commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo
3 posset resistere; dives; cum tempus posceret, laboriosus,
patiens; liberalis, splendidus non minus in vita quam
victu; affabilis, blandus, temporibus callidissime inser-
4 viens. idem, simul ac se remiserat neque caussa suberat,
quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus,
libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admira-
rentur, in uno homine tantam esse dissimilitudinem tam-
que diversam naturam.
1 II. Educatus est in domo Pericli (privignus enim eius
fuisse dicitur), eruditus a Socrate. socerum habuit Hip-
ponicum, omnium Graeca lingua loquentium ditissimum,
ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci ne-

que maiora posset consequi, quam vel natura vel fortuna
tribuerat. ineunte adolescentia amatus est a multis amore 2
Graecorum, in eis a Socrate [de quo mentionem facit
Plato in Symposio. namque eum induxit commemoran- 3
tem, se pernoctasse cum Socrate neque aliter ab eo sur-
rexisse ac filius a parente debuerit]. postea quam robu- 4
stior est factus, non minus multos amavit, in quorum
amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate iocoseque
fecit, quae referremus, nisi maiora potiora haberemus.

III. Bello Peloponnesio huius consilio atque auctoritate 1
Athenienses bellum Syracusanis indixerunt; ad quod ge-
rendum ipse dux delectus est, duo praeterea collegae dati,
Nicias et Lamachus. id cum appararetur, prius quam clas- 2
sis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui in op-
pido erant Athenis, deiicerentur, praeter unum, qui ante
ianuam erat Andocidi. itaque ille postea Mercurius An-
docidis vocitatus est. hoc cum appareret non sine magna 3
multorum consensione esse factum, quae non ad privatam,
sed publicam rem pertineret, magnus multitudini timor
est iniectus, ne qua repentina vis in civitate exsisteret,
quae libertatem opprimeret populi. hoc maxime convenire 4
in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et maior quam
privatus existimabatur. multos enim liberalitate devinxe-
rat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. quare fie- 5
bat, ut omnium oculos, quotiescumque in publicum pro-
disset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civi-
tate poneretur. itaque non solum spem in eo habebant
maximam, sed etiam timorem, quod et obesse plurimum
et prodesse poterat. aspergebatur etiam infamia, quod in 6
domo sua facere mysteria dicebatur, quod nefas erat more
Atheniensium, idque non ad religionem, sed ad coniura-
tionem pertinere existimabatur.

IV. Hoc crimine in contione ab inimicis compellabatur. 1
sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. id ille intu-
ens neque ignorans civium suorum consuetudinem postu-
labat, si quid de se agi vellent, potius de praesente quae-
stio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur.
inimici vero eius quiescendum in praesenti, quia noceri non 2
posse intelligebant, et illud tempus exspectandum decre-
verunt, quo exisset, ut absentem aggrederentur; itaque

3 fecerunt. nam postquam in Siciliam eum pervenisse cre-
diderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt.
qua de re cum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus
esset, ut domum ad caussam dicendam rediret, essetque
in magna spe provinciae bene administrandae, non parere
noluit et in triremem, quae ad eum erat deportandum
4 missa, ascendit. hac Thurios in Italiam pervectus, multa
secum reputans de immoderata civium suorum licentia
crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus impenden-
tem evitare tempestatem clam se ab custodibus subduxit
5 et inde primum Elidem, dein Thebas venit. postquam
autem se capitis damnatum bonis publicatis audivit et, id
quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotes a populo coa-
ctos, ut se devoverent, eiusque devotionis quo testatior
esset memoria, exemplum, in pila lapidea incisum, esse
6 positum in publico, Lacedaemonem demigravit. ibi, ut
ipse praedicare consueverat, non adversus patriam, sed
inimicos suos bellum gessit, quod iidem hostes essent ci-
vitati: nam cum intelligerent, se plurimum prodesse posse
rei publicae, ex ea eiecisse plusque irae suae quam utilitati
7 communi paruisse. itaque huius consilio Lacedaemonii cum
Perse rege amicitiam fecerunt, dein Deceleam in Attica
munierunt praesidioque ibi perpetuo posito in obsidione
Athenas tenuerunt. eiusdem opera Ioniam a societate
averterunt Atheniensium. quo facto multo superiores bello
esse coeperunt.

1 V. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt
facti quam timore ab eo alienati. nam cum acerrimi viri
praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent,
pertimuerunt, ne caritate patriae ductus aliquando ab ipsis
descisceret et cum suis in gratiam rediret. itaque tempus
2 eius interficiundi quaerere instituerunt. id Alcibades diu-
tius celari non potuit. erat enim ea sagacitate, ut decipi
non posset, praesertim cum animum attendisset ad caven-
dum. itaque ad Tissaphernem, praefectum regis Darii, se
3 contulit. cuius cum in intimam amicitiam pervenisset et
Atheniensium male gestis in Sicilia rebus opes senescere,
contra Lacedaemoniorum crescere videret, initio cum Pi-
sandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per
internuntios colloquitur et de reditu suo facit mentionem.

erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, populi potentiae
non amicus et optimatium fautor. ab hoc destitutus pri- 4
mum per Thrasybulum, Lyci filium, ab exercitu recipitur
praetorque fit apud Samum; post suffragante Theramene
populi scito restituitur parique absens imperio praeficitur
simul cum Thrasybulo et Theramene. horum in imperio 5
tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui
paulo ante victores viguerant, perterriti pacem peterent.
victi enim erant quinque proeliis terrestribus, tribus nava-
libus, in quibus ducentas naves triremes amiserant, quae
captae in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul 6
cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas
praeterea urbes Graecas, quae in ora sitae sunt Asiae,
quarum expugnarant complures, in his Byzantium; neque
minus multas consilio ad amicitiam adiunxerant, quod in
captos clementia fuerant usi. ita praeda onusti, locuple- 7
tato exercitu, maximis rebus gestis Athenas venerunt.

VI. His cum obviam universa civitas in Piraeum de- 1
scendisset, tanta fuit omnium exspectatio visendi Alcibia-
dis, ut ad eius triremem vulgus conflueret, proinde ac si
solus advenisset. sic enim populo erat persuasum, et ad- 2
versas superiores et praesentes secundas res accidisse eius
opera. itaque et Siciliae amissum et Lacedaemoniorum
victorias culpae suae tribuebant, quod talem virum e civi-
tate expulissent. neque id sine caussa arbitrari videban-
tur. nam postquam exercitui praeesse coeperat, neque
terra neque mari hostes pares esse potuerant. hic ut e 3
navi egressus est, quamquam Theramenes et Thrasybulus
eisdem rebus praefuerant simulque venerant in Piraeum,
tamen unum omnes illum persequebantur, et, id quod num-
quam antea usu venerat nisi Olympiae victoribus, coronis
aureis taeniisque vulgo donabatur. ille lacrimans talem
benevolentiam civium suorum accipiebat; reminisci pri-
stini temporis acerbitatem. postquam [in] astu venit, con- 4
tione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit,
quin eius casum lacrimarit inimicumque iis se ostenderit,
quorum opera patria pulsus fuerat, proinde ac si alius
populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii dam-
nasset. restituta ergo huic sunt publice bona, iidemque 5
illi Eumolpidae sacerdotes rursus resacrare sunt coacti, qui

eum devoverant, pilaeque illae, in quibus devotio fuerat
scripta, in mare praecipitatae.

1 VII. Haec Alcibiadi laetitia non nimis fuit diuturna.
nam cum ei omnes essent honores decreti totaque res
publica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur,
et ipse postulasset, ut duo sibi collegae darentur, Thrasy-
bulus et Adimantus, neque id negatum esset, classe in
Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia
2 rem gesserat, in invidiam recidit. nihil enim eum non
efficere posse ducebant. ex quo fiebat, ut omnia minus
prospere gesta [eius] culpae tribuerent, cum eum aut ne-
gligenter aut malitiose fecisse loquerentur; sicut tum acci-
dit. nam corruptum a rege capere Cymen noluisse argue-
3 bant. itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam
opinionem ingenii atque virtutis. timebatur enim non mi-
nus quam diligebatur, ne secunda fortuna magnisque opi-
bus elatus tyrannidem concupisceret. quibus rebus factum
est, ut absenti magistratum abrogarent et alium in eius
4 locum substituerent. id ille ut audivit, domum reverti
noluit et se Pactyen contulit ibique tria castella commu-
niit, Bornos, Bizanthen, Neontichos, manuque collecta
primus Graecae civitatis in Thraciam introiit, gloriosius
existimans barbarorum praeda locupletari quam Graiorum.
5 qua ex re creverat cum fama tum opibus magnamque
amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciae pepererat.

1 VIII. Neque tamen a caritate patriae potuit recedere.
nam cum apud Aegos flumen Philocles, praetor Atheni-
ensium, classem constituisset suam, neque longe abesset
Lysander, praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occu-
patus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pe-
cunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhau-
2 stis praeter arma et naves nihil erat super, Alcibiades ad
exercitum venit Atheniensium ibique praesente vulgo agere
coepit, si vellent, se coacturum Lysandrum dimicare aut
pacem petere; spondet Lacedaemonios eo nolle classe con-
fligere, quod pedestribus copiis plus quam navibus vale-
3 rent; sibi autem esse facile, Seuthen, regem Thracum,
deducere, ut eos terra depelleret; quo facto necessario aut
4 classe conflicturum aut bellum compositurum. id etsi vere
dictum Philocles animadvertebat, tamen postulata facere

noluit, quod sentiebat, se Alcibiade recepto nullius mo-
menti apud exercitum futurum, et, si quid secundi eve-
nisset, nullam in ea re suam partem fore, contra ea, si
quid adversi accidisset, se unum eius delicti futurum reum.
ab hoc discedens Alcibiades „Quoniam“ inquit „victoriae 5
patriae repugnas, illud moneo, iuxta hostem castra ha-
beas nautica: periculum est enim, ne immodestia militum
vestrorum occasio detur Lysandro vestri opprimendi exer-
citus.“ neque ea res illum fefellit. nam Lysander, cum 6
per speculatores comperisset, vulgum Atheniensium in ter-
ram praedatum exisse navesque paene inanes relictas, tem-
pus rei gerendae non dimisit eoque impetu bellum totum
delevit.

IX. At Alcibiades, victis Atheniensibus non satis tuta 1
eadem loca sibi arbitrans, penitus in Thraciam se supra
Propontidem abdidit, sperans ibi facillime suam fortunam
occuli posse. falso. nam Thraces, postquam eum cum magna 2
pecunia venisse senserunt, insidias fecerunt; qui ea, quae
apportarat, abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. ille 3
cernens, nullum locum sibi tutum in Graecia propter po-
tentiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabazum in Asiam trans-
iit; quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo
in amicitia antecederet. namque ei Grynium dederat in
Phrygia castrum, ex quo quinquagena talenta vectigalis
capiebat. qua fortuna Alcibiades non erat contentus neque 4
Athenas victas Lacedaemoniis servire poterat pati. itaque
ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. sed vi- 5
debat, id sine rege Perse non posse fieri, ideoque eum
amicum sibi cupiebat adiungi, neque dubitabat, facile se
consecuturum, si modo eius conveniundi habuisset pote-
statem. nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare La-
cedaemoniis adiuvantibus sciebat: id si aperuisset, magnam
se initurum gratiam videbat.

X. Hoc cum moliretur peteretque a Pharnabazo, ut ad 1
regem mitteretur, eodem tempore Critias ceterique tyranni
Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam mi-
serunt, qui eum certiorem facerent, nisi Alcibiadem sustu-
lisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis
constituisset: quare, si suas res gestas manere vellet, illum
persequeretur. his Laco rebus commotus statuit, accura- 2

tius sibi agendum cum Pharnabazo. huic ergo renuntiat,
quae regi cum Lacedaemoniis essent, [irrita futura,] nisi
3 Alcibiadem vivum aut mortuum sibi tradidisset. non tulit
hoc satrapes et violare clementiam quam regis opes minui
maluit. itaque misit Susamithren et Bagaeum ad Alcibia-
dem interficiendum, cum ille esset in Phrygia iterque ad
4 regem compararet. missi clam vicinitati, in qua tum Alci-
biades erat, dant negotium, ut eum interficiant. illi cum
ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa
casam eam, in qua quiescebat, eaque succenderunt, ut in-
cendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant.
5 ille autem ut sonitu flammae est excitatus, etsi gladius ei
erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. nam-
que erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui num-
quam discedere voluerat. hunc sequi se iubet et id quod
in praesentia vestimentorum fuit, arripit. his in ignem
6 eiectis flammae vim transiit. quem ut barbari incendium
effugisse viderunt, telis eminus missis interfecerunt caput-
que eius ad Pharnabazum retulerunt. at mulier, quae cum
eo vivere consuerat, muliebri sua veste contectum aedi-
ficii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interi-
mendum erat comparatum. sic Alcibiades annos circiter
quadraginta natus diem obiit supremum.
1 XI. Hunc infamatum a plerisque tres gravissimi histo-
rici summis laudibus extulerunt, Thucydides, qui eiusdem
aetatis fuit, Theopompus, qui post aliquanto natus, et Ti-
maeus, qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo,
2 in illo uno laudando constiterunt. namque ea, quae supra
scripsimus, de eo praedicarunt, atque hoc amplius: cum
Athenis, splendidissima civitate, natus esset, omnes splen-
3 dore ac dignitate superasse vitae; postquam inde expulsus
Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo
eum labore corporisque viribus posset aequiperare (omnes
enim Boeoti magis firmitati corporis quam ingenii acu-
4 mini inserviunt); eundem apud Lacedaemonios, quorum
moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiae
se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes La-
cedaemonios vinceret; fuisse apud Thracas, homines vi-
nolentos rebusque venereis deditos, hos quoque in his re-
5 bus antecessisse; venisse ad Persas, apud quos summa

laus esset fortiter venari, luxuriose vivere, horum sic imi-
tatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime ad-
mirarentur. quibus rebus effecisse, ut, apud quoscunque 6
esset, princeps poneretur habereturque carissimus. sed sa-
tis de hoc; reliquos ordiamur.

VIII. THRASYBULUS.

I. Thrasybulus, Lyci filius, Atheniensis. si per se vir- 1
tus sine fortuna ponderanda sit, dubito, an hunc primum
omnium ponam. illud sine dubio: neminem huic praefero
fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore.
nam quod multi voluerunt paucique potuerunt, ab uno 2
tyranno patriam liberare, huic contigit, ut a triginta op-
pressam tyrannis e servitute in libertatem vindicaret. sed 3
nescio quo modo, cum eum nemo anteiret his virtutibus,
multi nobilitate praecucurrerunt. primum Peloponnesio
bello multa hic sine Alcibiade gessit, ille nullam rem sine
hoc; quae ille universa naturali quodam bono fecit lucri.
sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum mili- 4
tibus et fortuna, quod in proelii concursu abit res a con-
silio ad vires vimque pugnantium. itaque iure suo non-
nulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat,
seque hic plus valuisse quam ducis prudentiam vere po-
test praedicare. quare illud magnificentissimum factum 5
proprium est Thrasybuli. nam cum triginta tyranni, prae-
positi a Lacedaemoniis, servitute oppressas tenerent Athe-
nas, plurimos cives, quibus in bello parserat fortuna, par-
tim patria expulissent, partim interfecissent, plurimorum
bona publicata inter se divisissent, non solum princeps,
sed etiam solus initio bellum his indixit.

II. Hic enim cum Phylen confugisset, quod est castel- 1
lum in Attica munitissimum, non plus habuit secum tri-
ginta de suis. hoc initium fuit salutis Actaeorum, hoc ro-
bur libertatis clarissimae civitatis. neque vero hic non con- 2
temptus est primo a tyrannis atque eius solitudo. quae
quidem res et illis contemnentibus pernicii et huic despecto
saluti fuit. haec enim illos segnes ad persequendum, hos
autem tempore ad comparandum dato fecit robustiores.
quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet, 3

nihil in bello oportere contemni, neque sine caussa dici,
4 matrem timidi flere non solere. neque tamen pro opinione
Thrasybuli auctae sunt opes. nam iam tum illis tempori-
bus fortius boni pro libertate loquebantur quam pugna-
5 bant. hinc in Piraeum transiit Munychiamque munivit.
hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti ab eaque turpiter
repulsi protinus in urbem armis impedimentisque amissis
6 refugerunt. usus est Thrasybulus non minus prudentia
quam fortitudine. nam cedentes violari vetuit: cives enim
civibus parcere aequum censebat. neque quisquam est vul-
neratus, nisi qui prior impugnare voluit. neminem iacen
tem veste spoliavit; nil attigit, nisi arma, quorum indige-
7 bat, quaeque ad victum pertinebant. in secundo proelio
cecidit Critias, dux tyrannorum, cum quidem exadversus
Thrasybulum fortissime pugnaret.

1 III. Hoc deiecto Pausanias venit Atticis auxilio, rex
Lacedaemoniorum. is inter Thrasybulum et eos, qui ur-
bem tenebant, fecit pacem, his conditionibus: ne qui prae-
ter triginta tyrannos et decem, qui postea praetores creati
superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exilio,
neve bona publicarentur; rei publicae procuratio populo
2 redderetur. praeclarum hoc quoque Thrasybuli, quod re-
conciliata pace, cum plurimum in civitate posset, legem
tulit, ne quis ante actarum rerum accusaretur neve mul-
3 taretur; eamque illi oblivionis appellarunt. neque vero hanc
tantum ferendam curavit, sed etiam, ut valeret, effecit.
nam cum quidam ex iis, qui simul cum eo in exilio fuerant,
caedem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum
erat publice, prohibuit et id, quod pollicitus erat, praestitit.

1 IV. Huic pro tantis meritis honoris corona a populo
data est, facta duabus virgulis oleaginis, quam quod amor
civium et non vis expresserat, nullam habuit invidiam mag-
2 naque fuit gloria. bene ergo Pittacus ille, qui [in] septem
sapientum numero est habitus, cum Mytilenaei ei multa
milia iugerum agri munera darent, „Nolite, oro vos,“ inquit,
„id mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concu-
piscant: quare ex istis nolo amplius quam centum iugera,
quae et meam animi aequitatem et vestram voluntatem
indicent; nam parva munera diutina, locupletia non pro-
3 pria esse consuerunt.“ illa igitur corona contentus Thrasy-

bulus neque amplius requisivit, neque quemquam honore
se antecessisse existimavit. hic sequenti tempore cum prae- 4
tor classem ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter
in castris eius agerentur vigiliae, a barbaris ex oppido noctu
eruptione facta in tabernaculo interfectus est.

IX. CONON.

I. Conon, Atheniensis, Peloponnesio bello accessit ad 1
rem publicam, in eoque eius opera magni fuit. nam et
praetor pedestribus exercitibus praefuit et praefectus clas-
sis magnas res mari gessit. quas ob caussas praecipuus
ei honos habitus est. namque omnibus unus insulis prae-
fuit: in qua potestate Pheras cepit, coloniam Lacedaemo-
niorum. fuit etiam extremo Peloponnesio bello praetor, 2
cum apud Aegos flumen copiae Atheniensium a Lysandro
sunt devictae. sed tum afuit, eoque peius res administrata
est. nam et prudens rei militaris et diligens erat impera-
tor. itaque nemini erat his temporibus dubium, si affuis- 3
set, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

II. Rebus autem afflictis cum patriam obsideri audis- 1
set, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde prae-
sidio posset esse civibus suis. itaque contulit se ad Phar-
nabazum, satrapem Ioniae et Lydiae eundemque generum
regis et propinquum, apud quem ut multum gratia valeret,
multo labore multisque effecit periculis. nam cum Lace- 2
daemonii Atheniensibus devictis in societate non mane-
rent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bella-
tum misissent in Asiam, maxime impulsi a Tissapherne,
qui ex intimis regis ab amicitia eius defecerat et cum La-
cedaemoniis coierat societatem, hunc adversus Pharnaba-
zus habitus est imperator, re quidem vera exercitui prae-
fuit Conon, eiusque omnia arbitrio gesta sunt. hic multum 3
ducem summum, Agesilaum, impedivit, saepeque eius con-
siliis obstitit; neque vero non fuit apertum, si ille non 4
fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse ereptu-
rum. qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est,
quod Boeoti et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixe-
rant, Conon nihilo secius apud praefectos regis versaba-
tur hisque omnibus magno erat usui.

1 III. Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Ar-
taxerxi quam ceteris erat apertum. multis enim magnis-
que meritis apud regem, etiam cum in officio non maneret,
valebat. neque id mirandum, si non facile ad credendum
adducebatur, reminiscens, eius se opera Cyrum fratrem
2 superasse. huius accusandi gratia Conon a Pharnabazo
ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Per-
sarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tene-
bat, Tithraustem accessit seque ostendit cum rege collo-
3 qui velle. nemo enim sine hoc admittitur. huic ille „Nulla,“
inquit, „mora est; sed tu delibera, utrum colloqui malis an
per litteras agere, quae cogitas. necesse est enim, si in
conspectum veneris, venerari te regem (quod *προσκύνη-
σιν* illi vocant). hoc si tibi grave est, per me nihilo se-
4 cius editis mandatis conficies, quod studes.“ tum Conon
„Mihi vero,“ inquit, „non est grave, quemvis honorem ha-
bere regi; sed vereor, ne civitati meae sit opprobrio, si,
cum ex ea sim profectus, quae ceteris gentibus imperare
consuerit, potius barbarorum quam illius more fungar.“
itaque, quae huic volebat, scripta tradidit.

1 IV. Quibus cognitis rex tantum auctoritate eius motus
est, ut et Tissaphernem hostem iudicarit et Lacedaemo-
nios bello persequi iusserit et ei permiserit, quem vellet,
eligere ad dispensandam pecuniam. id arbitrium Conon
negavit sui esse consilii, sed ipsius, qui optime suos nosse
2 deberet; sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. hinc
magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis
et Phoenicibus ceterisque maritimis civitatibus naves lon-
gas imperaret classemque, qua proxima aestate mare tueri
posset, compararet, dato adiutore Pharnabazo, sicut ipse
3 voluerat. id ut Lacedaemoniis est nuntiatum, non sine
cura rem administrant, quod maius bellum imminere ar-
bitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent.
nam ducem fortem, [et] prudentem regis opibus praefu-
turum ac secum dimicaturum videbant, quem neque con-
4 silio neque copiis superare possent. hac mente magnam
contrahunt classem; proficiscuntur Pisandro duce. hos Co-
non apud Cnidum adortus magno proelio fugat, multas
naves capit, complures deprimit. qua victoria non solum
Athenae, sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedae-

moniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte 5
navium in patriam venit, muros dirutos a Lysandro, utros-
que et Piraei et Athenarum, reficiendos curat pecuniae-
que quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat,
civibus suis donat.

V. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsi- 1
deratior in secunda quam in adversa esset fortuna. nam
classe Peloponnesiorum devicta cum ultum se iniurias pa-
triae putaret, plura concupivit quam efficere potuit. ne- 2
que tamen ea non pia et probanda fuerunt, quod potius
patriae opes augeri quam regis maluit. nam cum magnam
auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum
fecerat, constituisset non solum inter barbaros, sed etiam
omnes Graecae civitates, clam dare operam coepit, ut Io-
niam et Aeoliam restitueret Atheniensibus. id cum minus 3
diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus praeerat,
Cononem evocavit, simulans, ad regem eum se mittere
velle magna de re. huius nuntio parens cum venisset, in
vincla coniectus est, in quibus aliquamdiu fuit. inde non- 4
nulli eum ad regem abductum ibique eum periisse scri-
ptum reliquerunt. contra ea Dinon historicus, cui nos plu-
rimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit; il-
lud addubitat, utrum Tiribazo sciente an imprudente sit
factum.

X. DION.

I. Dion, Hipparini filius, Syracusanus, nobili genere 1
natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. nam-
que ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit
in matrimonio, ex qua duos filios, Hipparinum et Ny-
saeum, procreavit, totidemque filias, nomine Sophrosynen
et Areten, quarum priorem Dionysio filio, eidem, cui
regnum reliquit, nuptum dedit, alteram, Areten, Dioni.
Dion autem praeter nobilem propinquitatem generosamque 2
maiorum famam multa alia ab natura habuit bona, in his
ingenium docile, come, aptum ad artes optimas, magnam
corporis dignitatem, quae non minimum commendatur, ma-
gnas praeterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni
muneribus auxerat. erat intimus Dionysio priori, neque 3

minus propter mores quam affinitatem. namque etsi Dio-
nysii crudelitas ei displicebat, tamen salvum propter ne-
cessitudinem, magis etiam suorum caussa, studebat. ade-
rat in magnis rebus, eiusque consilio multum movebatur
tyrannus, nisi qua in re maior ipsius cupiditas intercesserat.
4 legationes vero omnes, quae essent illustriores, per Dio-
nem administrabantur; quas quidem ille diligenter obeundo,
fideliter administrando crudelissimum nomen tyranni sua
5 humanitate tegebat. hunc a Dionysio missum Carthagi-
nienses suspexerunt, ut neminem umquam Graeca lingua
loquentem magis sint admirati.

1 II. Neque vero haec Dionysium fugiebant. nam quanto
esset sibi ornamento sentiebat. quo fiebat, ut uni huic
maxime indulgeret neque eum secus diligeret ac filium;
2 qui quidem, cum Platonem Tarentum venisse fama in Si-
ciliam esset perlata, adolescenti negare non potuerit, quin
eum accerseret, cum Dion eius audiendi cupiditate flagra-
ret. dedit ergo huic veniam magnaque eum ambitione Sy-
3 racusas perduxit. quem Dion adeo admiratus est atque
adamavit, ut se ei totum traderet. neque vero minus Plato
delectatus est Dione. itaque cum a tyranno crudeliter vio-
latus esset, quippe quem venumdari iussisset, tamen eo-
4 dem rediit eiusdem Dionis precibus adductus. interim in
morbum incidit Dionysius. quo cum gravi conflictaretur,
quaesivit a medicis Dion, quemadmodum se haberet, si-
mulque ab his petiit, si forte maiori esset periculo, ut sibi
faterentur: nam velle se cum eo colloqui de partiendo
regno, quod sororis suae filios ex illo natos partem regni
5 putabat debere habere. id medici non tacuerunt et ad Dio-
nysium filium sermonem retulerunt. quo ille commotus,
ne agendi esset Dioni potestas, patri soporem medicos
dare coëgit. hoc aeger sumpto [ut somno] sopitus diem
obiit supremum.

1 III. Tale initium fuit Dionis et Dionysii simultatis,
eaque multis rebus aucta est. sed tamen primis tempori-
bus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. cum
Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem
Athenis arcesseret et eius consiliis uteretur, ille, qui in
2 aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit. eodem-
demque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit,

hominem amicum non magis tyranno quam tyrannis. sed
de hoc in eo libro plura sunt exposita, qui de historicis
Graecis conscriptus est. Plato autem tantum apud Dio- 3
nysium auctoritate potuit valuitque eloquentia, ut ei per-
suaserit, tyrannidis facere finem libertatemque reddere Sy-
racusanis; a qua voluntate Philisti consilio deterritus ali-
quanto crudelior esse coepit.

IV. Qui quidem cum a Dione se superari videret in- 1
genio, auctoritate, amore populi, verens ne, si eum se-
cum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi,
navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur,
ostendens, se id utriusque facere caussa, ne, cum inter
se timerent, alteruter alterum praeoccuparet. id cum fa- 2
ctum multi indignarentur, magnaeque essent invidiae ty-
ranno, Dionysius omnia, quae moveri poterant Dionis, in
naves imposuit ad eumque misit. sic enim existimari vo-
lebat, id se non odio hominis, sed suae salutis fecisse
caussa. postea vero quam audivit, eum in Peloponneso 3
manum comparare sibique bellum facere conari, Areten,
Dionis uxorem, alii nuptum dedit filiumque eius sic edu-
cari iussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupidi-
tatibus. nam puero, priusquam pubes esset, scorta addu- 4
cebantur, vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus
sobrio relinquebatur. is usque eo vitae statum commuta- 5
tum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater
(namque appositi erant custodes, qui eum a pristino victu
deducerent), ut se de superiore parte aedium deiecerit at-
que ita interierit. sed illuc revertor.

V. Postquam Corinthum pervenit Dion, et eodem per- 1
fugit Heraclides, ab eodem expulsus Dionysio, qui prae-
fectus fuerat equitum, omni ratione bellum comparare coe-
perunt. sed non multum proficiebant, quod multorum an- 2
norum tyrannus magnarum opum putabatur. quam ob
caussam pauci ad societatem periculi perducebantur. sed 3
Dion, fretus non tam suis copiis quam odio tyranni, maximo
animo duabus onerariis navibus quinquaginta annorum im-
perium, munitum quingentis longis navibus, decem equi-
tum centumque peditum milibus, profectus oppugnatum,
quod omnibus gentibus admirabile est visum, adeo facile
perculit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat,

Syracusas introierit. ex quo intelligi potest, nullum esse
4 imperium tutum nisi benevolentia munitum. eo tempore
aberat Dionysius et in Italia classem opperiebatur adver-
sariorum, ratus neminem sine magnis copiis ad se ventu-
5 rum. quae res eum fefellit. nam Dion iis ipsis, qui sub
adversarii fuerant potestate, regios spiritus repressit to-
tiusque eius partis Siciliae potitus est, quae sub Dionysii
fuerat potestate, parique modo urbis Syracusarum prae-
6 ter arcem et insulam adiunctam oppido, eoque rem per-
duxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet:
Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas
Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat Dion.

1 VI. Has tam prosperas tamque inopinatas res conse-
cuta est subita commutatio, quod fortuna sua mobilitate,
2 quem paulo ante extulerat, demergere est adorta. primum
in filio, de quo commemoravi supra, suam vim exercuit.
nam cum uxorem reduxisset, quae alii fuerat tradita, fi-
liumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria, ac-
3 cepit gravissimum parens vulnus morte filii. deinde orta
dissensio est inter eum et Heraclidem, qui, quod princi-
patum non concedebat, factionem comparavit. neque is
minus valebat apud optimates, quorum consensu praeerat
4 classi, cum Dion exercitum pedestrem teneret. non tulit
hoc animo aequo Dion et versum illum Homeri retulit ex
secunda rhapsodia, in quo haec sententia est: non posse
bene geri rem publicam multorum imperiis. quod dictum
magna invidia consecuta est. namque aperuisse videbatur,
5 omnia in sua potestate esse velle. hanc ille non lenire ob-
sequio, sed acerbitate opprimere studuit Heraclidemque,
cum Syracusas venisset, interficiundum curavit.

1 VII. Quod factum omnibus maximum timorem iniecit.
nemo enim illo interfecto se tutum putabat. ille autem ad-
versario remoto licentius eorum bona, quos sciebat adver-
2 sus se sensisse, militibus dispertivit. quibus divisis cum
quotidiani maximi fierent sumptus, celeriter pecunia de-
esse coepit, neque, quo manus porrigeret, suppetebat nisi
in amicorum possessiones. id eiusmodi erat, ut, cum mi-
3 lites reconciliasset, amitteret optimates. quarum rerum cura
frangebatur et insuetus male audiendi non animo aequo
ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paulo ante

in caelum fuerat elatus laudibus. vulgus autem offensa
in eum militum voluntate liberius loquebatur et tyrannum
non ferendum dictitabat.

VIII. Haec ille intuens cum, quemadmodum sedaret, 1
nesciret, et, quorsum evaderent, timeret, Callicrates qui-
dam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso
in Siciliam venerat, homo et callidus et ad fraudem acu-
tus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem et ait: eum 2
magno in periculo esse propter offensionem populi et odium
militum, quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suo-
rum negotium daret, qui se simularet illi inimicum. quem
si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum
adversariosque sublaturum, quod inimici eius dissidentes
suos sensus aperturi forent. tali consilio probato excepit 3
has partes ipse Callicrates et se armat imprudentia Dionis;
ad eum interficiundum socios conquirit, adversarios eius 4
convenit, coniuratione confirmat. res, multis consciis, quae
gereretur, elata defertur ad Aristomachen, sororem Dio-
nis, uxoremque Areten. illae timore perterritae conveniunt,
cuius de periculo timebant. at ille negat, a Callicrate fieri 5
sibi insidias, sed illa, quae agerentur, fieri praecepto suo.
mulieres nihilo secius Callicratem in aedem Proserpinae
deducunt ac iurare cogunt, nihil ab illo periculi fore Dioni.
ille hac religione non modo non est deterritus, sed ad ma-
turandum concitatus est, verens, ne prius consilium ape-
riretur suum, quam conata perfecisset.

IX. Hac mente proximo die festo, cum a conventu se 1
remotum Dion domi teneret atque in conclavi edito recu-
buisset, consciis facinoris loca munitiora oppidi tradit, do-
mum custodiis saepit, a foribus qui non discedant, cer-
tos praeficit; navem triremem armatis ornat Philostrato- 2
que fratri suo tradit, eamque in portu agitari iubet, ut si
exercere remiges vellet, cogitans, si forte consiliis obsti-
tisset fortuna, ut haberet, qua fugeret ad salutem. suo- 3
rum autem e numero Zacynthios adolescentes quosdam
eligit cum audacissimos tum viribus maximis, hisque dat
negotium, ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi
eius gratia viderentur venire. hi propter notitiam sunt in-
tromissi. at illi ut limen eius intrarunt, foribus obseratis 4
in lecto cubantem invadunt, colligant; fit strepitus, adeo

5 ut exaudiri possit foris. hic, sicut ante saepe dictum est,
quam invisa sit singularis potentia et miseranda vita, qui
se metui quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit.
6 namque illi ipsi custodes, si propria fuissent voluntate,
foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes,
telum foris flagitantes, vivum tenebant. cui cum succur-
reret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gla-
dium dedit, quo Dion interfectus est.
1 X. Confecta caede cum multitudo visendi gratia in-
troisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. nam
celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurre-
rant, quibus tale facinus displicebat. hi falsa suspicione
2 ducti immerentes ut sceleratos occidunt. huius de morte
ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est volun-
tas. nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, iidem li-
beratorem patriae tyrannique expulsorem praedicabant. sic
subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine
3 ab Acherunte, si possent, cuperent redimere. itaque in
urbe celeberrimo loco, elatus publice, sepulcri monu-
mento donatus est. diem obiit circiter annos quinquaginta
quinque natus, quartum post annum, quam ex Pelopon-
neso in Siciliam redierat.

XI. IPHICRATES.

1 I. Iphicrates Atheniensis non tam magnitudine rerum
gestarum quam disciplina militari nobilitatus est. fuit enim
talis dux, ut non solum aetatis suae cum primis compa-
raretur, sed ne de maioribus natu quidem quisquam ante-
2 poneretur. multum vero in bello est versatus, saepe exer-
citibus praefuit, nusquam culpa male rem gessit, semper
consilio vicit tantumque eo valuit, ut multa in re militari
3 partim nova attulerit, partim meliora fecerit. namque ille
pedestria arma mutavit. cum ante illum imperatorem maxi-
mis clipeis, brevibus hastis, minutis gladiis uterentur, ille
e contrario peltam pro parma fecit (a quo postea peltastae
pedites appellantur), ut ad motus concursusque essent le-
viores; hastae modum duplicavit, gladios longiores fecit.
4 idem genus loricarum et pro sertis atque aeneis linteas
dedit. quo facto expeditiores milites reddidit; nam pon-

dere detracto, quod aeque corpus tegeret et leve esset,
curavit.

II. Bellum cum Thracibus gessit, Seuthem, socium 1
Atheniensium, in regnum restituit. apud Corinthum tanta
severitate exercitui praefuit, ut nullae umquam in Grae-
cia neque exercitatiores copiae neque magis dicto audien-
tes fuerint duci, in eamque consuetudinem adduxit, ut, 2
cum proelii signum ab imperatore esset datum, sine ducis
opera sic ordinatae consisterent, ut singuli ab peritissimo
imperatore dispositi viderentur. hoc exercitu moram La- 3
cedaemoniorum interfecit, quod maxime tota celebratum
est Graecia. iterum eodem bello omnes copias eorum fu-
gavit; quo facto magnam adeptus est gloriam. cum Ar- 4
taxerxes Aegyptio regi bellum inferre voluit, Iphicratem
ab Atheniensibus ducem petivit, quem praeficeret exer-
citui conducticio, cuius numerus duodecim milium fuit.
quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut,
quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appel-
lati sunt, sic Iphicratenses apud Graecos in summa laude
fuerint. idem subsidio Lacedaemoniis profectus Epami- 5
nondae retardavit impetus. nam nisi eius adventus appro-
pinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam
captam incendio delessent.

III. Fuit autem et animo magno et corpore imperato- 1
riaque forma, ut ipso aspectu cuivis iniiceret admiratio-
nem sui, sed in labore nimis remissus parumque patiens,
ut Theopompus memoriae prodidit, bonus vero civis fide-
que magna. quod cum in aliis rebus declaravit, tum 2
maxime in Amyntae Macedonis liberis tuendis. namque
Eurydice, mater Perdiccae et Philippi, cum his duobus
pueris Amynta mortuo ad Iphicratem confugit eiusque opi-
bus defensa est. vixit ad senectutem placatis in se suorum 3
civium animis. caussam capitis semel dixit, bello sociali,
simul cum Timotheo, eoque iudicio est absolutus. Mene- 4
sthea filium reliquit ex Thressa natum, Coti regis filia. is
cum interrogaretur, utrum pluris patrem matremne face-
ret, „Matrem,“ inquit. id cum omnibus mirum videretur,
„At“ ille „merito,“ inquit, „facio: nam pater quantum
in se fuit, Thracem me genuit, contra ea mater Athe-
niensem.“

XII. CHABRIAS.

1 I. Chabrias Atheniensis. hic quoque in summis habi-
tus est ducibus resque multas memoria dignas gessit. sed
ex his elucet maxime inventum eius in proelio, quod apud
2 Thebas fecit, cum Boeotis subsidio venisset. namque in
eo victoria fidentem summum ducem Agesilaum, fugatis
iam ab eo conducticiis catervis, reliquam phalangem loco
vetuit cedere obnixoque genu scuto, proiecta hasta impe-
tum excipere hostium docuit. id novum Agesilaus con-
tuens progredi non est ausus suosque iam incurrentes
3 tuba revocavit. hoc usque eo tota Graecia fama celebra-
tum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit,
quae publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est.
ex quo factum est, ut postea athletae ceterique artifices
his statibus in statuis ponendis uterentur, cum victoriam
essent adepti.

1 II. Chabrias autem multa in Europa bella administra-
vit, cum dux Atheniensium esset, in Aegypto sua sponte
gessit. nam Nectenebin adiutum profectus regnum ei con-
2 stituit. fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus
Evagorae adiutor datus, neque prius inde discessit, quam
totam insulam bello devinceret; qua ex re Athenienses
3 magnam gloriam sunt adepti. interim bellum inter Aegy-
ptios et Persas conflatum est. Athenienses cum Artaxerxe
societatem habebant, Lacedaemonii cum Aegyptiis, a qui-
bus magnas praedas Agesilaus, rex eorum, faciebat. id
intuens Chabrias, cum in re nulla Agesilao cederet, sua
sponte eos adiutum profectus Aegyptiae classi praefuit,
pedestribus copiis Agesilaus.

1 III. Tum praefecti regis Persae legatos miserunt Athe-
nas questum, quod Chabrias adversum regem bellum ge-
reret cum Aegyptiis. Athenienses diem certam Chabriae
praestituerunt, quam ante domum nisi redisset, capitis se
illum damnaturos denuntiarunt. hoc ille nuntio Athenas
rediit, neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse.
2 non enim libenter erat ante oculos suorum civium, quod
et vivebat laute et indulgebat sibi liberalius, quam ut
3 invidiam vulgi posset effugere. est enim hoc commune

vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae
comes sit, et libenter de his detrahant, quos eminere vi-
deant altius; neque animo aequo pauperes alienam opu-
lentium intuuntur fortunam. itaque Chabrias, quo ei lice-
bat, plurimum aberat. neque vero solus ille aberat Athe- 4
nis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem, quod
tantum se ab invidia putabant futuros, quantum a con-
spectu suorum recesserant. itaque Conon plurimum Cypri
vixit, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbo, Chares
Sigeo. dissimilis quidem Chares horum et factis et mori-
bus, sed tamen Athenis et honoratus et potens.

IV. Chabrias autem periit bello sociali tali modo. op- 1
pugnabant Athenienses Chium. erat in classe Chabrias pri-
vatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate antei-
bat, eumque magis milites, quam qui praeerant, aspiciebant.
quae res ei maturavit mortem. nam dum primus studet por- 2
tum intrare, gubernatorem iubet eo dirigere navem, ipse sibi
perniciei fuit. cum enim eo penetrasset, ceterae non sunt se-
cutae. quo facto circumfusus hostium concursu cum fortis-
sime pugnaret, navis rostro percussa coepit sidere. hinc re- 3
fugere cum posset, si se in mare deiecisset, quod suberat
classis Atheniensium, quae exciperet natantes, perire ma-
luit quam armis abiectis navem relinquere, in qua fuerat
vectus. id ceteri facere noluerunt, qui nando in tutum perve-
nerunt. at ille, praestare honestam mortem existimans turpi
vitae, comminus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII. TIMOTHEUS.

I. Timotheus, Cononis filius, Atheniensis. hic a patre 1
acceptam gloriam multis auxit virtutibus. fuit enim diser-
tus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus neque minus
civitatis regendae. multa huius sunt praeclare facta, sed 2
haec maxime illustria. Olynthios et Byzantios bello sube-
git. Samum cepit, in qua oppugnanda superiore bello Athe-
nienses mille et ducenta talenta consumpserant. id ille sine
ulla publica impensa populo restituit. adversus Cotum bella
gessit ab eoque mille et ducenta talenta praedae in pu-
blicum retulit. Cyzicum obsidione liberavit. Ariobarzani 3
simul cum Agesilao auxilio profectus est; a quo cum Laco

pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit quam id sumere, cuius partem domum suam ferre posset. itaque accepit Crithoten et Sestum.

1 II. Idem classi praefectus circumvehens Peloponnesum Laconicen populatus classem eorum fugavit. Corcyram sub imperium Atheniensium redegit, sociosque idem adiunxit Epirotas, Athamanas, Chaonas omnesque eas gen-
2 tes, quae mare illud adiacent. quo facto Lacedaemonii de diutina contentione destiterunt et sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt pacemque his legibus constituerunt, ut Athenienses mari duces essent. quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice sint factae, eique deae pulvi-
3 nar sit institutum. cuius laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuam in foro posuerunt. qui honos huic uni ante id tempus contigit, ut, cum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. sic iuxta posita recens filii veterem patris renovavit memoriam.

1 III. Hic cum esset magno natu et magistratus gerere desisset, bello Athenienses undique premi sunt coepti. defecerat Samus; descierat Hellespontus; Philippus iam tum valens Macedo multa moliebatur, cui oppositus Chares
2 cum esset, non satis in eo praesidii putabatur. fit Menestheus praetor, filius Iphicratis, gener Timothei, et, ut ad bellum proficiscatur, decernitur. huic in consilium dantur duo usu sapientiaque praestantes, quorum consilio uteretur, pater et socer, quod in his tanta erat auctoritas, ut
3 magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. hi cum Samum profecti essent et eodem Chares illorum adventu cognito cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur, accidit, cum ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oreretur, quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati suam classem sup-
4 presserunt. at ille temeraria usus ratione non cessit maiorum natu auctoritati, et, ut in sua manu esset fortuna, quo contenderat, pervenit, eodemque ut sequerentur, ad Timotheum et Iphicratem nuntium misit. hinc male re gesta, compluribus amissis navibus, eo, unde erat profectus, se recepit litterasque Athenas publice misit, sibi proclive fuisse Samum capere, nisi a Timotheo et Iphi-

crate desertus esset. populus acer, suspicax ob eamque rem 5
mobilis, adversarius, invidus (etiam potentiae in crimen voca-
bantur) domum revocat; accusantur proditionis. hoc iudicio
damnatur Timotheus, lisque eius aestimatur centum talentis.
ille odio ingratae civitatis coactus Chalcidem se contulit.

IV. Huius post mortem cum populum iudicii sui poe- 1
niteret, multae novem partes detraxit et decem talenta
Cononem, filium eius, ad muri quandam partem reficien-
dam iussit dare. in quo fortunae varietas est animadversa.
nam quos avus Conon muros ex hostium praeda patriae
restituerat, eosdem nepos cum summa ignominia familiae
ex sua re familiari reficere coactus est. Timothei autem 2
moderatae sapientisque vitae cum pleraque possimus pro-
ferre testimonia, uno erimus contenti, quod ex eo facile
coniici poterit, quam carus suis fuerit. cum Athenis ado-
lescentulus caussam diceret, non solum amici privatique
hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in
eis Iason, tyrannus Thessaliae, qui illo tempore fuit om-
nium potentissimus. hic cum in patria sine satellitibus se 3
tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo praesidio venit
tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire
quam Timotheo de fama dimicanti deesse. hunc adversus
tamen Timotheus postea populi iussu bellum gessit, pa-
triae sanctiora iura quam hospitii esse duxit. haec ex- 4
trema fuit aetas imperatorum Atheniensium, Iphicratis,
Chabriae, Timothei, neque post illorum obitum quisquam
dux in illa urbe fuit dignus memoria.

V. Venio nunc ad fortissimum virum maximique con- 1
silii omnium barbarorum exceptis duobus Carthaginien-
sibus, Hamilcare et Hannibale. de quo hoc plura feremus, 2
quod et obscuriora sunt eius gesta pleraque, et ea, quae
prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed
consilii, quo tum omnes superabat, acciderunt, quorum
nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt.

XIV. DATAMES.

I. Datames, patre Camisare, natione Care, matre Scy- 1
thissa natus, primum militum [in] numero fuit apud Ar-
taxerxen eorum, qui regiam tuebantur. pater eius Cami-

sares, quod et manu fortis et bello strenuus et regi multis
locis fidelis erat repertus, habuit provinciam partem Cili-
2 ciae iuxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Data-
mes militare munus fungens primum, qualis esset, aperuit
in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. namque hic
multis milibus regiorum interfectis magni fuit eius opera.
quo factum est, [ut,] cum in eo bello cecidisset Camisares,
paterna ei ut traderetur provincia.

1 II. Pari se virtute postea praebuit, cum Autophradates
iussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. namque
huius opera hostes, cum castra iam intrassent, profligati
sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est. qua ex
2 re maioribus rebus praeesse coepit. erat eo tempore Thuys
dynastes Paphlagoniae, antiquo genere, ortus a Pylaemene
illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum
3 ait. is regi dicto audiens non erat. quam ob caussam bello
eum persequi constituit, eique rei praefecit Datamen, pro-
pinquum Paphlagonis: namque ex fratre et sorore erant
nati. quam ob caussam Datames primum experiri voluit,
ut sine armis propinquum ad officium reduceret. ad quem
cum venisset sine praesidio, quod ab amico nullas verere-
4 tur insidias, paene interiit. nam Thuys eum clam inter-
ficere voluit. erat mater cum Datame, amita Paphlagonis.
5 ea, quid ageretur, resciit filiumque monuit. ille fuga peri-
culum evitavit bellumque indixit Thuyni. in quo cum ab
Ariobarzane, praefecto Lydiae et Ioniae totiusque Phry-
giae, desertus esset, nihilo segnius perseveravit vivumque
Thuyn cepit cum uxore et liberis.

1 III. Cuius facti ne prius fama ad regem quam ipse
perveniret, dedit operam. itaque omnibus insciis eo, ubi
erat rex, venit posteroque die Thuyn, hominem maximi
corporis terribilique facie, quod et niger et capillo longo
barbaque erat promissa, optima veste texit, quam satra-
pae regii gerere consuerant; ornavit etiam torque atque
2 armillis aureis ceteroque regio cultu; ipse agresti duplici
amiculo circumdatus hirtaque tunica, gerens in capite ga-
leam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam,
qua vinctum ante se Thuynem agebat, ut si feram bestiam
3 captam duceret. quem cum omnes conspicerent propter
novitatem ornatus ignotamque formam, ob eamque rem

magnus esset concursus, fuit non nemo, qui agnosceret
Thuym regique nuntiaret. primo non accredidit. itaque 4
Pharnabazum misit exploratum. a quo ut rem gestam
comperit, statim admitti iussit, magnopere delectatus tum
facto, tum ornatu; in primis, quod nobilis rex in potesta-
tem inopinanti venerat. itaque magnifice Datamen dona- 5
tum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur duce Phar-
nabazo et Tithrauste ad bellum Aegyptium, parique eum
atque illos imperio esse iussit. postea vero quam Pharna-
bazum rex revocavit, illi summa imperii tradita sunt.

IV. Hic cum maximo studio compararet exercitum 1
Aegyptumque proficisci pararet, subito a rege litterae sunt
ei missae, ut Aspim aggrederetur, qui Cataoniam tenebat:
quae gens iacet supra Ciliciam, confinis Cappadociae.
namque Aspis saltuosam regionem castellisque munitam 2
incolens non solum imperio regis non parebat, sed etiam
finitimas regiones vexabat et, quae regi portarentur, abri-
piebat. Datames, etsi longe aberat ab his regionibus et 3
a maiore re abstrahebatur, tamen regis voluntati morem
gerendum putavit. itaque cum paucis, sed viris fortibus,
navem conscendit, existimans, quod accidit, facilius se
imprudentem parva manu oppressurum quam paratum
quamvis magno exercitu. hac delatus in Ciliciam, egres- 4
sus inde, dies noctesque iter faciens, Taurum transiit eo-
que, quo studuerat, venit; quaerit, quibus locis sit Aspis;
cognoscit, haud longe abesse profectumque eum venatum.
quae dum speculatur, adventus eius caussa cognoscitur.
Pisidas cum iis, quos secum habebat, ad resistendum
Aspis comparat. id Datames ubi audivit, arma sumit, 5
suos sequi iubet; ipse equo concitato ad hostem vehitur.
quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem pertime-
scit atque a conatu resistendi deterritus sese dedidit. hunc
Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

V. Haec dum geruntur, Artaxerxes reminiscens, a 1
quanto bello ad quam parvam rem principem ducum mi-
sisset, se ipse reprehendit et nuntium ad exercitum Acen
misit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui di-
ceret, ne ab exercitu discederet. hic priusquam perveni-
ret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspim
ducebant. qua celeritate cum magnam benevolentiam re- 2

gis Datames consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, qui illum unum pluris quam se omnes
3 fieri videbant. quo facto cuncti ad eum opprimendum consenserunt. haec Pandates, gazae custos regiae, amicus Datami, perscripta ei mittit, in quibus docet, eum magno fore periculo, si quid illo imperante adversi in Aegypto
4 accidisset. namque eam esse consuetudinem regiam, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunae suae; quo fieri, ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestae nuntientur. illum hoc maiore fore in discrimine, quod, quibus rex maxime obediat, eos
5 habeat inimicissimos. talibus ille litteris cognitis, cum iam ad exercitum Acen venisset, quod non ignorabat ea vere
6 scripta, desciscere a rege constituit. neque tamen quidquam fecit, quod fide sua esset indignum. nam Mandroclen Magnetem exercitui praefecit; ipse cum suis in Cappadociam discedit coniunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans, qua voluntate esset in regem; clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

1 VI. Sed haec propter hiemale tempus minus prospere procedebant. audit, Pisidas quasdam copias adversus se parare. filium eo Arsideum cum exercitu mittit. cadit in proelio adolescens. proficiscitur eo pater non ita cum magna manu, celans, quantum vulnus accepisset, quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de male re gesta fama ad suos perveniret, ne cognita filii morte animi debilita-
2 rentur militum. quo contenderat, pervenit iisque locis castra ponit, ut neque circumiri multitudine adversariorum posset neque impediri, quo minus [ipse] ad dimicandum
3 manum haberet expeditam. erat cum eo Metrobarzanes, socer eius, praefectus equitum. is desperatis generi rebus ad hostes transfugit. id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum, fu-
4 turum, ut ceteri consilium sequerentur. in vulgus edit, suo iussu Metrobarzanem profectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostes. quare relinqui eum par non esse, et omnes confestim sequi. quod si animo strenuo fecissent, futurum, ut adversarii non possent resistere,
5 cum et intra vallum et foris caederentur. hac re probata

exercitum educit, Metrobarzanem persequitur tantum; qui
cum ad hostes pervenerat, Datames signa inferri iubet.
Pisidae nova re commoti in opinionem adducuntur, perfu- 6
gas mala fide compositoque fecisse, ut recepti maiori es-
sent calamitati. primum eos adoriuntur. illi cum, quid
ageretur aut quare fieret, ignorarent, coacti sunt cum eis
pugnare, ad quos transierant, ab iisque stare, quos reli-
querant. quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt con-
cisi. reliquos Pisidas resistentes Datames invadit, primo 7
impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, ca-
stra hostium capit. tali consilio uno tempore et proditores 8
perculit et hostes profligavit, et, quod ad perniciem suam
fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. quo neque acu-
tius ullius imperatoris cogitatum neque celerius factum
usquam legimus.

VII. Ab hoc tamen viro Sysinas, maximo natu filius, 1
desciit ad regemque transiit et de defectione patris detulit.
quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat sibi
cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui, cum cogi-
tasset, facere auderet et prius cogitare quam conari con-
suesset, Autophradatem in Cappadociam mittit. hic ne 2
intrare posset, saltum, in quo Ciliciae portae sunt sitae,
Datames praeoccupare studuit. sed tam subito copias con- 3
trahere non potuit. a qua re depulsus cum ea manu, quam
contraxerat, locum deligit talem, ut neque circumiretur ab
hostibus, neque praeteriret adversarius, quin ancipitibus
locis premeretur, et, si dimicare [cum] eo vellet, non mul-
tum obesse multitudo hostium suae paucitati posset.

VIII. Haec etsi Autophradates videbat, tamen statuit 1
congredi quam cum tantis copiis refugere aut tam diu uno
loco sedere. habebat barbarorum equitum viginti, pedi- 2
tum centum milia, quos illi Cardacas appellant, eiusdem-
que generis tria [milia] funditorum; praeterea Cappado-
cum octo [milia], Armeniorum decem [milia], Paphlago-
num quinque [milia], Phrygum decem [milia], Lydorum
quinque [milia], Aspendiorum et Pisidarum circiter tria
[milia], Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Graecia
conductorum tria, levis armaturae maximum numerum.
has adversus copias spes omnis consistebat Datami in se 3
locique natura: namque huius partem non habebat vicesi-

mam militum. quibus fretus conflixit adversariorumque
multa milia concidit, cum de ipsius exercitu non amplius
hominum mille cecidisset. quam ob caussam postero die
4 tropaeum posuit, quo loco pridie pugnatum erat. hinc cum
castra movisset semperque inferior copiis, superior omni-
bus proeliis discederet, quod numquam manum consereret,
nisi cum adversarios locorum angustiis clausisset, quod
5 perito regionum callideque cogitanti saepe accidebat: Au-
tophradates, cum bellum duci maiore regis calamitate quam
adversariorum videret, [ad] pacem amicitiamque hortatus
6 est, ut cum rege in gratiam rediret. quam ille etsi fidam
non fore putabat, tamen conditionem accepit seque ad Ar-
taxerxem legatos missurum dixit. sic bellum, quod rex
adversus Datamen susceperat, sedatum est. Autophradates
in Phrygiam se recepit.

1 IX. At rex, quod implacabile odium in Datamen sus-
ceperat, postquam bello eum opprimi non posse animad-
vertit, insidiis interficere studuit; quas ille plerasque vitavit.
2 sicut cum ei nuntiatum esset, quosdam sibi insidiari, qui
in amicorum erant numero, de quibus, quod inimici detu-
lerunt, neque credendum neque negligendum putavit, ex-
3 periri voluit, verum falsumne sibi esset relatum. itaque
eo profectus est, in quo itinere futuras insidias dixerant.
sed elegit corpore ac statura simillimum sui eique vesti-
tum suum dedit atque eo loco ire, quo ipse consueverat,
iussit. ipse autem ornatu vestituque militari inter corporis
4 custodes iter facere coepit. at insidiatores, postquam in
eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu
impetum in eum faciunt, qui suppositus erat. praedixerat
autem iis Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati
5 essent facere, quod ipsum vidissent. ipse, ut concurrentes
insidiatores animadvertit, tela in eos coniecit. hoc idem
cum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum,
quem aggredi volebant, confixi conciderunt.

1 X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus
est Mithridatis, Ariobarzanis filii, dolo. namque is pollici-
tus est regi, se eum interfecturum, si ei rex permitteret,
ut, quodcumque vellet, liceret impune facere fidemque de
2 ea re more Persarum dextera dedisset. hanc ut accepit a
rege missam, copias parat et absens amicitiam cum Da-

tame facit; regis provincias vexat, castella expugnat, magnas praedas capit, quarum partem suis dispertit, partem ad Datamen mittit. pari modo complura castella ei tradit.
haec diu faciendo persuasit homini, se infinitum adversus 3
regem suscepisse bellum, cum nihilo magis, ne quam suspicionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium eius petivit neque in conspectum venire studuit. sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed communi odio, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

XI. Id cum satis se confirmasse arbitratus est, certio- 1
rem facit Datamen, tempus esse maiores exercitus parari et bellum cum ipso rege suscipi, deque ea re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. probata re colloquendi tempus sumitur locusque, quo conveniretur.
huc Mithridates cum uno, cui maxime habebat fidem, ante 2
aliquot dies venit compluribusque locis separatim gladios obruit eaque loca diligenter notat. ipso autem colloquii die utrique, locum qui explorarent atque ipsos scrutaren-
tur, mittunt; deinde ipsi sunt congressi. hic cum aliquam- 3
diu in colloquio fuissent et diverse discessissent, iamque procul Datames abesset, Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur atque ibi, ubi telum erat impositum, resedit, ut si lassitudine cuperet acquiescere, Datamenque revocavit,
simulans se quiddam in colloquio esse oblitum. interim 4
telum, quod latebat, protulit nudatumque vagina veste texit ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra
ponenda esse idoneum. quem cum digito demonstraret et 5
ille respiceret, aversum ferro transfixit priusque, quam quisquam posset succurrere, interfecit. ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV. EPAMINONDAS.

I. Epaminondas, Polymni filius, Thebanus. de hoc 1
priusquam scribamus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant, neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitren-

2 tur. scimus enim, musicen nostris moribus abesse a prin-
cipis persona, saltare vero etiam in vitiis poni: quae omnia
3 apud Graecos et grata et laude digna ducuntur. cum au-
tem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae veli-
mus Epaminondae, nihil videmur debere praetermittere,
4 quod pertineat ad eam declarandam. quare dicemus pri-
mum de genere eius; deinde, quibus disciplinis et a qui-
bus sit eruditus; tum de moribus ingeniique facultatibus,
et si qua alia memoria digna erunt; postremo de rebus
gestis, quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

1 II. Natus igitur patre, quo diximus, genere honesto,
pauper iam a maioribus relictus, eruditus autem sic, ut
nemo Thebanus magis. nam et citharizare et cantare ad
chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore
fuit in musicis gloria quam Damon aut Lamprus, quo-
rum pervulgata sunt nomina; cantare tibiis ab Olympio-
2 doro, saltare a Calliphrone. at philosophiae praeceptorem
habuit Lysim Tarentinum, Pythagoreum, cui quidem sic
fuit deditus, ut adolescens tristem ac severum senem omni-
bus aequalibus suis in familiaritate anteposuerit, neque
prius eum a se dimiserit, quam in doctrinis tanto antecessit
condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superatu-
3 rum omnes in ceteris artibus. atque haec ad nostram con-
suetudinem sunt levia et potius contemnenda; at in Graecia
4 utique olim magnae laudi erant. postquam ephebus est
factus et palaestrae dare operam coepit, non tam magni-
tudini virium servivit quam velocitati. illam enim ad athle-
tarum usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere.
5 itaque exercebatur plurimum currendo et luctando ad eum
finem, quoad stans complecti posset atque contendere. in
armis vero plurimum studii consumebat.

1 III. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi
bona accesserant. erat enim modestus, prudens, gravis,
temporibus sapienter utens; peritus belli, fortis manu,
animo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem
2 mentiretur. idem continens, clemens patiensque admiran-
dum in modum, non solum populi, sed etiam amicorum
ferens iniurias; inprimis commissa celans, quod interdum
non minus prodest quam diserte dicere; studiosus audiendi:
3 ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. itaque cum in

circulum venisset, in quo aut de re publica disputaretur
aut de philosophia sermo haberetur, numquam inde prius
discessit, quam ad finem sermo esset adductus. pauper- 4
tatem adeo facile perpessus est, ut de re publica nihil
praeter gloriam ceperit, amicorum in se tuendo caruerit
facultatibus. fide ad alios sublevandos saepe sic usus est,
ut iudicari possit, omnia ei cum amicis fuisse communia.
nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset 5
captus, aut virgo amici nubilis, quae propter paupertatem
collocari non posset, amicorum consilium habebat et, quan-
tum quisque daret, pro facultatibus imperabat. eamque 6
summam cum fecerat, priusquam acciperet pecuniam, ad-
ducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui conferebant, eique
ut ipsi numerarent, faciebat, ut ille, ad quem ea res per-
veniebat, sciret, quantum cuique deberet.

IV. Tentata autem eius est abstinentia a Diomedonte 1
Cyziceno. namque is rogatu Artaxerxis regis Epaminon-
dam pecunia corrumpendum susceperat. hic magno cum
pondere auri Thebas venit et Micythum adolescentulum
quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum
Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminon-
dam convenit et caussam adventus Diomedontis ostendit.
at ille Diomedonti coram, „Nihil,“ inquit, „opus pecunia est. 2
nam si rex ea vult, quae Thebanis sunt utilia gratis fa-
cere sum paratus; sin autem contraria, non habet auri
atque argenti satis. namque orbis terrarum divitias acci-
pere nolo pro patriae caritate. tu quod me incognitum 3
tentasti tuique similem existimasti, non miror tibique igno-
sco; sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me
non potueris. et tu Micythe, argentum huic redde, aut,
nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.“ hunc 4
Diomedon cum rogaret, ut tuto exire suaque, quae attu-
lerat, liceret efferre, „Istud quidem,“ inquit, „faciam, neque
tua caussa, sed mea, ne, si tibi sit pecunia adempta, ali-
quis dicat, id ad me ereptum pervenisse, quod delatum
accipere noluissem.“ a quo cum quaesisset, quo se deduci 5
vellet, et ille Athenas dixisset, praesidium dedit, ut tuto
perveniret. neque vero id satis habuit, sed etiam, ut in-
violatus in navem escenderet, per Chabriam Atheniensem,
de quo supra mentionem fecimus, effecit. abstinentiae erit 6

hoc satis testimonium. plurima quidem proferre possemus,
sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine
vitam excellentium virorum complurium concludere con-
stituimus, quorum separatim multis milibus versuum com-
plures scriptores ante nos explicarunt.

1 V. Fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus par esset
eloquentia, neque minus concinnus in brevitate respon-
2 dendi quam in perpetua oratione ornatus. habuit obtre-
ctatorem Meneclidem quendam indidem Thebis et adversa-
rium in administranda re publica, satis exercitatum in
dicendo, ut Thebanum scilicet: namque illi genti plus inest
3 virium quam ingenii. is, quod in re militari florere Epa-
minondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem
bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur.
huic ille, „Fallis,“ inquit, „verbo cives tuos, quod hos a bello
4 revocas; otii enim nomine servitutem concilias. nam pa-
ritur pax bello. itaque qui ea diutina volunt frui, bello
exercitati esse debent. quare si principes Graeciae vultis
5 esse, castris est vobis utendum, non palaestra.“ idem ille
Meneclides cum huic obiiceret, quod liberos non haberet
neque uxorem duxisset, maximeque insolentiam, quod sibi
Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus, „At,“
ille, „desine,“ inquit, „Meneclida, de uxore mihi exprobrare;
nam nullius in ista re minus uti consilio volo:“ habebat enim
6 Meneclides suspicionem adulterii: „quod autem me Aga-
memnonem aemulari putas, falleris; namque ille cum uni-
versa Graecia vix decem annis unam cepit urbem; ego
contra ea una urbe nostra dieque uno totam Graeciam
Lacedaemoniis fugatis liberavi.“

1 VI. Idem cum in conventum venisset Arcadum petens,
ut societatem cum Thebanis et Argivis facerent, contra-
que Callistratus, Atheniensium legatus, qui eloquentia
omnes eo praestabat tempore, postularet, ut potius amici-
tiam sequerentur Atticorum, et in oratione sua multa in-
vectus esset in Thebanos et Argivos, in eisque hoc po-
2 suisset, animum advertere debere Arcadas, quales utraque
civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris possent iu-
dicare: Argivos enim fuisse Orestem et Alcmaeonem
matricidas; Thebis Oedipum natum, qui cum patrem suum
3 interfecisset, ex matre liberos procreasse; huic in respon-

dendo Epaminondas cum de ceteris perorasset, postquam
ad illa duo opprobria pervenit, admirari se dixit stultitiam
rhetoris Attici, qui non animadverterit, innocentes illos
natos domi, scelere admisso cum patria essent expulsi,
receptos esse ab Atheniensibus. sed maxime eius elo- 4
quentia eluxit Spartae legati ante pugnam Leuctricam.
quo cum omnium sociorum convenissent legati, coram
frequentissimo legationum conventu sic Lacedaemoniorum
tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum
concusserit quam Leuctrica pugna. tum enim perfecit,
quod post apparuit, ut auxilio Lacedaemonii sociorum
privarentur.

VII. Fuisse patientem suorumque iniurias ferentem 1
civium, quod se patriae irasci nefas esse duceret, haec
sunt testimonia. cum eum propter invidiam cives praefi-
cere exercitui noluissent, duxque esset delectus belli im-
peritus, cuius errore eo esset deducta illa multitudo mili-
tum, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum
angustiis clausi ab hostibus obsidebantur, desiderari coepta
est Epaminondae diligentia. erat enim ibi privatus numero 2
militis. a quo cum peterent opem, nullam adhibuit memo-
riam contumeliae et exercitum obsidione liberatum domum
reduxit incolumem. neque vero hoc semel fecit, sed sae-
pius. maxime autem fuit illustre, cum Peloponnesum 3
exercitum duxisset adversus Lacedaemonios haberetque
collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac
strenuus. hi cum criminibus adversariorum omnes in invi-
diam venissent, ob eamque rem imperium his esset abro-
gatum, atque in eorum locum alii praetores successissent,
Epaminondas populi scito non paruit, idemque ut facerent, 4
persuasit collegis et bellum, quod susceperat, gessit. nam-
que animadvertebat, nisi id fecisset, totum exercitum pro-
pter praetorum imprudentiam inscitiamque belli periturum.
lex erat Thebis, quae morte multabat, si quis imperium 5
diutius retinuisset, quam lege praefinitum foret. hanc
Epaminondas cum rei publicae conservandae caussa latam
videret, ad perniciem civitatis conferre noluit et quattuor
mensibus diutius, quam populus iusserat, gessit imperium.

VIII. Postquam domum reditum est, collegae eius hoc 1
crimine accusabantur. quibus ille permisit, ut omnem

caussam in se transferrent suaque opera factum conten-
derent, ut legi non obedirent. qua defensione illis periculo
liberatis nemo Epaminondam responsurum putabat, quod,
2 quid diceret, non haberet. at ille in iudicium venit, nihil
eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque,
quae collegae dixerant, confessus est, neque recusavit
quo minus legis poenam subiret, sed unum ab his petivit,
3 ut in periculo suo inscriberent: „Epaminondas a Thebanis
morte multatus est, quod eos coëgit apud Leuctra superare
Lacedaemonios, quos ante se imperatorem nemo Boeoto-
4 rum ausus fuit aspicere in acie, quodque uno proelio non
solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam
Graeciam in libertatem vindicavit, eoque res utrorumque
perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedaemonii
satis haberent, si salvi esse possent, neque prius bellare
destitit, quam Messene restituta urbem eorum obsidione
5 clausit.“ haec cum dixisset, risus omnium cum hilaritate
coortus est, neque quisquam iudex ausus est de eo ferre
suffragium. sic a iudicio capitis maxima discessit gloria.

1 IX. Hic extremo tempore imperator apud Mantineam
cum acie instructa audacius instaret hostes, cognitus a
Lacedaemoniis, quod in unius pernicie eius patriae sitam
putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt ne-
que prius abscesserunt, quam magna caede multisque oc-
cisis fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo
2 eminus percussum, concidere viderunt. huius caussa ali-
quantum retardati sunt Boeoti, neque tamen prius pugna
3 excesserunt, quam repugnantes profligarunt. at Epami-
nondas cum animadverteret, mortiferum se vulnus acce-
pisse, simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore re-
manserat, extraxisset, animam statim emissurum, usque
4 eo retinuit, quoad renuntiatum est, vicisse Boeotos. id
postquam audivit, „Satis,“ inquit, „vixi: invictus enim
morior.“ tum ferro extracto confestim exanimatus est.

1 X. Hic uxorem numquam duxit. in quo cum repre-
henderetur, quod liberos non relinqueret, a Pelopida,
qui filium habebat infamem, maleque eum in eo patriae
2 consulere diceret, „Vide,“ inquit, „ne tu peius consulas, qui
talem ex te natum relicturus sis. neque vero stirps potest
mihi deesse: namque ex me natam relinquo pugnam Leu-

etricam, quae non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit necesse est.“ quo tempore duce Pelopida exules 3
Thebas occuparunt et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quam diu facta est caedes civium, domo se tenuit, quod neque malos defendere volebat neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. namque omnem civilem victoriam funestam putabat. idem, postquam apud Cadmeam cum Lacedaemoniis pugnare coepit, in primis stetit. huius de virtutibus vitaque 4
satis erit dictum, si hoc unum adiunxero, quod nemo it infitias, Thebas et ante Epaminondam natum et post eiusdem interitum perpetuo alieno paruisse imperio; contra ea, quam diu ille praefuerit rei publicae, caput fuisse totius Graeciae. ex quo intelligi potest, unum hominem pluris quam civitatem fuisse.

XVI. PELOPIDAS.

I. Pelopidas Thebanus magis historicis quam vulgo 1
notus. cuius de virtutibus dubito quemadmodum exponam, quod vereor, si res explicare incipiam, ne non vitam eius enarrare, sed historiam videar scribere; si tantummodo summas attigero, ne rudibus Graecarum litterarum minus dilucide appareat, quantus fuerit ille vir. itaque utrique rei occurram, quantum potuero, et medebor tum satietati tum ignorantiae lectorum. Phoebidas Lacedaemonius cum 2
exercitum Olynthum duceret iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae Cadmea nominatur, occupavit impulsu paucorum Thebanorum, qui, adversariae factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant; idque suo privato, non publico fecit consilio. quo facto eum Lacedae- 3
monii ab exercitu removerunt pecuniaque multarunt, neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod susceptis inimicitiis satius ducebant eos obsideri quam liberari. nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas cum Thebanis sibi rem esse existimabant, et eos esse solos, qui adversus resistere auderent. hac mente amicis suis summas 4
potestates dederant alteriusque factionis principes partim interfecerant, alios in exilium eiecerant, in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus patria carebat.

1 II. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo
sequerentur otium, sed, ut quemque ex proximo locum
2 fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. itaque
cum tempus est visum rei gerendae, communiter cum his,
qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos
opprimendos civitatemque liberandam eum, quo maximi
3 magistratus simul consuerant epulari. magnae saepe res
non ita magnis copiis sunt gestae; sed profecto numquam
tam ab tenui initio tantae opes sunt profligatae. nam duo-
decim adolescentuli coierunt ex his, qui exilio erant mul-
tati, cum omnino non essent amplius centum, qui tanto
se offerrent periculo. qua paucitate percussa est Lacedae-
4 moniorum potentia. hi enim non magis adversariorum
factioni quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui
principes erant totius Graeciae; quorum imperii maiestas,
neque ita multo post, Leuctrica pugna ab hoc initio per-
5 culsa concidit. illi igitur duodecim, quorum dux erat Pe-
lopidas, cum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente
caelo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis
exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspi-
cione facerent iter. qui cum tempore ipso, quo studuerant,
pervenissent, domum Charonis devenerunt, a quo et tem-
pus et dies erat datus.

1 III. Hoc loco libet interponere, etsi seiunctum ab re
proposita est, nimia fiducia quantae calamitati soleat esse.
nam magistratuum Thebanorum statim ad aures pervenit,
exules in urbem venisse. id illi vino epulisque dediti us-
que eo despexerunt, ut ne quaerere quidem de tanta re
2 laborarint. accessit etiam, quod magis aperiret eorum de-
mentiam. allata est enim epistola Athenis ab Archino uni
ex his, Archiae, qui tum maximum magistratum Thebis
obtinebat, in qua omnia de profectione eorum perscripta
erant. quae cum iam accubanti in convivio esset data,
sicut erat signata, sub pulvinum subiiciens, „In crastinum,“
3 inquit, „differo res severas.“ at illi omnes, cum iam nox
processisset, vinolenti ab exulibus duce Pelopida sunt in-
terfecti. quibus rebus confectis vulgo ad arma libertatem-
que vocato non solum qui in urbe erant, sed etiam undi-
que ex agris concurrerunt, praesidium Lacedaemoniorum
ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberarunt, auctores

Cadmeae occupandae partim occiderunt, partim in exilium
eiecerunt.

IV. Hoc tam turbido tempore, sicut supra docuimus, 1
Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi
quietus fuit. itaque haec liberandarum Thebarum propria
laus est Pelopidae; ceterae fere communes cum Epami-
nonda. namque Leuctrica pugna imperatore Epaminonda 2
hic fuit dux delectae manus, quae prima phalangem pro-
stravit Laconum. omnibus praeterea periculis affuit. sicut 3
Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit cornu, quoque
Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est pro-
fectus. denique haec fuit altera persona Thebis, sed tamen
secunda ita, ut proxima esset Epaminondae.

V. Conflictatus autem est cum adversa fortuna. nam 1
et initio, sicut ostendimus, exul patria caruit, et, cum
Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere
legationisque iure satis tectum se arbitraretur, quod apud
omnes gentes sanctum esse consuesset, a tyranno Ale-
xandro Pheraeo simul cum Ismenia comprehensus in vin-
cla coniectus est. hunc Epaminondas recuperavit bello 2
persequens Alexandrum. post id factum numquam animo
placari potuit in eum, a quo erat violatus. itaque persua-
sit Thebanis, ut subsidio Thessaliae proficiscerentur tyran-
nosque eius expellerent. cuius belli cum ei summa esset 3
data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit,
simul ac conspexit hostem, confligere. in quo proelio Ale- 4
xandrum ut animadvertit, incensus ira equum in eum con-
citavit proculque digressus a suis coniectu telorum con-
fossus concidit. atque hoc secunda victoria accidit: nam
iam inclinatae erant tyrannorum copiae. quo facto omnes 5
Thessaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis
et statuis aeneis liberosque eius multo agro donarunt.

XVII. AGESILAUS.

I. Agesilaus Lacedaemonius cum a ceteris scriptoribus 1
tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est: eo
enim usus est familiarissime. hic primum de regno cum 2
Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. mos est
enim a maioribus Lacedaemoniis traditus, ut duos habe-

rent semper reges, nomine magis quam imperio, ex dua-
bus familiis Procli et Eurysthenis, qui principes ex pro-
3 genie Herculis Spartae reges fuerunt. horum ex altera in
alterius familiae locum fieri non licebat: ita utraque suum
retinebat ordinem. primum ratio habebatur, qui maximus
natu esset ex liberis eius, qui regnans decessisset; sin is
virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proxi-
4 mus esset propinquitate. mortuus erat Agis rex, frater
Agesilai. filium reliquerat Leotychidem, quem ille natum
non agnorat; eundem moriens suum esse dixerat. is de
honore regni cum Agesilao, patruo suo, contendit, neque
5 id, quod petivit, consecutus est. nam Lysandro suffra-
gante, homine, ut ostendimus supra, factioso et his tem-
poribus potente, Agesilaus antelatus est.

1 II. Hic simulatque imperii potitus est, persuasit Lace-
daemoniis, ut exercitus emitterent in Asiam bellumque
regi facerent, docens satius esse in Asia quam in Europa
dimicari. namque fama exierat, Artaxerxen comparare
classes pedestresque exercitus, quos in Graeciam mitteret.
2 data potestate tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam
cum copiis pervenerit, quam regii satrapae eum scirent
profectum. quo factum est, ut omnes imparatos impru-
3 dentesque offenderet. id ut cognovit Tissaphernes, qui
summum imperium tum inter praefectos habebat regios,
indutias a Lacone petivit simulans, se dare operam, ut
Lacedaemoniis cum rege conveniret, re autem vera ad
4 copias comparandas; easque impetravit trimestres. iuravit
autem uterque, se sine dolo indutias conservaturum. in
qua pactione summa fide mansit Agesilaus; contra ea
5 Tissaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. id etsi
sentiebat Laco, tamen iusiurandum servabat multumque
in eo se consequi dicebat, quod Tissaphernes periurio suo
et homines suis rebus abalienaret et deos sibi iratos red-
deret; se autem conservata religione confirmare exercitum,
cum animadverteret, deum numen facere secum, homines-
que sibi conciliare amiciores, quod his studere consues-
sent, quos conservare fidem viderent.

1 III. Postquam indutiarum praeteriit dies, barbarus
non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria,
et ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima,

eo potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias
eo contraxerat. at Agesilaus in Phrygiam se convertit 2
eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam
se moveret. magna praeda militibus locupletatis Ephesum
hiematum exercitum reduxit atque ibi officinis armorum
institutis magna indústria bellum apparavit. et quo stu-
diosius armarentur insigniusque ornarentur, praemia pro-
posuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuis-
set industria. fecit idem in exercitationum generibus, ut, 3
qui ceteris praestitissent, eos magnis afficeret muneribus.
his igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatis-
simum haberet exercitum. huic cum tempus esset visum 4
copias extrahere ex hibernaculis, vidit, si, quo esset iter
facturus, palam pronuntiasset, hostes non credituros alias-
que regiones praesidiis occupaturos neque dubitaturos,
aliud esse facturum ac pronuntiasset. itaque cum ille Sar- 5
dis iturum se dixisset, Tissaphernes eandem Cariam de-
fendendam putavit. in quo cum eum opinio fefellisset
victumque se vidisset consilio, sero suis praesidio profe-
ctus est. nam cum illo venisset, iam Agesilaus multis
locis expugnatis magna erat praeda potitus. Laco autem, 6
cum videret hostes equitatu superare, numquam in campo
sui fecit potestatem et iis locis manum conseruit, quibus
plus pedestres copiae valerent. pepulit ergo, quotiescum-
que congressus est, multo maiores adversariorum copias
et sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor
duceretur.

IV. Hic cum iam animo meditaretur proficisci in Per- 1
sas et ipsum regem adoriri, nuntiūs ei domo venit epho-
rorum missu, bellum Athenienses et Boeotos indixisse
Lacedaemoniis; quare venire ne dubitaret. in hoc non 2
minus eius pietas suspicienda est quam virtus bellica: qui,
cum victori praeesset exercitui maximamque haberet fidu-
ciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto au-
diens fuit iussis absentium magistratuum, ut si privatus
in comitio esset Spartae. cuius exemplum utinam impe-
ratores nostri sequi voluissent! sed illuc redeamus. Age- 3
silaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimatio-
nem multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruis-
set, quam si bello superasset Asiam. hac igitur mente 4

Hellespontum copias traiecit tantaque usus est celeritate,
ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic trans-
5 ierit triginta diebus. cum iam haud ita longe abesset a
Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses et
Boeoti ceterique eorum socii apud Coroneam: quos omnes
6 gravi proelio vicit. huius victoriae vel maxima fuit laus,
quod, cum plerique ex fuga se in templum Minervae con-
iecissent, quaerereturque ab eo, quid his vellet fieri, etsi
aliquot vulnera acceperat eo proelio et iratus videbatur
omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit irae
7 religionem et eos vetuit violari. neque vero hoc solum in
Graecia fecit, ut templa deorum sancta haberet, sed etiam
apud barbaros summa religione omnia simulacra arasque
8 conservavit. itaque praedicabat, mirari se non sacrilego-
rum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent,
aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minu-
erent, quam qui fana spoliarent.

1 V. Post hoc proelium collatum omne bellum est circa
2 Corinthum ideoque Corinthium est appellatum. hic cum
una pugna decem milia hostium Agesilao duce cecidis-
sent, eoque facto opes adversariorum debilitatae videren-
tur, tantum afuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus
sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi vitio
adversariorum concidissent: namque illa multitudine, si
sana mens esset, Graeciae supplicium Persas dare potu-
3 isse. idem cum adversarios intra moenia compulisset et,
ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur, negavit id
suae virtuti convenire: se enim eum esse dixit, qui ad
officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilis-
4 simas expugnaret Graeciae. „Nam si," inquit, „eos exstin-
guere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros stete-
runt, nosmet ipsi nos expugnaverimus illis quiescentibus;
quo facto sine negotio, cum voluerint, nos oppriment."

1 VI. Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lace-
daemoniis. quo ne proficisceretur, cum a plerisque ad
exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire no-
luit. idem, cum Epaminondas Spartam oppugnaret, esset-
que sine muris oppidum, talem se imperatorem praebuit,
ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spar-
2 tam futuram non fuisse. in quo quidem discrimine cele-

ritas eius consilii saluti fuit universis. nam cum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent et locum extra urbem editum cepissent, Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent, et se id quoque fieri debere animadvertisse. sic adolescen- 3
tulos simúlata laudatione recuperavit et adiunctis de suis comitibus locum tutum reliquit. namque illi aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi, eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quae cogitaverant.

VII. Sine dubio post Leuctricam pugnam Lacedaemonii 1
se numquam refecerunt neque pristinum imperium recuperarunt, cum interim Agesilaus non destitit, quibuscumque rebus posset, patriam iuvare. nam cum praecipue 2
Lacedaemonii indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit, a quibus magna donatus pecunia patriam sublevavit. atque in hoc illud imprimis fuit ad- 3
mirabile, cum maxima munera ei ab regibus ac dynastis civitatibusque conferrentur, quod nihil umquam domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. domo eadem fuit contentus, qua Eurysthenes, 4
progenitor maiorum suorum, fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre poterat, contra ea plurima patientiae atque abstinentiae; sic enim instructa, ut in nulla re differret cuiusvis inopis atque privati.

VIII. Atque hic tantus vir ut naturam fautricem habu- 1
erat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore fingendo. nam et statura fuit humili et corpore exiguo et claudus altero pede. quae res etiam nonnullam afferebat deformitatem, atque ignoti faciem eius cum intuerentur, contemnebant; qui autem virtutes noverant, non poterant admirari satis. quod ei usu 2
venit, cum annorum octoginta subsidio Tacho in Aegyptum iisset et in acta cum suis accubuisset sine ullo tecto stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis, neque huc amplius quam pellis esset iniecta,

eodemque comites omnes accubuissent vestitu humili at-
que obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem
neminem significaret, sed homines non beatissimos suspi-
3 cionem praeberet. huius de adventu fama cum ad regios
esset perlata, celeriter munera eo cuiusque generis sunt
allata. his quaerentibus Agesilaum vix fides facta est,
4 unum esse ex his, qui tum accubabant. qui cum regis
verbis, quae attulerant, dedissent, ille praeter vitulinam
et eiusmodi genera opsonii, quae praesens tempus desi-
derabat, nihil accepit; unguenta, coronas secundamque
5 mensam servis dispertiit; cetera referri iussit. quo facto
eum barbari magis etiam contempserunt, quod eum igno-
rantia bonarum rerum illa potissimum sumpsisse arbitra-
6 bantur. hic cum ex Aegypto reverteretur, donatus a rege
Nectanabide ducentis viginti talentis, quae ille muneri po-
pulo suo daret, venissetque in portum, qui Menelai voca-
tur iacens inter Cyrenas et Aegyptum, in morbum impli-
7 citus decessit. ibi eum amici, quo Spartam facilius per-
ferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt
atque ita domum retulerunt.

XVIII. EUMENES.

1 I. Eumenes Cardianus. huius si virtuti par data esset
fortuna, non ille quidem maior, sed multo illustrior atque
etiam honoratior, quod magnos homines virtute metimur,
2 non fortuna. nam cum aetas eius incidisset in ea tempora,
quibus Macedones florerent, multum ei detraxit inter eos
viventi, quod alienae erat civitatis, neque aliud huic defuit
3 quam generosa stirps. etsi ille domestico summo genere
erat, tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi in-
digne ferebant, neque tamen non patiebantur. vincebat enim
omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate et celeritate
4 ingenii. hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Phi-
lippi, Amyntae filii, brevique tempore in intimam pervenit
familiaritatem. fulgebat enim iam in adolescentulo indoles
5 virtutis. itaque eum habuit ad manum scribae loco, quod
multo apud Graios honorificentius est quam apud Roma-
nos. namque apud nos, revera sicut sunt, mercenarii scri-
bae existimantur; at apud illos e contrario nemo ad id offi-

cium admittitur, nisi honesto loco et fide et industria
cognita, quod necesse est omnium consiliorum eum esse
participem. hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum 6
annos septem. illo interfecto eodem gradu fuit apud Ale-
xandrum annos tredecim. novissimo tempore praefuit etiam
alterae equitum alae, quae Hetaerice appellabatur. utrique
autem in consilio semper affuit et omnium rerum habitus
est particeps.

II. Alexandro Babylone mortuo cum regna singulis 1
familiaribus dispertirentur et summa rerum tradita esset
tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum suum de-
derat, Perdiccae, ex quo omnes coniecerant, eum regnum 2
ei commendasse, quoad liberi eius in suam tutelam per-
venissent (aberat enim Craterus et Antipater, qui antece-
dere hunc videbantur; mortuus erat Hephaestio, quem
unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fe-
cerat): hoc tempore data est Eumeni Cappadocia sive po-
tius dicta. nam tum in hostium erat potestate. hunc sibi 3
Perdiccas adiunxerat magno studio, quod in homine fidem
et industriam magnam videbat, non dubitans, si eum pel-
lexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat.
cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis con-
cupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. ne- 4
que vero hoc ille solus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui
Alexandri fuerant amici. primus Leonnatus Macedoniam
praeoccupare praedestinavit. is multis magnisque pollici-
tationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam dese-
reret ac secum faceret societatem. cum perducere eum 5
non posset, interficere conatus est; et fecisset, nisi ille
clam noctu ex praesidiis eius effugisset.

III. Interim conflata sunt illa bella, quae ad internici- 1
onem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque con-
currerunt ad Perdiccam opprimendum. quem etsi infirmum
videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur, tamen
amicum non deseruit neque salutis quam fidei fuit cupi-
dior. praefecerat hunc Perdiccas ei parti Asiae, quae inter 2
Taurum montem iacet atque Hellespontum, et illum unum
opposuerat Europaeis adversariis; ipse Aegyptum oppu-
gnatum adversus Ptolemaeum erat profectus. Eumenes 3
cum neque magnas copias neque firmas haberet, quod et

inexercitatae et non multo ante erant contractae, adventare
autem dicerentur Hellespontumque transisse Antipater et
Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cum cla-
ritate tum usu belli praestantes (Macedones vero milites
4 ea tum erant fama, qua nunc Romani feruntur; etenim
semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii poti-
rentur): Eumenes intelligebat, si copiae suae cognossent,
adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul
5 cum nuntio dilapsuras. itaque hoc eius fuit prudentissi-
mum, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera
6 audire non possent, et his persuaderet, se contra quosdam
barbaros proficisci. itaque tenuit hoc propositum et prius
in aciem exercitum eduxit proeliumque commisit, quam mi-
lites sui scirent, cum quibus arma conferrent. effecit etiam
illud locorum praeoccupatione, ut equitatu potius dimica-
ret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deteriore.

1 IV. Quorum acerrimo concursu cum magnam partem
diei esset oppugnatum, cadit Craterus dux et Neoptolemus,
qui secundum locum imperii tenebat. cum hoc concurrit
2 ipse Eumenes. qui cum inter se complexi in terram ex
equis decidissent, ut facile intelligi possent inimica mente
contendisse animoque magis etiam pugnasse quam cor-
pore, non prius distracti sunt, quam alterum anima relin-
queret. ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque
3 eo magis ex proelio excessit, sed acrius hostes institit. hic
equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis prae-
terea et maxime nobilibus captis, pedester exercitus, quod
in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non
posset, pacem ab eo petit. quam cum impetrasset, in fide
non mansit et se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit.
4 Eumenes Craterum ex acie semivivum elatum recreare
studuit; cum id non posset, pro hominis dignitate proque
pristina amicitia (namque illo usus erat, Alexandro vivo,
familiariter) amplo funere extulit ossaque in Macedoniam
uxori eius ac liberis remisit.

1 V. Haec dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas
apud Nilum flumen interficitur a Seleuco et Antigono,
rerumque summa ad Antipatrum defertur. hic, qui dese-
ruerant, exercitu suffragium ferente capitis absentes dam-
nantur, in his Eumenes. hac ille perculsus plaga non

succubuit neque eo secius bellum administravit. sed exiles res animi magnitudinem etsi non frangebant, tamen minue- 2
bant. hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur, neque umquam ad manum accedere licebat nisi his locis, quibus pauci multis possent resistere. sed extremo tempore cum 3
consilio capi non posset, multitudine circumitus est. hinc tamen multis suis amissis se expedivit et in castellum Phrygiae, quod Nora appellatur, confugit. in quo cum 4
circumsederetur et vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi, callidum fuit eius inventum, quemadmodum stans iumentum concalefieri exercerique posset, quo libentius et cibo uteretur et a corporis motu non removeretur. substringebat 5
caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere; deinde post verberibus cogebat exsultare et calces remittere. qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. quo factum est, quod 6
omnibus mirabile est visum, ut aeque iumenta nitida ex castello educeret, cum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. in hac 7
conclusione, quotiescumque voluit, apparatum et munitiones Antigoni alias incendit, alias disiecit. tenuit autem se uno loco, quamdiu hiems fuit, quod castra sub dio habere non poterat. ver appropinquabat: simulata deditione, dum de conditionibus tractat, praefectis Antigoni imposuit seque ac suos omnes extraxit incolumes.

VI. Ad hunc Olympias, mater quae fuerat Alexandri, 1
cum litteras et nuntios misisset in Asiam consultum, utrum repetitum Macedoniam veniret (nam tum in Epiro habitabat) et eas res occuparet, huic ille primum suasit, ne se 2
moveret et exspectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur; sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, oblivisceretur omnium iniuriarum et in neminem acerbiore uteretur imperio. horum illa nihil fecit. nam et 3
in Macedoniam profecta est et ibi crudelissime se gessit. petit autem ab Eumene absente, ne pateretur Philippi domus ac familiae inimicissimos stirpem quoque interimere ferretque opem liberis Alexandri. quam veniam si 4
daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio

adduceret. id quo facilius faceret, se omnibus praefectis,
qui in officio manebant, misisse litteras, ut ei parerent
5 eiusque consiliis uterentur. his rebus Eumenes permotus
satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis
referentem gratiam quam ingratum vivere.

1 VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigo-
num comparavit. quod una erant Macedones complures
nobiles, in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Ale-
xandri, tum autem obtinebat Persidem, et Antigenes,
cuius sub imperio phalanx erat Macedonum, invidiam
verens, quam tamen effugere non potuit, si potius ipse
alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum,
2 quorum ibi erat multitudo: in principiis Alexandri nomine
tabernaculum statuit in eoque sellam auream cum sceptro
ac diademate iussit poni eoque omnes quotidie convenire,
ut ibi de summis rebus consilia caperentur, credens, mi-
nore se invidia fore, si specie imperii nominisque simula-
3 tione Alexandri bellum videretur administrare. quod et
fecit. nam cum non ad Eumenis principia, sed ad regia
conveniretur atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo
latebat, cum tamen per eum unum gererentur omnia.

1 VIII. Hic in Paraetacis cum Antigono conflixit, non
acie instructa, sed in itinere, eumque male acceptum in
Mediam hiematum coëgit redire. ipse in finitima regione
Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed ut
2 militum cogebat voluntas. namque illa phalanx Alexandri
Magni, quae Asiam peragrarat deviceratque Persas, inve-
terata cum gloria tum etiam licentia, non parere se duci-
bus, sed imperare postulabat, ut nunc veterani faciunt
nostri. itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt,
sua intemperantia nimiaque licentia ut omnia perdant, ne-
que minus eos, cum quibus steterint, quam adversus quos
3 fecerint. quod si quis illorum veteranorum legat facta,
paria horum cognoscat neque rem ullam nisi tempus in-
teresse iudicet. sed ad illos revertar. hiberna sumpserant
non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam, longeque
4 inter se discesserant. hoc Antigonus cum comperisset in-
telligeretque se parem non esse paratis adversariis, statuit
aliquid sibi consilii novi esse capiendum. duae erant viae,
qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adversariorum hiber-

nacula posset perveniri. quarum brevior per loca deserta, 5
quae nemo incolebat propter aquae inopiam, ceterum die-
rum erat fere decem; illa autem, qua omnes commeabant,
altero tanto longiorem habebat anfractum, sed erat copiosa
omniumque rerum abundans. hac si proficisceretur, intel- 6
ligebat prius adversarios rescituros de suo adventu, quam
ipse tertiam partem confecisset itineris; sin per loca sola
contenderet, sperabat se imprudentem hostem oppressu-
rum. ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos 7
utres atque etiam culleos comparari, post haec pabulum,
praeterea cibaria cocta dierum decem, ut quam minime
fieret ignis in castris. [item] iter, quod habebat, omnes
celat. sic paratus, qua constituerat, proficiscitur.

IX. Dimidium fere spatium confecerat, cum ex fumo 1
castrorum eius suspicio allata est ad Eumenem, hostem
appropinquare. conveniunt duces; quaerere, quid opus sit
facto. intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum
contrahi non posse, quam Antigonus affuturus videbatur.
hic omnibus titubantibus et de rebus summis desperanti- 2
bus Eumenes ait, si celeritatem velint adhibere et impe-
rata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum.
nam quod diebus quinque hostis transisse posset, se effe-
cturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur:
quare circumirent, suas quisque contraheret copias. ad 3
Antigoni autem refrenandum impetum tale capit consilium.
certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant
itineri adversariorum, hisque praecipit, ut prima nocte,
quam latissime possint, ignes faciant quam maximos at-
que hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos red- 4
dant et assimulata castrorum consuetudine suspicionem
iniiciant hostibus, his locis esse castra ac de eorum ad-
ventu esse praenuntiatum; idemque postera nocte faciant.
quibus imperatum erat, diligenter praeceptum curant. An- 5
tigonus tenebris obortis ignes conspicatur; credit, de suo
adventu esse auditum et adversarios illuc suas contraxisse
copias. mutat consilium et, quoniam imprudentem adoriri 6
non posset, flectit iter suum et illum anfractum longiorem
copiosae viae capit ibique diem unum opperitur ad lassi-
tudinem sedandam militum ac reficienda iumenta, quo in-
tegriore exercitu decerneret.

1 X. Hic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio
celeritatemque impedivit eius, neque tamen multum pro-
2 fecit. nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque
Macedonum veteranorum, cum superior proelio discessisset,
Antigono est deditus, cum exercitus ei ter ante separatis
temporibus iurasset, se eum defensurum neque umquam
deserturum. sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrecta-
tio, ut fidem amittere mallent quam eum non perdere.
3 atque hunc Antigonus, cum ei fuisset infestissimus, con-
servasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus
adiuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere
iam apparebat omnibus. imminebant enim Seleucus, Ly-
simachus, Ptolemaeus, opibus iam valentes, cum quibus
4 ei de summis rebus erat dimicandum. sed non passi sunt
hi, qui circa erant, quod videbant Eumene recepto omnes
prae illo parvi futuros. ipse autem Antigonus adeo erat
incensus, ut nisi magna spe maximarum rerum leniri non
posset.

1 XI. Itaque cum eum in custodiam dedisset, et prae-
fectus custodum quaesisset, quemadmodum servari vellet,
„Ut acerrimum," inquit, „leonem aut ferocissimum elephan-
tum." nondum enim statuerat, conservaret eum necne.
2 veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum,
et qui propter odium fructum oculis ex eius casu capere
vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui conso-
larique cuperent; multi etiam, qui eius formam cogno-
scere studebant, qualis esset, quem tam diu tamque valde
timuissent, cuius in pernicie positam spem habuissent
3 victoriae. at Eumenes, cum diutius in vinclis esset, ait
Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae,
se mirari, quare iam tertium diem sic teneretur: non enim
hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic deuteretur victo;
4 quin aut interfici aut missum fieri iuberet. hic cum fero-
cius Onomarcho loqui videretur, „Quid tu?" inquit, „animo
si isto eras, cur non in proelio cecidisti potius, quam in
5 potestatem inimici venires?" huic Eumenes: „Utinam qui-
dem istud evenisset! sed eo non accidit, quod numquam
cum fortiore sum congressus. non enim cum quoquam
arma contuli, quin is mihi succubuerit; non enim virtute
hostium, sed amicorum perfidia decidi." .. neque id falsum:

nam et dignitate fuit honesta et viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore quam figura venusta.

XII. De hoc Antigonus cum solus constituere non au- 1
deret, ad consilium retulit. hic cum omnes primo perturbati
admirarentur, non iam de eo sumptum esse supplicium, a
quo tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad despera-
tionem forent adducti, quique maximos duces interfecisset, 2
denique in quo uno esset tantum, ut, quoad ille viveret,
ipsi securi esse non possent, interfecto nihil habituri ne-
gotii essent, postremo, si illi redderet salutem, quaerebant,
quibus amicis esset usurus: sese enim cum Eumene apud
eum non futuros. hic cognita consilii voluntate tamen us- 3
que ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit.
tum autem, cum iam vereretur, ne qua seditio exercitus ori-
retur, vetuit quemquam ad eum admitti, et quotidianum
victum removeri iussit. nam negabat se ei vim allaturum,
qui aliquando fuisset amicus. hic tamen non amplius quam 4
triduum fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente
Antigono iugulatus est a custodibus.

XIII. Sic Eumenes annorum quinque et quadraginta, 1
cum ab anno vicesimo, uti supra ostendimus, septem an-
nos Philippo apparuisset, tredecim apud Alexandrum eun-
dem locum obtinuisset, in his unum equitum alae prae-
fuisset, post autem Alexandri Magni mortem imperator
exercitus duxisset summosque duces partim repulisset par-
tim interfecisset, captus non Antigoni virtute, sed Mace-
donum periurio, talem habuit exitum vitae. in quo quanta 2
omnium fuerit opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum
reges sunt appellati, ex hoc facillime potest iudicari, quod
nemo Eumene vivo rex appellatus est, sed praefectus; iidem 3
post huius occasum statim regium ornatum nomenque sum-
pserunt, neque, quod initio praedicarant, se Alexandri li-
beris regnum servare, praestare voluerunt, et uno propu-
gnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. huius sceleris
principes fuerunt Antigonus, Ptolemaeus, Seleucus, Lysi-
machus, Cassandrus. Antigonus autem Eumenem mor- 4
tuum propinquis eius sepeliendum tradidit. hi militari
honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt
ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem
liberosque eius deportanda curarunt.

XIX. PHOCION.

1 I. Phocion Atheniensis etsi saepe exercitibus praefuit
summosque magistratus cepit, tamen multo eius notior in-
tegritas vitae quam rei militaris labor. itaque huius me-
moria est nulla, illius autem magna fama, ex quo cogno-
2 mine Bonus est appellatus. fuit enim perpetuo pauper,
cum divitissimus esse posset propter frequentes delatos
honores potestatesque summas, quae ei a populo dabantur.
3 hic cum a rege Philippo munera magnae pecuniae repu-
diaret, legatique hortarentur accipere simulque admone-
rent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospi-
ceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam
4 paternam tueri gloriam, his ille „Si mei similes erunt,
idem hic,“ inquit, „agellus illos alet, qui me ad hanc digni-
tatem perduxit; sin dissimiles sunt futuri, nolo meis im-
pensis illorum ali augerique luxuriam.“

1 II. Idem cum prope ad annum octogesimum prospera
pervenisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium
2 pervenit suorum civium, primo, quod cum Demade de
urbe tradenda Antipatro consenserat eiusque consilio
Demosthenes cum ceteris, qui bene de re publica me-
riti existimabantur, populi scito in exilium erant expulsi.
neque in eo solum offenderat, quod patriae male consu-
luerat, sed etiam, quod amicitiae fidem non praestiterat.
3 namque auctus adiutusque a Demosthene eum, quem te-
nebat, ascenderat gradum, cum adversus Charetem eum
subornaret; ab eodem in iudiciis, cum capitis caussam
diceret, defensus aliquoties liberatus discesserat. hunc non
4 solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit. con-
cidit autem maxime uno crimine, quod, cum apud eum
summum esset imperium populi, et Nicanorem, Cassandri
praefectum, insidiari Piraeo Atheniensium a Dercylo mo-
neretur, idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus
civitas privaretur, huic audiente populo Phocion negavit
esse periculum seque eius rei obsidem fore pollicitus est.
5 neque ita multo post Nicanor Piraeo est potitus. ad quem
recuperandum cum populus armatus concurrisset, ille non
modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem
praeesse voluit. sine quo Athenae omnino esse non possunt.

III. Erant eo tempore Athenis duae factiones, quarum 1
una populi caussam agebat, altera optimatium. in hac erat
Phocion et Demetrius Phalereus. harum utraque Macedo-
num patrociniis utebatur: nam populares Polysperchonti
favebant, optimates cum Cassandro sentiebant. interim a 2
Polysperchonte Cassandrus Macedonia pulsus est. quo
facto populus superior factus statim duces adversariae fa-
ctionis capitis damnatos patria propulit, in his Phocionem
et Demetrium Phalereum, deque ea re legatos ad Poly-
sperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta con-
firmaret. huc eodem profectus est Phocion. quo ut venit, 3
caussam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem
apud Polysperchontem iussus est dicere: namque is tum
regis rebus praeerat. hic ab Agnone accusatus, quod Pi- 4
raeum Nicanori prodidisset, ex consilii sententia in custo-
diam coniectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus
fieret iudicium.

IV. Huc perventum est, cum propter aetatem pedibus 1
iam non valeret vehiculoque portaretur. magni concursus
sunt facti, cum alii, reminiscentes veteris famae, aetatis
misererentur, plurimi vero ira exacuerentur propter pro-
ditionis suspicionem Piraei, maximeque quod adversus
populi commoda in senectute steterat. qua de re ne pero- 2
randi quidem ei data est facultas et dicendi caussam. inde
iudicio legitimis quibusdam confectis damnatus, traditus
est undecimviris, quibus ad supplicium more Athenien-
sium publice damnati tradi solent. hic cum ad mortem 3
duceretur, obvius ei fuit Euphiletus, quo familiariter fu-
erat usus. is cum lacrimans dixisset: „O quam indigna per-
peteris, Phocion!“ huic ille „At non inopinata“ inquit. hunc
enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses. in 4
hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum
liber sepelire. itaque a servis sepultus est.

XX. TIMOLEON.

I. Timoleon Corinthius. sine dubio magnus omnium 1
iudicio hic vir exstitit. namque huic uni contigit, quod
nescio an ulli, ut et patriam, in qua erat natus, oppres-
sam a tyranno liberaret, et a Syracusis, quibus auxilio

erat missus, iam inveteratam servitutem depelleret totam-
que Siciliam, multos annos bello vexatam a barbarisque
2 oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. sed in
his rebus non simplici fortuna conflictatus est et, id quod
difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam quam
3 adversam fortunam. nam cum frater eius Timophanes,
dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites merce-
narios occupasset particepsque regni posset esse, tantum
afuit a societate sceleris, ut antetulerit civium suorum li-
bertatem fratris saluti et parere legibus quam imperare
4 patriae satius duxerit. hac mente per haruspicem com-
munemque affinem, cui soror ex eisdem parentibus nata
nupta erat, fratrem tyrannum interficiundum curavit. ipse
non modo manus non attulit, sed ne aspicere quidem fra-
ternum sanguinem voluit. nam dum res conficeretur, pro-
cul in praesidio fuit, ne quis satelles posset succurrere.
5 hoc praeclarissimum eius factum non pari modo probatum
est ab omnibus. nonnulli enim laesam ab eo pietatem pu-
tabant et invidia laudem virtutis obterebant. mater vero
post id factum neque domum ad se filium admisit neque
aspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans com-
6 pellaret. quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnum-
quam vitae finem facere voluerit atque ex ingratorum ho-
minum conspectu morte decedere.

1 II. Interim Dione Syracusis interfecto Dionysius rur-
sus Syracusarum potitus est; cuius adversarii opem a
Corinthiis petierunt ducemque, quo in bello uterentur, po-
stularunt. huc Timoleon missus incredibili felicitate Dio-
2 nysium tota Sicilia depulit. cum interficere posset, noluit,
tutoque ut Corinthum perveniret, effecit, quod utrorumque
Dionysiorum opibus Corinthii saepe adiuti fuerant, cuius
benignitatis memoriam volebat exstare, eamque praeclaram
victoriam ducebat, in qua plus esset clementiae quam
crudelitatis; postremo, ut non solum auribus acciperetur,
sed etiam oculis cerneretur, quem et ex quanto regno ad
3 quam fortunam detulisset. post Dionysii decessum cum
Hiceta bellavit, qui adversatus erat Dionysio, quem non
odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate indicio fuit, quod
4 ipse expulso Dionysio imperium dimittere noluit. hoc su-
perato Timoleon maximas copias Carthaginiensium apud

Crinisum flumen fugavit ac satis habere coëgit, si liceret
Africam obtinere, qui iam complures annos possessionem
Siciliae tenebant. cepit etiam Mamercum, Italicum ducem,
hominem bellicosum et potentem, qui tyrannos adiutum in
Siciliam venerat.

III. Quibus rebus confectis cum propter diuturnitatem 1
belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquisivit, quos potuit, primum Siculos; dein Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio Syracusae erant
conditae. civibus veteribus sua restituit, novis bello vacue- 2
factas possessiones divisit; urbium moenia disiecta fanaque deserta refecit; civitatibus leges libertatemque reddidit; ex maximo bello tantum otium totae insulae conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant, videretur. arcem Syracusis, quam munierat Diony- 3
sius ad urbem obsidendam, a fundamentis disiecit, cetera tyrannidis propugnacula demolitus est deditque operam,
ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. cum 4
tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem amorem haberet omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtinere, maluit se diligi quam metui. itaque cum primum potuit, imperium deposuit ac privatus
Syracusis, quod reliquum vitae fuit, vixit. neque vero id 5
imperite fecit. nam quod ceteri reges imperio potuerunt, hic benevolentia tenuit. nullus honos huic defuit, neque postea res ulla Syracusis gesta est publice, de qua prius
sit decretum quam Timoleontis sententia cognita. nullius 6
umquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est. neque id magis benevolentia factum est quam prudentia.

IV. Hic cum aetate iam provectus esset, sine ullo 1
morbo lumina oculorum amisit. quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit.
veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi ha- 2
beretur, propter valetudinem vectus iumentis iunctis atque ita de vehiculo, quae videbantur, dicebat. neque hoc illi quisquam tribuebat superbiae: nihil enim umquam neque
insolens neque gloriosum ex ore eius exiit. qui quidem, 3
cum suas laudes audiret praedicari, numquam aliud dixit

quam se in ea re maxime diis agere gratias atque habere,
quod, cum Siciliam recreare constituissent, tum se potis-
4 simum ducem esse voluissent. nihil enim rerum huma-
narum sine deorum numine geri putabat. itaque suae
domi sacellum *Αὐτοματίας* constituerat idque sanctissime
colebat.

1 V. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles
accesserant casus. nam proelia maxima natali suo die fecit
omnia, quo factum est, ut eius diem natalem festum ha-
2 beret universa Sicilia. huic quidam Laphystius, homo
petulans et ingratus, vadimonium cum vellet imponere,
quod cum illo se lege agere diceret, et complures concur-
rissent, qui procacitatem hominis manibus coërcere cona-
rentur, Timoleon oravit omnes, ne id facerent. namque
id ut Laphystio et cuivis liceret, se maximos labores sum-
maque adiisse pericula. hanc enim speciem libertatis esse,
si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret.
3 idem, cum quidam Laphystii similis, nomine Demaenetus,
in contione populi de rebus gestis eius detrahere coepis-
set ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit, nunc de-
mum se voti esse damnatum: namque hoc a diis immor-
talibus semper precatum, ut talem libertatem restitueret
Syracusanis, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune
4 dicere. hic cum diem supremum obisset, publice a Syra-
cusanis im gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, tota
celebrante Sicilia sepultus est.

XXI. DE REGIBUS.

1 I. Hi fere fuerunt Graecae gentis duces, qui memoria
digni videantur, praeter reges. namque eos attingere no-
luimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae.
2 neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedaemonius
autem Agesilaus nomine, non potestate fuit rex, sicut ce-
teri Spartani. ex his vero, qui dominatum imperio tenu-
erunt, excellentissimi fuerunt, ut nos iudicamus, Persarum
Cyrus et Darius, Hystaspi filius, quorum uterque privatus
virtute regnum est adeptus. prior horum apud Massagetas
in proelio cecidit; Darius senectute diem obiit supremum.
3 tres sunt praeterea eiusdem generis, Xerxes et duo Arta-

xerxes, Macrochir [quoque] et Mnemon. Xerxi maxime
est illustre, quod maximis post hominum memoriam exer-
citibus terra marique bellum intulit Graeciae. at Macrochir 4
praecipuam habet laudem amplissimae pulcherrimaeque cor-
poris formae, quam incredibili ornavit virtute belli: nam-
que illo Perses nemo manu fuit fortior. Mnemon autem
iustitiae fama floruit. nam cum matris suae scelere ami-
sisset uxorem, tantum indulsit dolori, ut eum pietas vin-
ceret. ex his duo eodem nomine morbo naturae debitum 5
reddiderunt; tertius ab Artabano praefecto ferro inter-
emptus est.

II. Ex Macedonum autem gente duo multo ceteros 1
antecesserunt rerum gestarum gloria, Philippus, Amyntae
filius, et Alexander Magnus. horum alter Babylone morbo
consumptus est; Philippus Aegiis a Pausania, cum spe-
ctatum ludos iret, iuxta theatrum occisus est. unus Epi- 2
rotes, Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. is cum
Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus
interiit. unus item Siculus, Dionysius prior. nam et manu
fortis et belli peritus fuit, et, id quod in tyranno non facile
reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus,
nullius denique rei cupidus nisi singularis perpetuique
imperii ob eamque rem crudelis. nam dum id studuit mu-
nire, nullius pepercit vitae, quem eius insidiatorem putaret.
hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit 3
felicitate; maior enim annos sexaginta natus decessit flo-
rente regno, neque in tam multis annis cuiusquam ex sua
stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procre-
asset multique ei nati essent nepotes.

III. Fuerunt praeterea magni reges ex amicis Alexan- 1
dri Magni, qui post obitum eius imperia ceperunt, in his
Antigonus et huius filius Demetrius, Lysimachus, Seleu-
cus, Ptolemaeus. ex his Antigonus in proelio, cum adver- 2
sus Seleucum et Lysimachum dimicaret, occisus est. pari
leto affectus est Lysimachus ab Seleuco. namque socie-
tate dissoluta bellum inter se gesserunt. at Demetrius, 3
cum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset neque
eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus
bello in custodia socer generi periit a morbo. neque ita 4
multo post Seleucus a Ptolemaeo Cerauno dolo interfectus

est, quem ille a patre expulsum Alexandrea, alienarum opum
indigentem, receperat. ipse autem Ptolemaeus, cum vivus
filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur.
5 De quibus quoniam satis dictum putamus, non in-
commodum videtur non praeterire Hamilcarem et Han-
nibalem, quos et animi magnitudine et calliditate omnes
in Africa natos praestitisse constat.

XXII. HAMILCAR.

1 I. Hamilcar, Hannibalis filius, cognomine Barca, Car-
thaginiensis, primo Poenico bello, sed temporibus extre-
mis, admodum adolescentulus in Sicilia praeesse coepit
2 exercitui. cum ante eius adventum et mari et terra male
res gererentur Carthaginiensium, ipse, ubi affuit, num-
quam hosti cessit neque locum nocendi dedit saepeque e
contrario occasione data lacessivit semperque superior
discessit. quo facto cum paene omnia in Sicilia Poeni
amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco
3 gestum non videretur. interim Carthaginienses classe apud
insulas Aegates a C. Lutatio, consule Romanorum, supe-
rati statuerunt belli facere finem eamque rem arbitrio
4 permiserunt Hamilcaris. ille etsi flagrabat bellandi cupi-
ditate, tamen paci serviundum putavit, quod patriam ex-
haustam sumptibus diutius calamitates belli ferre non posse
intelligebat, sed ita ut statim mente agitaret, si paulum
modo res essent refectae, bellum renovare Romanosque
armis persequi, donicum aut virtute vicissent aut victi
5 manus dedissent. hoc consilio pacem conciliavit; in quo
tanta fuit ferocia, cum Catulus negaret bellum composi-
turum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis
relictis Sicilia decederent, ut succumbente patria ipse pe-
riturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum
6 rediret. non enim suae esse virtutis, arma a patria accepta
adversus hostes adversariis tradere. huius pertinaciae ces-
sit [Catulus].

1 II. At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter ac spe-
rarat rem publicam se habentem cognovit. namque diu-
turnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum,
ut numquam pari periculo fuerit Carthago, nisi cum deleta

est. primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fue- 2
rant, desciverunt, quorum numerus erat viginti milium.
hi totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppu-
gnarunt. quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut etiam 3
auxilia ab Romanis petierint; eaque impetrarunt. sed ex-
tremo, cum prope iam ad desperationem pervenissent,
Hamilcarem imperatorem fecerunt. is non solum hostes 4
a muris Carthaginis removit, cum amplius centum milia
facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum
angustiis clausi plures fame quam ferro interirent. omnia
oppida abalienata, in his Uticam atque Hipponem, valen-
tissima totius Africae, restituit patriae. neque eo fuit con- 5
tentus, sed etiam fines imperii propagavit, tota Africa
tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur
multis annis fuisse.

III. Rebus his ex sententia peractis fidenti animo at- 1
que infesto Romanis, quo facilius caussam bellandi repe-
riret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam
mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem annorum
novem. erat praeterea cum eo adolescens illustris, formo- 2
sus, Hasdrubal, quem nonnulli diligi turpius, quam par
erat, ab Hamilcare loquebantur. non enim maledici tanto
viro deesse poterant. quo factum est, ut a praefecto mo-
rum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. huic ille filiam
suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non
poterat interdici socero genero. de hoc ideo mentionem 3
fecimus, quod Hamilcare occiso ille exercitui praefuit res-
que magnas gessit et princeps largitione vetustos pervertit
mores Carthaginiensium eiusdemque post mortem Hanni-
bal ab exercitu accepit imperium.

IV. At Hamilcar, posteaquam mare transiit in Hispa- 1
niamque venit, magnas res secunda gessit fortuna; maxi-
mas bellicosissimasque gentes subegit; equis, armis, viris,
pecunia totam locupletavit Africam. hic cum in Italiam 2
bellum inferre meditaretur, nono anno, postquam in Hispa-
niam venerat, in proelio pugnans adversus Vettones occi-
sus est. huius perpetuum odium erga Romanos maxime 3
concitasse videtur secundum bellum Poenicum. namque
Hannibal, filius eius, assiduis patris obtestationibus eo est
perductus, ut interire quam Romanos non experiri mallet.

XXIII. HANNIBAL.

1 I. Hannibal, Hamilcaris filius, Carthaginiensis. si verum
est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gen-
tes virtute superarit, non est infitiandum, Hannibalem
tanto praestitisse ceteros imperatores prudentia, quanto
populus Romanus antecedat fortitudine cunctas nationes.
2 nam quotiescumque cum eo congressus est in Italia, sem-
per discessit superior. quod nisi domi civium suorum in-
vidia debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse.
3 sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. hic au-
tem velut hereditate relictum odium paternum erga Roma-
nos sic conservavit, ut prius animam quam id deposuerit,
qui quidem, cum patria pulsus esset et alienarum opum
indigeret, numquam destiterit animo bellare cum Romanis.

1 II. Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem
reddidit Romanis, omnium his temporibus potentissimus
rex Antiochus fuit. hunc tanta cupiditate incendit bellandi,
ut usque a rubro mari arma conatus sit inferre Italiae.
2 ad quem cum legati venissent Romani, qui de eius volun-
tate explorarent darentque operam consiliis clandestinis,
ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tamquam
ab ipsis corruptum alia atque antea sentire, neque id fru-
stra fecissent, idque Hannibal comperisset seque ab inte-
rioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit ad
regem, eique cum multa de fide sua et odio in Romanos
3 commemorasset, hoc adiunxit: „Pater meus," inquit, „Ha-
milcar puerulo me, utpote non amplius novem annos
nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine Iovi
4 optimo maximo hostias immolavit. quae divina res dum
conficiebatur, quaesivit a me, vellemne secum in castra
proficisci. id cum libenter accepissem atque ab eo petere
coepissem, ne dubitaret ducere, tum ille ‚Faciam, inquit,
si mihi fidem, quam postulo, dederis.' simul me ad aram
adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque ceteris
remotis tenentem iurare iussit, numquam me in amicitia
5 cum Romanis fore. id ego insiurandum patri datum usque
ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse
debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus.

quare si quid amice de Romanis cogitabis, non impru- 6
denter feceris, si me celaris; cum quidem bellum parabis,
te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris."

III. Hac igitur, qua diximus, aetate cum patre in Hi- 1
spaniam profectus est, cuius post obitum Hasdrubale im-
peratore suffecto equitatui omni praefuit. hoc quoque in-
terfecto exercitus summam imperii ad eum detulit. id
Carthaginem delatum publice comprobatum est. sic Han- 2
nibal, minor quinque et viginti annis natus imperator
factus, proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello
subegit; Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit;
tres exercitus maximos comparavit. ex his unum in Afri- 3
cam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania
reliquit, tertium in Italiam secum duxit. saltum Pyre-
naeum transiit. quacumque iter fecit, cum omnibus incolis
conflixit; neminem nisi victum dimisit. ad Alpes postea- 4
quam venit, quae Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo
umquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium
transierat (quo facto is hodie saltus Graius appellatur),
Alpicos conantes prohibere transitu concidit, loca patefe-
cit, itinera muniit, effecit ut ea elephantus ornatus ire
posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere.
hac copias traduxit in Italiamque pervenit.

IV. Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Sci- 1
pione consule eumque pepulerat. cum hoc eodem Clastidii
apud Padum decernit sauciumque inde ac fugatum dimittit.
tertio idem Scipio cum collega Tiberio Longo apud Tre- 2
biam adversus eum venit. cum his manum conseruit,
utrosque profligavit. inde per Ligures Apenninum transiit,
petens Etruriam. hoc itinere adeo gravi morbo afficitur 3
oculorum, ut postea numquam dextro aeque bene usus sit.
qua valetudine cum etiamnunc premeretur lecticaque fer-
retur, C. Flaminium consulem apud Trasimenum cum
exercitu insidiis circumventum occidit, neque multo post
C. Centenium praetorem cum delecta manu saltus occu-
pantem. hinc in Apuliam pervenit. ibi obviam ei venerunt 4
duo consules, C. Terentius et L. Aemilius. utriusque
exercitus uno proelio fugavit, Paulum consulem occidit
et aliquot praeterea consulares, in his Servilium Geminum,
qui superiore anno fuerat consul.

1 V. Hac pugna pugnata Romam profectus est, nullo
resistente. in propinquis urbis montibus moratus est. cum
aliquot ibi dies castra habuisset et reverteretur Capuam,
Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno
2 ei se obiecit. hic clausus locorum angustiis noctu sine
ullo detrimento exercitus se expedivit; Fabio, callidissimo
imperatori, verba dedit. namque obducta nocte sarmenta
in cornibus iuvencorum deligata incendit eiusque generis
multitudinem magnam dispalatam immisit. quo repentino
obiecto viso tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum,
3 ut egredi extra vallum nemo sit ausus. hanc post rem
gestam non ita multis diebus M. Minucium Rufum, magi-
strum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo produ-
ctum in proelium fugavit. Tiberium Sempronium Grac-
chum, iterum consulem, in Lucanis absens in insidias
inductum sustulit. M. Claudium Marcellum, quinquies
4 consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. longum
est enumerare proelia. quare hoc unum satis erit dictum,
ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit: quamdiu in Ita-
lia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post
Cannensem pugnam in campo castra posuit.

1 VI. Hinc invictus patriam defensum revocatus bellum
gessit adversus P. Scipionem, quem ipse primo apud
Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam
2 fugarat. cum hoc exhaustis iam patriae facultatibus cu-
pivit impraesentiarum bellum componere, quo valentior
postea congrederetur. in colloquium convenit; conditio-
3 nes non convenerunt. post id factum paucis diebus apud
Zamam cum eodem conflixit; pulsus, incredibile dictu,
biduo et duabus noctibus Hadrumetum pervenit, quod
4 abest ab Zama circiter milia passus trecenta. in hac fuga
Numidae, qui simul cum eo ex acie excesserant, insidiati
sunt ei; quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit.
Hadrumeti reliquos e fuga collegit; novis delectibus pau-
cis diebus multos contraxit.

1 VII. Cum in apparando acerrime esset occupatus,
Carthaginienses bellum cum Romanis composuerunt. ille
nihilo secius exercitui postea praefuit resque in Africa
gessit itemque Mago frater eius usque ad P. Sulpicium,
2 C. Aurelium consules. his enim magistratibus legati Car-

thaginienses Romam venerunt, qui senatui populoque Ro-
mano gratias agerent, quod cum his pacem fecissent, ob
eamque rem corona aurea eos donarent simulque peterent,
ut obsides eorum Fregellis essent captivique redderentur.
his ex senatus consulto responsum est: munus eorum 3
gratum acceptumque esse; obsides, quo loco rogarent, fu-
turos; captivos non remissuros, quod Hannibalem, cuius
opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Ro-
mano, etiamnunc cum imperio apud exercitum haberent,
itemque fratrem eius Magonem. hoc responso Carthagi- 4
nienses cognito Hannibalem domum et Magonem revoca-
runt. huc ut rediit, praetor factus est, postquam rex fue-
rat, anno secundo et vicesimo. ut enim Romae consules,
sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. in 5
eo magistratu pari diligentia se Hannibal praebuit ac fu-
erat in bello. namque effecit, ex novis vectigalibus non
solum ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere pende-
retur, sed etiam superesset, quae in aerario reponeretur.
deinde anno post praeturam, Marco Claudio, Lucio Furio 6
consulibus, Roma legati Carthaginem venerunt. hos Han-
nibal ratus sui exposcendi gratia missos, priusquam his
senatus daretur, navem ascendit clam atque in Syriam ad
Antiochum profugit. hac re palam facta Poeni naves duas, 7
quae eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt,
bona eius publicarunt, domum a fundamentis disiecerunt,
ipsum exulem iudicarunt.

VIII. At Hannibal anno tertio, postquam domo pro- 1
fugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio consulibus, cum quin-
que navibus Africam accessit in finibus Cyrenaeorum, si
forte Carthaginienses ad bellum Antiochi spe fiduciaque
possent induci, cui iam persuaserat, ut cum exercitibus in
Italiam proficisceretur. huc Magonem fratrem excivit.
id ubi Poeni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem, 2
absentem poena affecerunt. illi desperatis rebus cum sol-
vissent naves ac vela ventis dedissent, Hannibal ad An-
tiochum pervenit. de Magonis interitu duplex memoria
prodita est: namque alii naufragio, alii a servis ipsius in-
terfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem, 3
si tam in agendo bello consiliis eius parere voluisset, quam
in suscipiendo instituerat, propius Tiberi quam Thermo-

pylis de summa imperii dimicasset. quem etsi multa stulte
4 conari videbat, tamen nulla deseruit in re. praefuit paucis
navibus, quas ex Syria iussus erat in Asiam ducere, his-
que adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari con-
flixit. quo cum multitudine adversariorum sui superaren-
tur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

1 IX. Antiocho fugato verens, ne dederetur, quod sine
dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad
Gortynios venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret.
2 vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore pe-
riculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretensium.
magnam enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat
3 exisse famam. itaque capit tale consilium. amphoras com-
plures complet plumbo; summas operit auro et argento.
has praesentibus principibus deponit in templo Dianae, si-
mulans se suas fortunas illorum fidei credere. his in erro-
rem inductis statuas aeneas, quas secum portabat, omnes
sua pecunia complet easque in propatulo domi abiicit.
4 Gortynii templum magna cura custodiunt non tam a ce-
teris quam ab Hannibale, ne ille inscientibus his tolleret
secumque duceret.

1 X. Sic conservatis suis rebus Poenus illusis Creten-
sibus omnibus ad Prusiam in Pontum pervenit, apud
quem eodem animo fuit erga Italiam, neque aliud quid-
quam egit quam regem armavit et exercuit adversus Ro-
2 manos. quem cum videret domesticis rebus minus esse
robustum, conciliabat ceteros reges, adiungebat bellicosas
nationes. dissidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes,
Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur et
mari et terra; quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi.
3 sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum
societatem; quem si removisset, faciliora sibi cetera fore
arbitrabatur. ad hunc interficiendum talem iniit rationem.
4 classe paucis diebus erant decreturi. superabatur navium
multitudine; dolo erat pugnandum, cum par non esset
armis. imperavit quam plurimas venenatas serpentes vi-
5 vas colligi easque in vasa fictilia coniici. harum cum effe-
cisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat
navale proelium, classiarios convocat hisque praecipit, om-
nes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a ceteris

tantum satis habeant se defendere. id illos facile serpentium multitudine consecuturos. rex autem in qua 6
nave veheretur, ut scirent, se facturum; quem si aut cepissent aut interfecissent, magno his pollicetur praemio fore.

XI. Tali cohortatione militum facta classis ab utrisque 1
in proelium deducitur. quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit. qui ubi ad naves adversariorum pervenit 2
epistolamque ostendens se regem professus est quaerere, statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat, quin aliquid de pace esset scriptum. tabellarius ducis nave declarata suis eodem, unde erat egressus, se recepit. at 3
Eumenes soluta epistola nihil in ea repperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. cuius etsi caussam mirabatur, neque reperiebatur, tamen proelium statim committere non dubitavit. horum in concursu Bithynii Hannibalis 4
praecepto universi navem Eumenis adoriuntur. quorum vim rex cum sustinere non posset, fuga salutem petit, quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo litore erant collocata. reliquae 5
Pergamenae naves cum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, coniici coepta sunt. quae iacta initio risum pugnantibus concitarunt, neque, quare id fieret, poterat intelligi. postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, 6
nova re perterriti, cum quid potissimum vitarent non viderent, puppes verterunt seque ad sua castra nautica retulerunt. sic Hannibal consilio arma Pergamenorum supe- 7
ravit, neque tum solum, sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

XII. Quae dum in Asia geruntur, accidit casu, ut 1
legati Prusiae Romae apud L. Quintium Flamininum consularem coenarent atque ibi de Hannibale mentione facta ex his unus diceret, eum in Prusiae regno esse. id postero 2
die Flamininus senatui detulit. patres conscripti, qui Hannibale vivo numquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flamininum, qui ab

rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet sibi-
3 que dederet. his Prusia negare ausus non est; illud
recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus ius
hospitii esset; ipsi, si possent, comprehenderent; locum,
ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se
tenebat in castello, quod ei a rege datum erat muneri, id-
que sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitus
4 haberet, scilicet verens, ne usu veniret, quod accidit. huc
cum legati Romanorum venissent ac multitudine domum
eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibali
dixit, plures praeter consuetudinem armatos apparere. qui
imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret ac pro-
pere sibi nuntiaret, num eodem modo undique obsideretur.
5 puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset omnesque exi-
tus occupatos ostendisset, sensit, id non fortuito factum,
sed se peti neque sibi diutius vitam esse retinendam.
quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum
virtutum venenum, quod semper secum habere consueve-
rat, sumpsit.

1 XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus
laboribus, anno acquievit septuagesimo. quibus consulibus
interierit, non convenit. namque Atticus M. Claudio Mar-
cello, Q. Fabio Labeone consulibus mortuum in annali suo
scriptum reliquit, at Polybius L. Aemilio Paullo, Cn. Bae-
bio Tamphilo, Sulpicius autem Blitho P. Cornelio Ce-
2 thego, M. Baebio Tamphilo. atque hic tantus vir tantis-
que bellis districtus nonnihil temporis tribuit litteris. nam-
que aliquot eius libri sunt, Graeco sermone confecti, in
his ad Rhodios de Cn. Manlii Volsonis in Asia rebus ge-
3 stis. huius belli gesta multi memoriae prodiderunt, sed
ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixe-
runt, quamdiu fortuna passa est, Silenus et Sosilus Lace-
daemonius. atque hoc Sosilo Hannibal litterarum Graeca-
4 rum usus est doctore.

Sed nos tempus est huius libri facere finem et Roma-
norum explicare imperatores, quo facilius collatis utro-
rumque factis, qui viri praeferendi sint, possit iudicari.

EX LIBRO CORNELII NEPOTIS DE LATINIS HISTORICIS.

XXIV. M. PORCIUS CATO.

I. M. Cato, ortus municipio Tusculo, adolescentulus, 1
priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabi-
nis, quod ibi heredium a patre relictum habebat. inde 2
hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque
habuit collegam, ut M. Perperna censorius narrare solitus
est, Romam demigravit in foroque esse coepit. primum
stipendium meruit annorum decem septemque. Q. Fabio,
M. Claudio consulibus tribunus militum in Sicilia fuit.
inde ut rediit, castra secutus est P. Claudii Neronis, ma-
gnique opera eius existimata est in proelio apud Senam,
quo cecidit Hasdrubal, frater Hannibalis. quaestor obtigit 3
P. Africano consuli, cum quo non pro sortis necessitudine
vixit: namque ab eo perpetua dissensit vita. aedilis plebi 4
factus est cum C. Helvio. praetor provinciam obtinuit
Sardiniam, ex qua quaestor superiore tempore ex Africa
decedens Q. Ennium poetam deduxerat, quod non mi-
noris existimamus quam quemlibet amplissimum Sardi-
niensem triumphum.

II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte 1
provinciam nactus Hispaniam citeriorem, exque ea trium-
phum deportavit. ibi cum diutius moraretur, P. Scipio 2
Africanus, consul iterum, cuius in priori consulatu quae-
stor fuerat, voluit eum de provincia depellere et ipse ei
succedere; neque hoc per senatum efficere potuit, cum
quidem Scipio principatum in civitate obtineret, quod tum
non potentia, sed iure res publica administrabatur. qua
ex re iratus senatu, consulatu peracto privatus in urbe
mansit. at Cato, censor cum eodem Flacco factus, severe 3
praefuit ei potestati. nam et in complures nobiles animad-
vertit et multas res novas in edictum addidit, quare luxu-
ria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pullulare. cir- 4
citer annos octoginta, usque ad extremam aetatem ab
adolescentia, rei publicae caussa suscipere inimicitias non
destitit. a multis tentatus non modo nullum detrimen-
tum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude
crevit.

1 III. In omnibus rebus singulari fuit industria. nam et agricola sollers, et [rei publicae] peritus iuris consultus, et magnus imperator, et probabilis orator, et cupidissimus
2 litterarum fuit. quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facile reperiri possit neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. ab adolescentia confecit orationes.
3 senex historias scribere instituit. earum sunt libri septem. primus continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius, unde quaeque civitas orta sit Italica: ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. in quarto autem bellum Poenicum est primum, in quinto secundum.
4 atque haec omnia capitulatim sunt dicta. reliquaque bella pari modo persecutus est usque ad praeturam Servii Galbae, qui diripuit Lusitanos. atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. in iisdem exposuit, quae in Italia Hispaniisque aut fierent aut viderentur admiranda. in quibus multa industria et diligentia
5 comparet, nulla doctrina. huius de vita et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici. quare studiosos Catonis ad illud volumen delegamus.

XXV. T. POMPONIUS ATTICUS.

1 I. T. Pomponius Atticus, ab origine ultima stirpis Romanae generatus, perpetuo a maioribus acceptam eque-
2 strem obtinuit dignitatem. patre usus est diligente [indulgente] et, ut tum erant tempora, diti in primisque studioso litterarum. hic, prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudivit.
3 erat autem in puero praeter docilitatem ingenii summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter acciperet, quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. qua ex re in pueritia nobilis inter aequales ferebatur clariusque exsplendescebat, quam generosi condiscipuli animo
4 aequo ferre possent. itaque incitabat omnes studio suo; quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius, M. Cicero, quos consuetudine sua sic devinxit, ut nemo his perpetuo fuerit carior.

II. Pater mature decessit. ipse adolescentulus propter 1
affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebi interfectus est,
non expers fuit illius periculi. namque Anicia, Pomponii
consobrina, nupserat [M.] Servio, fratri Sulpicii. itaque 2
interfecto Sulpicio, posteaquam vidit Cinnano tumultu
civitatem esse perturbatam neque sibi dari facultatem pro
dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dis-
sociatis animis civium, cum alii Sullanis, alii Cinnanis
faverent partibus, idoneum tempus ratus studiis obse-
quendi suis, Athenas se contulit. neque eo secius adole-
scentem Marium, hostem iudicatum, iuvit opibus suis,
cuius fugam pecunia sublevavit. ac ne illa peregrinatio 3
detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam
partem fortunarum traiecit suarum. hic ita vixit, ut uni-
versis Atheniensibus merito esset carissimus. nam prae- 4
ter gratiam, quae iam in adolescentulo magna erat, saepe
suis opibus inopiam eorum publicam levavit. cum enim
versuram facere publice necesse esset, neque eius condi-
tionem aequam haberent, semper se interposuit, atque ita
ut neque usuram umquam ab his acceperit neque longius,
quam dictum esset, debere passus sit. quod utrumque 5
erat his salutare. nam neque indulgendo inveterascere
eorum aes alienum patiebatur neque multiplicandis usuris
crescere. auxit hoc officium alia quoque liberalitate. nam 6
universos frumento donavit, ita ut singulis septem modii
tritici darentur; qui modus mensurae medimnus Athenis
appellatur.

III. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, 1
par principibus videretur. quo factum est, ut huic omnes
honores, quos possent, publice haberent civemque facere
studerent; quo beneficio ille uti noluit, quod nonnulli ita
interpretantur, amitti civitatem Romanam alia ascita.
quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; ab- 2
sens prohibere non potuit. itaque aliquot ipsi et Midiae
locis sanctissimis posuerunt: hunc enim in omni procura-
tione rei publicae actorem auctoremque habebant. igitur 3
primum illud munus fortunae, quod in ea potissimum
urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset
imperii, ut eandem et patriam haberet et domum; hoc
specimen prudentiae, quod, cum in eam se civitatem con-

tulisset, quae antiquitate, humanitate doctrinaque praestaret omnes, unus ei fuit carissimus.

1 IV. Huc ex Asia Sulla decedens cum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis et humanitate et doctrina. sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur. tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non ascitum. idem poemata pronuntiabat
2 et Graece et Latine sic, ut supra nihil posset addi. quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam ab se dimitteret cuperetque secum deducere. qui cum persuadere tentaret, „Noli, oro te,“ inquit Pomponius, „adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.“ at Sulla adolescentis officio collaudato omnia munera ei, quae Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri.
3 hic complures annos moratus, cum et rei familiari tantum operae daret, quantum non indiligens deberet pater familias, et omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium rei publicae tribueret, nihilo minus amicis urbana
4 officia praestitit. nam et ad comitia eorum ventitavit, et, si qua res maior acta est, non defuit. sicut Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem praebuit, cui ex patria fugienti HS. ducenta et quinquaginta milia donavit.
5 tranquillatis autem rebus Romanis remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta et L. Torquato consulibus, quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret.

1 V. Habebat avunculum Q. Caecilium, equitem Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura; cuius sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, huius sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. quo facto tulit pietatis fructum.
2 Caecilius enim moriens testamento adoptavit eum heredemque fecit ex dodrante; ex qua hereditate accepit cir-
3 citer centies sestertium. erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni, easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat coniunctissime, multo etiam familiarius quam cum Quinto, ut iudicari possit, plus in amicitia valere similitudinem morum quam affinitatem. utebatur autem intime Q. Hortensio, qui his temporibus

principatum eloquentiae tenebat, ut intelligi non posset,
uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius; et id, quod
erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tantae laudis
esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque
talium virorum copula.

VI. In re publica ita est versatus, ut semper optima- 1
rum partium et esset et existimaretur, neque tamen se
civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua
potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quam qui
maritimis iactarentur. honores non petiit, cum ei paterent 2
propter vel gratiam vel dignitatem, quod neque peti more
maiorum neque capi possent conservatis legibus in tam
effusi ambitus largitionibus, neque [geri] e re publica
sine periculo corruptis civitatis moribus. ad hastam pu- 3
blicam numquam accessit. nullius rei neque praes neque
manceps factus est. neminem neque suo nomine neque
subscribens accusavit; in ius de sua re numquam iit; iu-
dicium nullum habuit. multorum consulum praetorumque 4
praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provin-
ciam sit secutus, honore fuerit contentus, rei familiaris
despexerit fructum: qui ne cum Q. quidem Cicerone vo-
luerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere
posset. non enim decere se arbitrabatur, cum praeturam
gerere noluisset, asseclam esse praetoris. qua in re non 5
solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum
suspiciones quoque vitaret criminum. quo fiebat, ut eius
observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non
timori neque spei tribui viderent.

VII. Incidit Caesarianum civile bellum, cum haberet 1
annos circiter sexaginta. usus est aetatis vacatione neque
se quoquam movit ex urbe. quae amicis suis opus fuerant
ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari
dedit; ipsum Pompeium coniunctum non offendit. nul- 2
lum ab eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum
aut honores aut divitias ceperant; quorum partim invi-
tissimi castra sunt secuti, partim summa cum eius offen-
sione domi remanserunt. Attici autem quies tantopere 3
Caesari fuit grata, ut victor, cum privatis pecunias per
epistolas imperaret, huic non solum molestus non fu-
erit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pom-

peii castris concesserit. sic vetere instituto vitae effugit
nova pericula.
1 VIII. Secutum est illud occiso Caesare, cum res pu-
blica penes Brutos videretur esse et Cassium, ac tota ci-
2 vitas se ad eos convertisse videretur. sic M. Bruto usus
est, ut nullo ille adolescens aequali familiarius quam hoc
sene, neque solum eum principem consilii haberet, sed
3 etiam in convictu. excogitatum est a quibusdam, ut pri-
vatum aerarium Caesaris interfectoribus ab equitibus Ro-
manis constitueretur. id facile effici posse arbitrati sunt,
si [et] principes eius ordinis pecunias contulissent. itaque
appellatus est a C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut eius
4 rei princeps esse vellet. at ille, qui officia amicis prae-
standa sine factione existimaret semperque a talibus se
consiliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis fa-
cultatibus uti voluisset, usurum, quantum hae paterentur;
sed neque cum quoquam de ea re collocuturum neque
coiturum. sic ille consensionis globus huius unius dissen-
5 sione disiectus est. neque multo post superior esse coepit
Antonius, ita ut Brutus et Cassius provinciarum, quae
his dicis caussa datae erant a consule... desperatis rebus
6 in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul
cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abiecto
Bruto Italiaque cedenti HS centum milia muneri misit.
eidem in Epiro absens trecenta iussit dari, neque eo ma-
gis potenti adulatus est Antonio neque desperatos reliquit.
1 IX. Secutum est bellum gestum apud Mutinam. in
quo si tantum eum prudentem dicam, minus, quam debeam,
praedicem, cum ille potius divinus fuerit, si divinatio ap-
pellanda est perpetua naturalis bonitas, quae nullis casibus
2 agitur neque minuitur. hostis Antonius iudicatus Italia
cesserat; spes restituendi nulla erat. non solum inimici,
qui tum erant potentissimi et plurimi, sed etiam qui ad-
versariis eius se dabant et in eo laedendo aliquam conse-
cuturos sperabant commoditatem, Antonii familiares in-
sequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare
3 cupiebant, liberos etiam exstinguere parabant. Atticus,
cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus
esset Bruto, non modo nihil his indulsit ad Antonium vio-
landum, sed e contrario familiares eius ex urbe profugien-

tes, quantum potuit, texit, quibus rebus indiguerunt,
adiuvit. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente 4
proficisci non potuerint. ipsi autem Fulviae, cum litibus
destinaretur magnisque terroribus vexaretur, tanta dili-
gentia officium suum praestitit, ut nullum illa stiterit va-
dimonium sine Attico, sponsor omnium rerum fuerit. quin 5
etiam, cum illa fundum secunda fortuna emisset in diem
neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se
interposuit pecuniamque sine fenore sineque ulla stipula-
tione credidit, maximum existimans quaestum, memorem
gratumque cognosci simulque aperire, se non fortunae,
sed hominibus solere esse amicum. quae cum faciebat, 6
nemo eum temporis caussa facere poterat existimare. ne-
mini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum poti-
turum. sed sensim is a nonnullis optimatibus, familiaribus 7
eius, reprehendebatur, quod parum odisse malos cives vi-
deretur. ille autem sui iudicii potius quid se facere par
esset intuebatur, quam quid alii laudaturi forent.

X. Conversa subito fortuna est. ut Antonius rediit in 1
Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat
propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. itaque 2
ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens pro-
scriptionem, latebatque apud P. Volumnium, cui, ut osten-
dimus, paulo ante opem tulerat (tanta varietas his tem-
poribus fuit fortunae, ut modo hi, modo illi in summo
essent aut fastigio aut periculo), habebatque secum Q. Gel-
lium Canum, aequalem simillimumque sui. hoc quoque 3
sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem pue-
rum in ludo cognorat, adeo coniuncte vixit, ut ad extre-
mam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem 4
etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei,
sed etiam omnibus eius amicis esset inimicus eosque vel-
let proscribere, multis hortantibus tamen Attici memor
fuit officii et ei, cum requisisset, ubinam esset, sua manu
scripsit, ne timeret statimque ad se veniret; se eum et
illius caussa Canum de proscriptorum numero exemisse.
ac ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, prae-
sidium ei misit. sic Atticus in summo timore non solum 5
sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio
fuit. neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit

salutis, sed coniunctim, ut appareret, nullam seiunctam
6 sibi ab eo velle fortunam. quod si gubernator praecipua
laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso ser-
vat, cur non singularis eius existimetur prudentia, qui ex
tot tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem
pervenit?

1 XI. Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit
quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. cum
proscriptos praemiis imperatorum vulgus conquireret,
nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit; nemini non
2 ibi perpetuo manendi potestas facta est: qui etiam post
proelium Philippense interitumque C. Cassii et M. Bruti
L. Iulium Mocillam praetorium et filium eius Aulumque
Torquatum ceterosque pari fortuna perculsos instituerit
tueri atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari
iusserit. difficile est omnia persequi et non necessaria.
3 illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem neque
4 temporariam neque callidam fuisse. id ex ipsis rebus ac
temporibus iudicari potest, quod non florentibus se ven-
ditavit, sed afflictis semper succurrit; qui quidem Servi-
liam, Bruti matrem, non minus post mortem eius quam
5 florente coluerit. sic liberalitate utens nullas inimicitias
gessit, quod neque laedebat quemquam, neque, si quam
iniuriam acceperat, non malebat oblivisci quam ulcisci.
idem immortali memoria percepta retinebat beneficia; quae
autem ipse tribuerat, tam diu meminerat, quoad ille gra-
6 tus erat, qui acceperat. itaque hic fecit, ut vere dictum
videatur: *sui quique mores fingunt fortunam hominibus.*
neque tamen prius ille fortunam quam se ipse finxit, qui
cavit, ne qua in re iure plecteretur.

1 XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa,
intima familiaritate coniunctus adolescenti Caesari, cum
propter suam gratiam et Caesaris potentiam nullius con-
ditionis non haberet potestatem, potissimum eius deligeret
affinitatem praeoptaretque equitis Romani filiam genero-
2 sarum nuptiis. atque harum nuptiarum conciliator fuit
(non est enim celandum) M. Antonius, triumvir rei pu-
blicae, cuius gratia cum augere possessiones posset suas,
tantum afuit a cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus sit
ea nisi in deprecandis amicorum aut periculis aut incom-

modis. quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. 3
nam cum L. Saufeii, equitis Romani, aequalis sui, qui
complures annos studio ductus philosophiae habitabat
Athenis habebatque in Italia pretiosas possessiones, trium-
viri bona vendidissent consuetudine ea, qua tum res gere-
bantur, Attici labore atque industria factum est, ut eodem
nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse et
recuperasse. idem L. Iulium Calidum, quem post Lucretii 4
Catullique mortem multo elegantissimum poëtam nostram
tulisse aetatem vere videor posse contendere, neque minus
virum bonum optimisque artibus eruditum, quem post pro-
scriptionem equitum propter magnas eius Africanas pos-
sessiones in proscriptorum numerum a P. Volumnio, prae-
fecto fabrum Antonii, absentem relatum expedivit. quod 5
in praesenti utrum ei laboriosius an gloriosius fuerit, dif-
ficile fuit iudicare, quod in eorum periculis non secus
absentes quam praesentes amicos Attico esse curae co-
gnitum est.

XIII. Neque vero ille vir minus bonus pater familias 1
habitus est quam civis. nam cum esset pecuniosus, nemo
illo minus fuit emax, minus aedificator. neque tamen non
in primis bene habitavit omnibusque optimis rebus usus
est. nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilianam, 2
ab avunculo hereditate relictam, cuius amoenitas non ae-
dificio, sed silva constabat. ipsum enim tectum, antiquitus
constitutum, plus salis quam sumptus habebat; in quo
nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. usus 3
est familia, si utilitate iudicandum est, optima, si forma,
vix mediocri. namque in ea erant pueri litteratissimi, ana-
gnostae optimi et plurimi librarii, ut ne pedissequus qui-
dem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre
facere posset; pari modo artifices ceteri, quos cultus do-
mesticus desiderat, apprime boni. neque tamen horum 4
quemquam, nisi domi natum domique factum habuit, quod
est signum non solum continentiae, sed etiam diligentiae.
nam et non intemperanter concupiscere, quod a plurimis
videas, continentis debet duci, et potius diligentia quam
pretio parare, non mediocris est industriae. elegans, non 5
magnificus, splendidus, non sumptuosus, omnisque dili-
gentia munditiam, non affluentiam affectabat. supellex

modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset.
6 nec praeteribo, quamquam nonnullis leve visum iri putem: cum in primis lautus esset eques Romanus et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, scimus, non amplius quam terna milia [aeris] peraeque in singulos menses ex ephemeride eum expensum
7 sumptui ferre solitum. atque hoc non auditum, sed cognitum praedicamus: saepe enim propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus.

1 XIV. Nemo in convivio eius aliud acroama audivit quam anagnosten, quod nos quidem iucundissimum arbitramur; neque umquam sine aliqua lectione apud eum coenatum est, ut non minus animo quam ventre convivae
2 delectarentur. namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrerent. cum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine, tantaque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit, neque in sestertio centies affluentius vixerit quam instituerat, parique fastigio steterit in utraque for-
3 tuna. nullos habuit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam villam, neque in Italia, praeter Arretinum et Nomentanum, rusticum praedium; omnisque eius pecuniae reditus constabat in Epiroticis et urbanis possessionibus. ex quo cognosci potest, usum eum pecuniae non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

1 XV. Mendacium neque dicebat neque pati poterat. itaque eius comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur an amarent. quidquid rogabatur, religiose promittebat, quod non liberalis, sed levis arbi-
2 trabatur polliceri, quod praestare non posset. idem in nitendo, quod semel annuisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. numquam suscepti negotii eum pertaesum est: suam enim existimationem in
3 ea re agi putabat, qua nihil habebat carius. quo fiebat, ut omnia Ciceronum, [Marci] Catonis, Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. ex quo iudicari poterat, non inertia, sed iudicio fugisse rei publicae procurationem.

XVI. Humanitatis vero nullum afferre maius testimo- 1
nium possum, quam quod adolescens idem seni Sullae
fuerit iucundissimus, senex adolescenti M. Bruto, cum
aequalibus autem suis, Q. Hortensio et M. Cicerone, sic
vixerit, ut iudicare difficile sit, cui aetati fuerit aptissimus.
quamquam eum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater qui- 2
dem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. ei rei sunt 3
indicio praeter eos libros, in quibus de eo facit mentionem,
qui in vulgus sunt editi, undecim volumina epistolarum
ab consulatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum
missarum; quae qui legat, non multum desideret historiam
contextam illorum temporum. sic enim omnia de studiis 4
principum, vitiis ducum, mutationibus rei publicae per-
scripta sunt, ut nihil in his non appareat et facile existi-
mari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem.
non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, fu-
tura praedixit, sed etiam quae nunc usu veniunt, cecinit
ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura commemo- 1
rem? cum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere
matris suae, quam extulit annorum nonaginta, cum esset
septem et sexaginta, se numquam cum matre in gratiam
redisse, numquam cum sorore fuisse in simultate, quam
prope aequalem habebat. quod est signum, aut nullam 2
umquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea
fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare deberet, irasci
eis nefas duceret. neque id fecit natura solum, quamquam 3
omnes ei paremus, sed etiam doctrina. nam [et] principum
philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut his ad
vitam agendam, non ad ostentationem uteretur.

XVIII. Moris etiam maiorum summus imitator fuit 1
antiquitatisque amator, quam adeo diligenter habuit co-
gnitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo ma-
gistratus ornavit. nulla enim lex, neque pax, neque bel- 2
lum, neque res illustris est populi Romani, quae non in
eo suo tempore sit notata; et, quod difficillimum fuit, sic
familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum
propagines possimus cognoscere. fecit hoc idem separa- 3
tim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu Iuniam familiam a
stirpe ad hanc aetatem ordine enumeraverit, notans, qui a

quoque ortus, quos honores quibusque temporibus cepis-
set; pari modo Marcelli Claudii, [de] Marcellorum, Sci-
pionis Cornelii et Fabii Maximi, Fabiorum et Aemiliorum.
4 quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam
5 cupiditatem habent notitiae clarorum virorum. attigit quo-
que poeticen; credimus, ne eius expers esset suavitatis.
namque versibus, qui honore rerumque gestarum ampli-
6 tudine ceteros Romani populi praestiterunt, exposuit ita,
ut sub singulorum imaginibus facta magistratusque eorum
non amplius quaternis quinisque versibus descripserit,
quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse
declarari. est etiam unus liber, Graece confectus, de con-
sulatu Ciceronis.

1 XIX. Hactenus Attico vivo edita a nobis sunt. nunc,
quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua
persequemur, et, quantum potuerimus, rerum exemplis
lectores docebimus, sicut supra significavimus, suos cui-
2 que mores plerumque conciliare fortunam. namque hic
contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem
pervenit imperatoris Divi filii, cum iam ante familiarita-
tem eius esset consecutus nulla alia re quam elegantia
vitae, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate
3 pari, fortuna humiliores. tanta enim prosperitas Caesarem
est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cui-
quam ante detulerit, et conciliarit, quod nemo adhuc civis
4 Romanus quivit consequi. nata est autem Attico neptis
ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. hanc Caesar,
vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato, pri-
vigno suo, despondit; quae coniunctio necessitudinem eo-
rum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

1 XX. Quamvis ante haec sponsalia non solum, cum ab
urbe abesset, numquam ad suorum quemquam litteras
misit, quin Attico mitteret, quid ageret, in primis quid
legeret, quibusque in locis et quamdiu esset moraturus,
2 sed etiam, cum esset in urbe et propter infinitas suas occu-
pationes minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus
dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, cum
modo aliquid de antiquitate ab eo requireret, modo ali-
quam quaestionem poeticam ei proponeret, interdum iocans
3 eius verbosiores eliceret epistolas. ex quo accidit, cum

aedis Iovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta,
vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici ad-
monitu Caesar eam reficiendam curaret. neque vero a M. 4
Antonio minus absens litteris colebatur, adeo ut accurate
ille ex ultimis terris, quid ageret, curae sibi haberet cer-
tiorem facere Atticum. hoc quale sit, facilius existimabit 5
is, qui iudicare poterit, quantae sit sapientiae eorum reti-
nere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum
non solum aemulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat,
quantam fuit incidere necesse inter Caesarem atque Anto-
nium, cum se uterque principem non solum urbis Romae,
sed orbis terrarum esse cuperet.

XXI. Tali modo cum septem et septuaginta annos 1
complesset atque ad extremam senectutem non minus di-
gnitate quam gratia fortunaque crevisset (multas enim he-
reditates nulla alia re quam bonitate consecutus est) tan-
taque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis triginta 2
medicina non indiguisset, nactus est morbum, quem initio
et ipse et medici contempserunt. nam putarunt esse tenes-
mon, cui remedia celeria faciliaque proponebantur. in hoc 3
cum tres menses sine ullis doloribus, praeterquam quos
ex curatione capiebat, consumpsisset, subito tanta vis
morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore
per lumbos fistulae puris eruperint. atque hoc priusquam 4
ei accideret, postquam in dies dolores accrescere febresque
accessisse sensit, Agrippam generum ad se accersi iussit
et cum eo L. Cornelium Balbum Sextumque Peducaeum.
hos ut venisse vidit, in cubitum innixus, „Quantam,“ in- 5
quit, „curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc
tempore adhibuerim, cum vos testes habeam, nihil necesse
est pluribus verbis commemorare. quibus quoniam, ut
spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse, quod ad sanan-
dum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi consu-
lam. id vos ignorare nolui. nam mihi stat alere morbum 6
desinere. namque his diebus quidquid cibi sumpsi, ita
produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. quare
a vobis peto primum, ut consilium probetis meum, deinde,
ne frustra dehortando impedire conemini.“

XXII. Hac oratione habita tanta constantia vocis at- 1
que vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum vide-

retur migrare, cum quidem Agrippa eum flens atque oscu-
2 lans oraret atque obsecraret, ne ad id, quod natura coge-
ret, ipse quoque sibi acceleraret, et quoniam tum quoque
posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret,
3 preces eius taciturna sua obstinatione depressit. sic cum
biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit levior-
que morbus esse coepit. tamen propositum nihilo secius
peregit. itaque die quinto post, quam id consilium inierat,
pridie Calendas Apriles Cn. Domitio, C. Sosio consulibus
4 decessit. elatus est in lecticula, ut ipse praescripserat,
sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, ma-
xima vulgi frequentia. sepultus est iuxta viam Appiam ad
quintum lapidem in monumento Q. Caecilii, avunculi sui.

CORNELII NEPOTIS FRAGMENTA.

EX EPISTOLA GRACCHORUM MATRIS.

I. Dices pulchrum esse inimicos ulcisci. id neque ma- 1
ius neque pulchrius cuiquam atque mihi esse videtur, sed
si liceat re publica salva ea persequi. sed quatenus id fieri
non potest, multo tempore multisque partibus inimici no-
stri non peribunt atque, uti nunc sunt, erunt potius, quam
res publica profligetur atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis deierare ausim, praeterquam qui Ti- 2
berium Gracchum necarunt, neminem inimicum tantum
molestiae tantumque laboris quantum te ob has res mihi
tradidisse; quem oportebat omnium eorum, quos antehac
habui liberos, partes eorum tolerare atque curare, ut quam
minimum sollicitudinis in senecta haberem, utique, quae-
cumque ageres, ea velles maxime mihi placere, atque uti
nefas haberes rerum maiorum adversum meam sententiam
quidquam facere, praesertim mihi, cui parva pars vitae
superest. ne id quidem tam breve spatium potest opitulari, 3
quin et mihi adversere et rem publicam profliges? denique
quae pausa erit? ecquando desinet familia nostra insanire?
ecquando modus ei rei haberi poterit? ecquando desine-
mus et habentes et praebentes molestiis desistere? ecquando
perpudescet miscenda atque perturbanda re publica? sed 4
si omnino id fieri non potest, ubi ego mortua ero, petito
tribunatum; per me facito, quod lubebit, quum ego non
sentiam. ubi mortua ero, parentabis mihi et invocabis deum
parentem. in eo tempore non pudet te eorum deum preces
expetere, quos vivos atque praesentes relictos atque de-
sertos habueris. ne ille sirit Iuppiter te ea perseverare nec
tibi tantam dementiam venire in animum. et si perseveras,
vereor, ne in omnem vitam tantum laboris culpa tua reci-
pias, uti in nullo tempore tute tibi placere possis.

EX LIBRO DE HISTORICIS LATINIS.

De laude Ciceronis.

II. Non ignorare debes, unum hoc genus Latinarum litterarum adhuc non modo non respondere Graeciae, sed omnino rude atque inchoatum morte Ciceronis relictum. ille enim fuit unus, qui potuerit et etiam debuerit historiam digna voce pronuntiare: quippe qui oratoriam eloquentiam rudem a maioribus acceptam perpoliverit, philosophiam ante eum incomptam Latinam sua conformarit oratione. ex quo dubito, interitu eius utrum res publica an historia magis doleat.

Locuples ac divina natura, quo maiorem sui pareret admirationem ponderatioraque sua essent beneficia, neque uni omnia dare nec rursus cuiquam omnia voluit negare.

EX EPISTOLIS AD M. CICERONEM.

De philosophia.

III. Tantum abest, ut ego magistram esse putem vitae philosophiam beataeque vitae perfectricem, ut nullis magis existimem opus esse magistros vivendi quam plerisque, qui in ea disputanda versantur. video enim magnam partem eorum, qui in schola de pudore et continentia praecipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere.

BREVIS DESCRIPTIO TEMPORUM RERUM GESTARUM,

QUAE A CORNELIO NEPOTE NARRANTUR.

a.Chr.n.	
560	Pisistratus tyrannus Atheniensium *Milt.* 8, 1.
530	Cyrus in bello contra Massagetas suscepto perit *Reg.* 1, 2.
521	Darius Cambysi, Cyri filio, in regno succedit *Reg.* 1, 2.
508	Darius Scythis bellum infert *Milt.* 3, 1.
507	Miltiades Chersonesum relinquit ac rursus Athenas demigrat *Milt.* 3, 6.
500	Iones auxilio Atheniensium Sardes expugnant *Milt.* 4, 1.
490	Darii contra Graecos expeditio et in pugna Marathonia clades (d. 25. mens. Septembr.) *Milt.* 4 sq.
489	Miltiades accusatur et coniectus in vincula diem obit *Milt.* 7.
486	Xerxes Dario, Hystaspi filio, in regno succedit *Reg.* 1, 2.
483	Aristides per ostracismum in exilium eiicitur *Arist.* 1, 2. Themistocles portum Piraeei et classem novam aedificat *Them.* 2, 2.
480	Xerxes universae Europae bellum infert *Them.* 2, 4. Pugna apud Thermopylas (d. 6. mens. Iul.) 3, 1. ad Artemisium 3, 2. Athenae a Persis incensae 4, 1. Aristides ante tempus in patriam revocatur *Arist.* 1, 5. Pugna Salaminia (d. 23. mens. Septembr.) *Them.* 4, 5.
479	Aristides et Pausanias Mardonium apud Plataeas vincunt *Arist.* 2, 1. *Paus.* 1, 2.
478	Athenienses Themistoclis consilio muros suos restituunt *Them.* 6, 1.
477	Athenienses Themistoclis consilio portum Piraeei perficiunt *Them.* 6, 1. Pausaniam cum classe communi Cyprum mittunt *Paus.* 1, 4. Aristidis aequitate principatus Graeciae ad Athenienses defertur *Arist.* 2, 2. Eiusdem opera commune Graeciae aerarium Deli constituitur *Arist.* 3, 4.
471	Themistocles Athenis expulsus ad Artaxerxem confugit *Them.* 8, 9.
470	Cimon Persas terra marique uno eodemque die vincit *Cim.* 2, 2.
469	Pausanias moritur *Paus.* 5, 4.
467	Aristides moritur *Arist.* 3, 3.
466	Themistocles Magnesiae moritur *Them.* 10, 5.
464	Cimon Thasios, qui ab Atheniensibus defecerant, vincit *Cim.* 2, 5.
460	Cimon patria expellitur *Cim.* 3, 1.
455	Cimon in patriam revocatus cum Lacedaemoniis foedus iungit *Cim.* 3, 4.
450	Cimon Persas in Cypro insula vincit et maris imperium civibus suis vindicat *Cim.* 3, 4.
449	Cimon pace cum victis Persis composita in Cypro insula moritur *Cim.* 3, 4.

a.Chr. n.

416 Alcibiades, Nicias et Lamachus duces Atheniensium ad bellum cum Syracusanis gerendum missi *Alc.* 3, 1.

415 Alcibiades accusatus capitisque damnatus Lacedaemonem demigrat *Alc.* 3 sq.

414 Bellum Deceliense *Alc.* 4, 7.

411 Alcibiades absens una cum Thrasybulo et Theramene imperio praeficitur et Lacedaemonios terra marique superatos pacem facere cogit *Alc.* 5, 4.

408 Alcibiades Athenas reversus summusque imperator factus cum Lacedaemoniis minus commode confligit et paullo post iterum in exilium pellitur *Alc.* 6 et 7.

406 Dionysius maior tyrannidem Syracusis occupat *Dion.* 1. *Reg.* 2, 2.

405 Lysander Atheniensibus ad Aegos flumen victis bello Peloponnesiaco finem facit *Lys.* 1. *Alc.* 8, 6. *Con.* 1, 2. Athenis captis triginta tyrannos imponit *Thras.* 1, 5.

404 Alcibiades in Phrygia opprimitur *Alc.* 10, 6.

403 Lysander accusatus absolvitur *Lys.* 3, 4.

401 Thrasybulus superatis triginta tyrannis libertatem restituit Atheniensibus *Thras.* 3, 1.

400 Agesilaus Agidi fratri in regno succedit *Ages.* 1. Cyri minoris expeditio adversus fratrem *Con.* 3, 1. *Alc.* 9, 5.

399 Conon Athenis pulsus Persarum classi adversus Lacedaemonios praeficitur *Con.* 2, 2.

398 Plato Tarentum venit, inde Syracusas *Dion.* 2, 2.

396 Agesilaus cum Persis in Asia bellum gerit *Con.* 2, 3. *Ages.* 2. Lysander, dux Lacedaemoniorum, in proelio cum Thebanis apud Haliartum commisso cadit *Lys.* 3, 4.

395 Conon Lacedaemonios proelio navali ad Cnidum vincit *Con.* 4, 4. Agesilaus ex Asia revocatus ad Coroneam Athenienses superat *Ages.* 1, 5.

394 Conon Athenarum muros restituit, sed a Tiribazo in vincula coniicitur *Con.* 4, 5. 5, 3. Initium belli Corinthiaci *Ages.* 5, 1.

393 Iphicrates Lacedaemonios apud Corinthum superat *Iph.* 2, 1.

391 Agesilaus agrum Corinthiorum populatur *Ages.* 5.

390 Thrasybulus occiditur *Thras.* 4, 4.

387 Chabrias omnem Cyprum subigit *Chabr.* 2, 2.

385 Datames Ciliciae praeficitur *Dat.* 1, 5.

382 Lacedaemonii duce Phoebida Cadmeam occupant *Pel.* 1, 2.

378 Exules Thebani Cadmeam recipiunt *Pel.* 3, 3.

377 Agesilaus expeditionem in Boeotiam suscipit; Chabrias eum vincit *Chabr.* 1, 2. Chabrias Acorin adiutum profectus revocatur Athenas *Chabr.* 2, 3. Iphicrates Artaxerxi auxilio mittitur *Iph.* 2, 4.

376 Timotheus Lacedaemonios ad Leucaten superat *Timoth.* 2, 1.

375 Lacedaemonii imperium maris Atheniensibus concedunt *Timoth.* 2, 2.

374 Iphicrates exercitui Persarum conductitio praefectus adversus Aegyptios proficiscitur et paullo post Athenas revertitur *Iph.* 2, 4. *Dat.* 3, 5.

a.Chr. n.	
371	Epaminondas Lacedaemonios apud Leuctra vincit (d. 8. mens. Iul.) *Epam.* 6, 4. 8, 3. *Ages.* 6, 1. *Pel.* 4, 2.
370	Iphicrates Eurydicen, Macedoniae reginam, viduam defendit *Iph.* 3, 2.
369	Epaminondas arma Laconiae infert, Spartam capit, Messenen restituit *Epam.* 7, 3. 8, 4. *Pel.* 4, 3. Una cum Pelopida Arcadibus auxilio mittitur *Pel.* 4, 2. Iphicrates contra Arcadas *Iph.* 2, 5.
368	Dionysio patri succedit Dionysius minor *Reg.* 2, 2. *Dion.* 2, 8. Pelopidas ab Alexandro Pheraeo in vincula coniicitur *Pel.* 5, 1.
367	Epaminondas exercitum Thebanorum incolumem reducit domum *Epam.* 7, 2. Pelopidam ex vinculis liberat *Pel.* 5, 2.
366	Epaminondas bellum in Peloponneso gerit *Epam.* 7, 3.
364	Pelopidas in proelio adversus Alexandrum Pheraeum victor cadit *Pel.* 5, 4. Timotheus cum Olynthiis bellum gerit *Timoth.* 1, 2.
363	Epaminondas Lacedaemonios apud Mantineam (d. 27. mens. Iul.) vincit victorque cadit *Epam.* 9, 1.
362	Agesilaus et Chabrias a rege Persarum ad Tachum, Aegypti regem, deficiunt *Chabr.* 2, 3. *Ages.* 8, 2. Datames ab Artaxerxe deficit *Dat.* 5, 5. Chabrias regnum Aegypti Nectenebi constituit *Chabr.* 2, 1. Agesilaus moritur *Ages.* 8, 6.
360	Philippus in Macedonia regnare coepit *Reg.* 2, 1.
358	Chabrias una cum Charete adversus socios Atheniensium missus in proelio occumbit *Chabr.* 4, 3. Dionis fuga et praeparatio belli adversus Dionysium *Dion.* 4, 1.
357	Dion feliciter rem adversus Dionysium gerit, qui profugit in Italiam *Dion.* 5, 3 sq.
356	Athenienses ducibus Charete, Iphicrate, Timotheo cum sociis acriter pugnant *Timoth.* 1, 2.
	Iphicrates et Timotheus multantur ab Atheniensibus *Iph.* 3, 3. *Timoth.* 3, 5.
355	Dion Syracusis interficitur *Dion.* 9, 6. *Timol.* 2, 1.
351	Alexander Magnus nascitur *Reg.* 2, 1.
347	Dionysius minor Syracusarum rursus potitur *Timol.* 2, 1.
345	Timoleon in Siciliam expeditionem facit *Timol.* 2, 1. Syracusanis libertatem restituere conatur *Timol.* 2, 3. 3, 3.
344	Timoleon Dionysium tota Sicilia depellit *Timol.* 2, 1.
342	Timoleon rempublicam Syracusarum instaurat pulsisque Poenis ad Crinisum toti Siciliae pacem et libertatem restituit *Timol.* 3.
337	Timoleon moritur *Timol.* 5, 4.
336	Philippus Macedo a Pausania satellite interficitur *Reg.* 2, 1.
326	Mors Hephaestionis *Reg.* 2, 1. *Eum.* 2, 1.
324	Alexander Magnus Babylone moritur *Eum.* 2, 1. *Reg.* 2, 1.
322	Athenienses Antipatri praesidium recipiunt *Phoc.* 2, 2. Perdiccas interficitur *Eum.* 5, 1.
321	Eumenes Craterum et Neoptolemum superat *Eum.* 3 et 4. Antipater rebus Macedonicis praeficitur *Eum.* 5, 1. Eumenes ab Antigono Norae obsidetur *Eum.* 5.

a.Chr. n.	
319	Eumenes tutor factus liberorum Alexandri bellum adversus Antigonum parat *Eum.* 6 et 7.
318	Nicanor Piraeeum occupat *Phoc.* 2, 5. Phocion occiditur *Phoc.* 4, 3. Eumenes hiemandi caussa copias suas dividit *Eum.* 8, 1.
317	Eumenes adversus Antigonum bellum gerit *Eum.* 7.
316	Eumenes ab Antigono captus necatur *Eum.* 10 sqq.
301	Antigonus cadit in proelio ad Ipsum *Reg.* 3, 2.
286	Demetrius in custodia Seleuci morbo perit *Reg.* 3, 3.
281	Lysimachus occiditur a Seleuco *Reg.* 3, 2. Pyrrhi cum Romanis bellum *Reg.* 2, 2.
280	Seleucus a Ptolemaeo interficitur *Reg.* 3, 4.
272	Pyrrhus Argos oppugnans lapide ictus perit *Reg.* 2, 2.
265	Initium belli Punici primi *Ham.* 1, 1.
248	Hamilcar classi praeficitur *Ham.* 1, 1.
242	Lutatius mari Poenos vincit ad Aegates insulas et Sicilia decedere cogit *Ham.* 1, 3.
241	Finis belli Punici primi *Ham.* 1, 3—5. Bellum Carthaginiensium a mercenariis militibus in Africa motum *Ham.* 2, 1.
238	Hamilcar imperator in Hispaniam mittitur *Ham.* 3, 1. *Hann.* 2, 3.
229	Hamilcar in proelio occiditur eique in imperio Hasdrubal gener succedit *Ham.* 3 et 4. Hannibal equitatui praeest *Hann.* 3, 1.
221	Hasdrubali interfecto in imperio succedit Hannibal *Ham.* 3, 3. *Hann.* 3, 1. Triennio vix expleto Hispaniam totam subigit *Hann.* 3, 7.
220	Hannibal expugnat et delet Saguntum *Hann.* 3, 2.
219	Belli Punici secundi initium. Hannibal ex Hispania per Alpes in Italiam transit *Hann.* 3, 3. Arma confert cum Scipione consule ad Rhodanum *Hann.* 4, 1. cum eodem ad Padum 4, 1. cum eodem et collega eius ad Trebiam 4, 2.
218	Hannibal pugnat cum Flaminio apud Trasimenum *Hann.* 4, 3. Fabium dictatorem eludit 5, 1.
217	Pugna Cannensis *Hann.* 4, 4.
214	Cato tribunus militum *Cat.* 1, 2.
213	Gracchus ab Hannibale interficitur *Hann.* 5, 3.
208	Marcellus consul ab Hannibale occiditur *Hann.* 5, 3.
207	Hasdrubal, frater Hannibalis, occidit in proelio apud Senam *Cat.* 1, 2.
205	P. Scipio Africanus maior bellum transfert in Africam *Hann.* 6, 1. Cato eius quaestor *Cat.* 1, 3.
204	Hannibal ad defendendam patriam in Africam revocatur *Hann.* 6, 1.
203	Hannibal a Scipione apud Zamam superatur *Hann.* 6, 3.
202	Finis belli Punici secundi *Hann.* 7, 1.
200	Hannibal cum Magone fratre praeest exercitui in Africa *Hann.* 7, 1. Uterque domum revocatur *Hann.* 7, 4.
198	Cato praetor factus Sardiniae *Cat.* 1, 4.
196	Hannibal ad Antiochum, Syriae regem, profugit *Hann.* 7, 6.
195	M. Cato et L. Flaccus Romae consules *Cat.* 1, 1. 2, 1.

a. Chr. n.	
194	M. Cato ex Hispania triumphat *Cat.* 4, 1.
193	Hannibal navibus ad Africam accedit *Hann.* 8, 2.
192	Antiochus ab Hannibale ad bellum contra Romanos concitatur *Hann.* 8, 3.
191	Hannibal contra Rhodios, socios Romanorum, pugnat *Hann.* 8, 4. Antiochus ad Thermopylas superatur *Hann.* 8, 3.
190	Hannibal Antiocho victo ad Prusiam confugit *Hann.* 9 et 10. Contra Eumenem pugnat 10 et 11.
182	Hannibal sumpto veneno occidit. *Hann.* 12, 5 et 13.
149	M. Cato moritur *Cat.* 3, 4.
88	P. Sulpicius, tribunus plebi, occiditur *Att.* 2, 1.
87	Atticus se confert Athenas *Att.* 2, 2.
84	Sulla ex Asia rediens venit Athenas *Att.* 4, 1.
65	Atticus Athenis Romam revertitur *Att.* 4, 5.
63	M. Cicero Romae consul *Att.* 18, 6.
61	Q. Cicero propraetor Asiae *Att.* 6, 5.
58	M. Cicero in exilium abit *Att.* 4, 5.
49	Bellum civile inter C. Caesarem et Cn. Pompeium *Att.* 7, 1.
48	Pugna Pharsalica *Att.* 7, 3.
44	C. Caesar occiditur (d. 15. mens. Mart.) *Att.* 8, 1. Brutus et Cassius, interfectores Caesaris, Antonio superante in Graeciam et Syriam abeunt *Att.* 8.
43	M. Antonius cedit Italia *Att.* 9, 2. Mutinae obsidetur; bellum Mutinense 9, 1. Antonius, Lepidus, Octavianus triumviri 10, 1. 12, 2. Eorum proscriptiones 10, 2. 12, 3. Attici mater moritur 17, 1.
42	Proelium Philippense, in quo cadunt Brutus et Cassius *Att.* 11, 2.
32	Atticus moritur *Att.* 22, 3.

INDEX NOMINUM ET RERUM.